ાષ્ટ્રગીત

પ્રકાશક
રાષ્ટ્રીય સાહિત્ય મંડળ, અમદાવાદ.

પ્રકાશક :
ઈન્દુલાલ કનૈયાલાલ યાજ્ઞિક
રાષ્ટ્રીય સાહિત્ય મંડળ
અમદાવાદ

મુદ્રક
ચીમનલાલ ઈશ્વરલાલ
'વસંત' મુદ્રણાલય
રાયપુર, અમદાવાદ

પ્રસ્તાવના

યુગયુગની જૂદી જૂદી ભાવનાઓ હોય છે. વેદકાળમાં અધ્યાત્મભાવનું સ્તવન થયું, બુદ્ધકાળમાં અહિંસા ધર્મનો પ્રચાર થયો, મધ્યકાલીન હિંદમાં રાજપૂતોએ અને મુસલમાનોએ, મરાઠાઓએ અને શીખોએ પોતપોતાની જાતિય મહત્તા ખીલવી. યૂરપમાં પણ ગ્રીક લોકોની કળાના, રોમનોના સામ્રાજ્યના, જમીનદારોની સત્તાના યુગ વહી ગયા. ઓગણીસમી સદીમાં યૂરપમાં રાષ્ટ્રધર્મનો ઉદય થયો. તેનો સંચાર આપણા દેશમાં પણ થયો. આજે એક પાસથી પશ્ચિમના જડવાદનો આપણને સ્પર્શ થાય છે અને બીજી પાસથી ભોળાને ભરમાવે એવાં દેશદેશાંતરની (International) એકતાનાં દુંદુભિ કોઇ વખત પેરિસમાં તો કોઇ વખત ન્યુયોર્કમાં વાગે છે તે છતાં પણ પશ્ચિમમાં તેમ પૂર્વમાં રાષ્ટ્રધર્મ જ હજી પૂજાય છે.

રાષ્ટ્રધર્મ બે સ્વરૂપે પ્રકાશે છે : (૧) જડ, ભયંકર, સ્વાર્થી અને ભક્ષક; (૨) આધ્યાત્મિક, સૌમ્ય, પરમાર્થી અને સંરક્ષક. કવિવર રવીન્દ્રનાથ ઠાકુરે પહેલા પ્રકારનો જે પાશવ ધર્મ પશ્ચિમમાં અને જાપાન જેવા પૂર્વના દેશમાં પણ ફેલાવા માંડયો છે તેના પર સખ્ત પ્રહાર કર્યા છે.

પણ તેથી જે બીજા પ્રકારનો ધર્મ આજે આર્યાવર્તમાં કેળવાય છે તેના પર સહેજ પણ આક્ષેપ થતો નથી. જે પ્રજા કાળના ઘસારાથી પોતાના ધર્મ, નીતિ, સમાજ, વ્યવહારનાં સાચાં તત્ત્વ ક્રમેક્રમે ભૂલીને તેના પૂરાણા, જડ રૂપમાં વધારે ને વધારે ગુંથાતી ગઇ, અને પરિણામે જે એક પછી બીજા રાજ્યની ગુલામી સદીઓથી ભોગવીને પોતિકું નૂર ગુમાવી બેઠી તે રાષ્ટ્રધર્મ સેવીને જ—અર્થાત પોતાના આત્માને ઓળખીને, પોતાનુ દિલ પારખીને પોતાનું હૃદય પિછાનીને, પોતાના નિઃસીમ સામર્થ્ય વિષે શ્રદ્ધા કેળવીને જ સર્વ પ્રકારની ગુલામીનાં આવરણ ભેદી, પ્રાતઃકાળના સૂર્યની જેમ સારી આલમને પોતાના ઝગ- ઝળતા, સોનેરી પ્રકાશથી જાગૃત અને સતેજ કરી શકે. રાષ્ટ્રધર્મનુ જે જડ સ્વરૂપ પશ્ચિમનું લોહી ચૂસી રહ્યું છે તેનું હાર્દ આપણે માટે પ્રાણ સમાન છે.

દેશદેશની સ્થિતિનાં પ્રતિબિમ્બ તેનાં રાષ્ટ્રગીતોમાં પડે છે. સ્વતંત્ર દેશોનાં ગીતોની લહર કંઇક ઓર જ હોય છે. પોતાના દેશમાં સ્વતંત્રતા ભોગવનાર ઇગ્લંડના પુત્રો સારી દુનિયામાં જમીન અને દરિયાપર વાવટો ફરકાવતાં God save the King (પ્રભો રક્ષ મહારાજ) અને Brittania rules the waves (બ્રિટન મહા- સાગરની રાણી) એવાં ગીત લલકારે છે. પ્રજાસત્તાક રાજ્યનો ઝુંડો સારી આલમમાં ફરકાવવાની હોંસ રાખનાર ફ્રાન્સની પ્રજા સ્વતંત્રતાનું હૃદયભેદી ગીત માર્સેલ્સ ગાય છે.

પૃથ્વીના તળ પરથી જમીનદાર અને માલદાર તેમજ પારકા રોટી પર જીવનાર મધ્યમ વર્ગને તલવારની અણીથી નાબૂદ કરવાનું બીડુ ઝડપનાર રશિયાના સોવિયેટ રાજ્યના સિપાહીઓ રાતદિવસ "થર્ડ ઇન્ટરનેશનલ" નું ગીત ગાતાં થાકતા જ નથી. આ બધામાં પોતાની સ્વતંત્રતાની, ગૌરવની ખુમારી છે અને પોતાની સત્તાની કે ભાવનાનો આણ દુનિયાભરમાં વર્તાવવાની અવિચળ શ્રદ્ધા છે.

આપણુ ખમીર અને આપણી સ્થિતિ જૂદાં છે. એટલે આપણાં ગીતોની—મુખ્ય રાષ્ટ્રગીત "બંદે માતરમ" ની ઢબ જૂદી છે. આપણી ધાર્મિક વૃત્તિ દેશને માતા-દેવી તરીકે પિછાને છે. આપણી દેશભક્તિ હિમાલય-થી સેતુબંધ રામેશ્વર સુધી અને દ્વારિકાથી જગન્નાથપુરી-ના આખા પ્રદેશને—તેના પર્વતોને અને નદીઓને, જંગ-લોને અને ગામ ગામડાંને, તેમા વસતા અમીરોને અને ફકીરોને, જમીનદારો અને ખેડૂતોને, ધનાઢયો અને મજૂરો-ને—મનુષ્ય અને કુદરતની તમામ સામગ્રીને ઉભરાતા ઉમળકાથી ન્હાય છે અને પૂજે છે. પણ માતાના સૌંદર્યમાં ઝાંખપ લાગે છે, તેની ચીથરેહાલ ગરીબાઇ જોઇ અંતર ચીરાય છે, અને તેનાં અંગ પર ગુલામી ની બેડીઓ જોઇ આંખ લાલ થાય છે. વળી તેની—તેનાં તેત્રીશ કરોડ બાળકોની અગાધ શક્તિનું ભાન થાય છે; અને માતાનાં જંજીર તોડવાની, તેનું સૌંદર્ય સમારવાની, અને તેને સૌભાગ્ય-ચિન્હથી સજ્જ કરવાની પ્રેરણા થાય છે. આમ આપણાં

ગીતોમાં કોમળ પ્રેમ અને પૂજાની ભક્તિ છે, હૃદયનાં ડુસકાં અને અંતરની વેદના છે, તેમ સ્વતંત્રતાનો આશાસ્પદ અને પુરુષાર્થ કરવાની વીરહાક પણ વાગે છે.

ઉપરના ભાવોનો સાચો રણકાર થોડાં જ ગુજરાતી કાવ્યોમાં સંભળાય છે. અને કંઇક સંભળાય છે તે પણ વિશેષે કરીને પીર નર્મદ, સ્વ. હરિલાલ ધ્રુવ વગેરે ગત કવિયોના કાવ્યોમાં. હાલની ચમત્કારિક રાજકીય પરિસ્થિતિને અંગે ગીતોનો જે રાફડો ફાટયો છે તેમાંથી થોડાં જ ભાવ અને રાગમાં સંતોષ આપે તેવાં છે. આવાં વિરલ ગીતના લેખકોમાં હાલ ભાઇ ખબરદાર અહેલાઇથી પહેલે નંબરે આવે છે. આમ એકંદરે ગુજરાતી ગીતોમાં ઉણપ લાગવાથી જ થોડાં સારાં બંગાળી, હિન્દી અને હિન્દુસ્તાની ગીતો કંઇક જરૂરી સમજુત સાથે આ સંગ્રહમાં ઉમેરવામાં આવ્યાં છે.

આ સંગ્રહનું કામ ઘણી ઉતાવળથી કરવામાં આવ્યુ છે તેથી તેમાં કોઇ પણ મરાઠી ગીત દાખલ કરી શકાયાં નથી અને છાપની, ચુંટણીની અને અનુક્રમની ખામીઓ રહી ગઇ છે તે દરગુજર કરવા વાંચકોને વિનંતિ છે. ગીતોનો સંગ્રહ કરવામા અને તેને પ્રકટ કરવામાં અનેક મિત્રોએ અને ખાસ કરીને ભાઇ નંદલાલ મણીલાલ શાહે મદદ કરી છે તે માટે તેમનો આભાર માનું છું.

ગુલામીની બેડીઓ તોડી સ્વરાજ્યના પૂર બહારમાં

ખીલવા પ્રજા આજે એક શ્વાસે તલસી રહી છે. પ્રજા-સાગરમાં આજે જાગૃતિ અને આત્મબલિદાનનો મોટો જુવાળ [ ]ાવ્યો છે, અને સ્વતંત્રતાદેવીનું સુવર્ણમંદિર કારાગૃહને સમજી આજે સેંકડો દેશભક્તો તેમાં પરવર્યા છે, અને બીજા હજારો તેની યાત્રાએ સંચર્યા છે. ગુજરાત હજી સૌમ્ય, ગંભીર માન ધારણ કરીને બેઠું છે. પણ તેણે મહાસભાની અમર બેઠકને પોતાના પાટનગરમાં આમંત્રણ આપ્યું છે. તે સાર્થક તો જ થશે જો તેનું વિસર્જન કરતે કરતે ગુર્જર-પુત્રો કવિ નર્મદની વીરહાક ગજાવશેઃ

✓ સહુ ચલો જીતવા જંગ બ્યુગલો વાગે,
યા હોમ કરીને પડો ફતેહ છે આગે.

અને ગુર્જરપુત્રીઓ પણ અર્વાચીન કવિવરની પ્રેમ-શૌર્યભરી કડી ગાશેઃ

✓

મ્હારા કેસરભીના કન્થ હો !
સિધાવોજી રણવાટ.
એક વાટ રણવાસની રે,
બીજી સિંહાસન વાટ:
ત્રીજી વાટ શોણિતની સરિતે,
હો ! શૂરના સ્નાનનો ઘાટ:
મ્હારા કેસરભીના કન્થ હો !

જય કલગીએ વળજો પ્રીતમ !
ભીંજશું ફાગે ચીર :
નહિ તો વીરને આશ્રમ મળશું,
હો ! સુરગંગાને તીર :
મ્હારા કેસરભીના કન્થ હો !

—ગારો, તેવું કરશે અને ક્ષણિક દુ:ખ અને બંધનો સ્વીકારી ગુર્જર નરનારીઓ કાયમનું સ્વરાજ્ય મેળવશે તો જ તેમની અને તેમના પૂર્વજોની આબરૂ સચવાશે.

અમદાવાદ,
સં. ૧૯૭૮ ના માગશર
વદ ૫ ને શોમવાર.

ઇન્દુલાલ કનૈયાલાલ યાજ્ઞિક

સારે જહાંસે અચ્છા હિન્દુસ્તાં હમારા

સારે જહાંસે અચ્છા હિન્દુસ્તા હમારા,
હમ બુલબુને હય ઉસકી વોહ ગુલસિતા[1] હમારા

ગુરબતમે[2] હો અગર હમ રહેતા હય દિલ વતનમે,
સમઝો વહી હમેભી દિલ હો જહા હમા

પરબત વોહ સબસે ઉચા હમસાયહ[3] -
વોહ સન્તરી હમારા વોહ પાસ ॥

ગોદીમેં ખેલતી હૈં ઉસકી હજારોં નદીયાં,
ગુલ્શન હય જીન્કે દમસે રશ્કે[4] જીનાં હમારા.

અય આબે રૂદે[5] ગંગા! વોહ દિન હય યાદ તુઝકો.
ઉતરા તેરે કિનારે જબ કારવાં હમારા.

મઝહબ[6] નહિ સિખાતા આપસમે બેર રખના,
હિન્દી હૈં હમ વતન હય હિન્દુસ્તાં હમારા.

યુનાનો મિસરો રૂમા[7] સબ મિટ ગએ જહાંસે,
અબ તક મગર હય બાકી નામો નિશાં હમારા.

કુછ બાત હય કે હસ્તી મિટતી નહિ હમારી,
સદયોં[8] રહા હય દુશ્મન દવરે ઝમા[9] હમારા.

ઈકબાલ! કોઇ મહેરમ[10] અપના નહિ જહાંમેં,
માલુમ ક્યા કિસીકો દર્દે નેહાં[11] હમારા.

—ઇકબાલ

---

૧ બાગ, ૨ પરદેશ, ૩ પાડોશી, ૪ ઈર્ષા, ૫ નદી, ૬ ધર્મ, ૭ રોમ, ૮ સદીઓ, ૯ કાળચક્ર, ૧૦ દયા ખાના [illegible]

અનુક્રમણિકા

બંગાળી

હિન્દી

બંગાળી

૧. બન્દેમાતરમ્

બન્દેમાતરમ્

સુજલામ્ સુફલામ્ મલયજશીતલામ્
શસ્યશ્યામલામ્ માતરમ્!
શુભ્રજ્યોત્સ્ના પુલકિત યામિનીમ્
ફુલ્લ કુસુમિત-દ્રુમદલ શોભિનીમ્
સુહાસિનીમ્ સુમધુરભાષિણીમ્
સુખદામ્ વરદામ્ માતરમ્!

ત્રીશકોટિ કણ્ઠ-કલકલ નિનાદ-કરાલે
દ્વિત્રીંશકોટિ ભુજૈર્ધૃત ખર કરવાલે
અબલા કેન મા એતો બલે?
બહુબલ ધારિણીમ્, નમામિ તારિણીમ્,
રિપુદલ વારિણીમ્ માતરમ્!

તુમિ વિદ્યા, તુમિ ધર્મ
તુમિ હૃદિ, તુમિ મર્મ
ત્વં હિ પ્રાણા શરીરે!
બાહુતે તુમિ મા શક્તિ,
હૃદયે તુમિ મા ભક્તિ
તોમારઇ પ્રતિમા ગડી
મન્દિરે મન્દિરે!

ત્વં હિ દુર્ગા દશપ્રહરણધારિણી
કમલા કમલદલ વિહારિણી
વાણી વિદ્યાદાયિની
નમામિ ત્વામ્ !

નમામિ કમલામ્, અમલામ્ અતુલામ્
સુજલામ્ સુફલામ્ માતરમ્
વન્દેમાતરમ્ !

શ્યામલામ્ સરલામ્ સુસ્મિતાં ભૂષિતામ્
ધરણીમ્, ભરણીમ્ માતરમ્.

—બંકિમચન્દ્ર ચટ્ટોપાધ્યાય.

---

૨. અયિ ભુવન-મનો-મોહિનિ

અયિ ભુવન-મનો-મોહિનિ !
અયિ નિર્મલ-સૂર્ય-કરોજ્જ્વલ-ધરણિ !
જનક-જનની-જનનિ !

નીલ સિન્ધુ જલ—ધૌત ચરણતલ,
અનિલ વિકમ્પિત શ્યામલ-અંચલ,
અંબર[1] ચુમ્બિત—ભાલ હિમાચલ,
શુભ્ર-તુષાર-કિરીટિનિ !

પ્રથમ પ્રભાત ઉદય તવ-ગગને,
પ્રથમ સામરવ તવ તપોવને,
પ્રથમ પ્રચારિત તવ વનભવને
જ્ઞાન ધર્મ કત[૨] પુણ્યકાહિની;
ચિર કલ્યાણમયી તુમિ ધન્ય,
દેશ વિદેશે વિતરિછો[૩] અન્ન,
જાહ્નવી જમુના—વિગલિત કરુણા
પુણ્ય-પીયૂષ-સ્તન્ય વાહિની!

—રવીન્દ્રનાથ ઠાકુર.

---

૩. અતીત-ગૌરવ-વાહિનિ

અતીત-ગૌરવ-વાહિનિ મમ વાણિ!
ગાઓ આજિ હિન્દુસ્થાન!
મહાસભા-ઉન્માદિનિ મમ વાણિ!
ગાઓ આજિ હિન્દુસ્થાન!

હિન્દુ, પારસી, જૈન, ઇસાઈ, શિખ, મુસલમાન !
ગાઓ સકલ કણ્ઠે, સકલ ભાષે
"નમો હિન્દુસ્તાન !"

(હિન્દુ ગાયકગણ) હર હર હર જય હિન્દુસ્તાન !
(પારસી „) દાદાર હોરમઝદ હિન્દુસ્તાન !
(મુસલમાન „) અલ્લાહો અકબર હિન્દુસ્તાન !
(સકલ) નમો હિન્દુસ્તાન !

ભેદ રિપુ વિનાશિની મમ વાણિ !
ગાહો આજિ ઐક્યગાન !
મહાબલ વિધાયિની મમ વાણિ !
ગાહો આજિ ઐક્યગાન !
મિલાઓ દુઃખે, સૌખ્યે, સખ્યે,
લક્ષ્યે, કાય મનઃ પ્રાણ !

બંગ, બિહાર, અજોધ્યા, ઉત્કલ, માન્દ્રાજ, મારાઠ,
ગુર્જર, પંજાબ, રાજપૂતાન !
હિન્દુ, પારસી, જૈન, ઇસાઈ, શિખ, મુસલમાન !
ગાઓ સકલ કણ્ઠે, સકલ ભાષે
"નમો હિન્દુસ્તાન !"

(હિન્દુ ગાયકગણ) હરિ હરિ હરિ જય હિન્દુસ્તાન !
(ઇસાઈ „) જય જિહોવા હિન્દુસ્તાન !
(મુસલમાન „) અલ્લાહો અકબર હિન્દુસ્તાન !
(સકલ) નમો હિન્દુસ્તાન !

સકલ-જન-ઉત્સાહિની મમ વાણિ !
ગાહો આજિ નૂતન તાન !
મહાજાતિ—મંગલિની—મમ વાણિ !
ગાહો આજિ નૂતન તાન !
ઉડાઓ કમ નિશાન ! ધર્મ વિષાણુ !
બાજાઓ ચેતાએ પ્રાણ !

બંગ, બિહાર, અયોધ્યા, ઉત્કલ, માન્દ્રાજ, મરાઠ,
ગુર્જર, પંજાબ, રાજપુતાન !
હિન્દુ, પારસી, જૈન, ઇસાઈ, શિખ, મુસલમાન !
ગાઓ સકલ કણ્ઠે, સકલ ભાષે
" નમો હિન્દુસ્તાન !"

(હિન્દુ, જૈન વગેરે) ગાયકગણ	જય જય પ્યારન હિન્દુસ્તાન !
(શિખ ,,)	અલખ નિરંજન હિન્દુસ્તાન !
(પારસી ,,)	દાદાર હોરમઝદ હિન્દુસ્તાન !
(મુસલમાન ,,)	અલ્લાહો અકબર હિન્દુસ્તાન !
(સકલ)	" નમો હિન્દુસ્તાન !"

—શ્રીમતી સરલાદેવી.

૪. તુમિ તો મા સેઇ

તુમિ તો મા સેઈ,[1] તુમિ તો મા સેઈ.
ચિરગરીયસી ધન્યા અયિ મા !
આમરા[2] શુધુઇ[3] હોયેછિ મા હીન,
હારાયે છિ, સબ વિભવ મહિમા !
તુમિ તો મા આછો તેમનિ[4] પૂજ્ય,
આંમરાઈ શુધુ હોયેછિ તુચ્છ,
આપનાર[5] ઘરે હોયેછિ મા પર,
જાનિ ના કિ પાપે એ તાપ સહિ મા !
એખનઓ[6] તોમાર ગગન સુનીલ
ઉજ્જવલ તપન—તારકા—ચન્દ્રે
એખનઓ તોમાર ચરણે ફેનિલ
જલધિ ગરજે જલદમન્દ્રે[7]
એખનઓ ભેદી હિમાદ્રિજંઘા
ઉછલિ જાઈ છે જમુના ગંગા
સ્નેહ—સુધારાશિ ઢાલિયા શતધા
તોમાર હૃદયે જાઇ છે બહિ મા !
તુમિ તો મા સેઈ "સુજલા સુફલા"
એખનઓ હરે ભપાપ નેત્રે

1 તે જ 2 અમે 3 કેવળ જ 4 તેવી જ 5 પોતાન 7 મેઘગર્જના સમ

પુષ્પ . તોમાર . શ્યામલ[૮] કુંજે,
શસ્ય[૯] તોમાર . શ્યામલ ક્ષેત્રે,
તોમાર વિભવે પૂર્ણ વિશ્વ;
આમરા[૧૦] દુઃખિ, આમરા નિઃસ્વ[૧૧]
તુમિ કિ દરિદ્રે! તુમિ તો મા,
સેઈ મહિમા ગરિમા પુણ્યમયી મા !!

—દ્વિજેન્દ્રલાલ રૉય

૫. ઉઠો ગો ભારતલક્ષ્મી

ઉઠો ગો[૧] ભારતલક્ષ્મી, ઉઠો આદિ-જગત-જન-પૂજ્યા !
દુઃખદૈન્ય સબ નાશિ, કરો દૂરિત ભારત લજ્જા !
છાડો[૨] ગો છાડો શોક શય્યા, કરો સજ્જા,
પુનઃ કમલ-કનક-ધન ધાન્યે !
જનની ગો લોહો[૩] તુલે વક્ષે,
સાંત્વન-વાસ દેહો[૪] તુલે ચક્ષે,
કાંદિ છે[૫] તવ ચરણતલે,
ત્રીશતિ કોટિ નરનારી ગો !
કાન્ડારી[૬] નાહિકો કમલા દુઃખલાંછિત ભારતવર્ષે
શંકિત મોરા[૭] સબ યાત્રી, કાલસાગર-કંપન દર્શે[૮]

૮ પૈરા ૯ ધાન્ય ૧૦ અમે ૧૧ દરિદ્રી
૧ હે ૨ છોડો ૩ ઉપાડી લો ૪ આપો ૫ રડે છે
૬ સુકાની ૭ અમે ૮ નિહાળીને

તોમાર અભય પાદ-સ્પર્શે, નવ હર્ષે,
પુનઃ ચલિબે તરણી[*] સુખ લક્ષે;
જનની ગો લોહો તુલે વક્ષે... ... ...
ભારત-શ્મશાન કરો પૂર્ણ, પુનઃ કોકિલ કૂજિત-કુંજે
દ્વેષ હિંસા કરિ ચૂર્ણ, કરો પૂરિત પ્રેમ-અલિ-ગુંજે
દૂરિત કરિ પાપપુંજે, તપપુંજે,
પુનઃ વિમલ કરો ભારત પુણ્યે !
જનની ગો-લોહો તુલે વક્ષે ... ...

—અતુલપ્રસાદ સેન.

---

૬. યમુના લહરી

નિર્મળ સલિલે, બહિ છો સદા !
તટશાલિની સુન્દરી જમુને ! ઓ !

[૧]

કત[1] કત સુન્દર, નગરી તીરે,
રાજિ છે તટયુગ ભૂષિ[2] ઓ !
પડિ જલ નીલે, ધવલ સૌધ[3] છબિ,
અનુકારિ છે નભ—અંગન ઓ !

[૨]

યુગ યુગ વાહિ, પ્રવાહ તોમારિ,
દેખિલો કત શત ઘટનાઓ !

---

* નૌકા ૧ કેટલી ૨ વિભૂષિત ૩ મહેલ

૩ અનુભુદ૪ મેંહ કર્ત રાજ
પરકાશિયો, લય પાઈલો ઓ !

[૩]

કેલકુલ ભાણે બહિગે કાહિની
કહિ છો મસેપ[5] કિ પુરાતન ઓ !
સ્મરણે આસિ[6] મરમ પરશે[7] કથા,
બુત સે[8] ભારતગાથા ઓ !

[૪]

તવ જયદ્રથેન સહ કત સેના,
ગરજિનો કોન દિન સમરે ઓ !
આજિ શમ નિરવ, રે જમુને મમ,
ગત જત[9] વૈભવ કાલે ઓ !

[૫]

શ્યામમનિલ તન લોહિત[10] હિયો[11] કભૂ,
પાંડવ-કુરુ-કુલ-શોણિતે ઓ !
કંપિયો[12] દેશ, તુરગ ગજ ભારે
ભારત સ્વાધીન જે દિન ઓ !

[૬]

તવ જલ તીરે, પૌરવ જાદવ,
પાતિયો[13] ગજસિંહાસન ઓ !

---

૪ પરપોટા ૫ સર્વે ૬ આવીને ૭ મર્મને સ્પર્શે છે ૮ તે
૯ ગ્રહ્યાં ૧૦ લોહીવર્ણું ૧૧ હતું ૧૨ કંપ્યો ૧૩ જમાવ્યું

આસિલો દેશ, અરિકુલ નાશિ
ભારત સ્વાધીન જે દિન ઓ !

[૭]

હેરિબે[14] રિ તુમિ, બાંધ પતાકા,
ઉડિને, દેશ વિદેશે ઓ !
નિષ્બત ગીતે, ખલ તાતાકે
ભારત સ્વાધીન જે દિન ઓ !

[૮]

એ જનધારે, ધારે બહિલો ક્યૂ
પ્રેમવિરહ—આંખિ—નીરો ઓ !
નાચિલો ગાઈલો, કત સુખ સમ્પદ
એ તવ સૈકત[15] પુલિને[16] ઓ !

[૯]

એ તનુ મુકુરે,[17] આસિ પૂર્ણશશી
નિરખનો મુખ જબે શરદે ઓ !
ભાસિતો દશ દિશિ, ઉત્સવ રંગે,
પ્લાવિનો ચિત સુખ-ઉત્સે ઓ !

[૧૦]

સે તુમિ સે શશી, ધીર અનિલ સે,
તોબૂ[18] સબ મગન વિષાદે ઓ !
નાહિકો સે સબ, પ્રમોદ ઉત્સવ
આસિલ સકલે કાલે ઓ—

---

૧૪ હેરેતી ખેલી ૧૫ ૧૬ કાંઠે ૧૭ અરીસામાં ૧૮ છ

[૧૧]

જો મુરલી—રવે, નિબિડ નિશિથે
ઉન્માદિત વ્રજબાલા એ !
આકુલ પ્રાણે, તવ તટ—પાને,૧૯
ધાઈ તો,૨૦ રવ—સન્ધાને એ !

[૧૨]

વ્યથિત બિરહે, શ્વાસ—પવન કંપ,
વિર્ચિનો ઓર્મિ૨૧ તવ હૃદયે એ !
સુહૃદ—સમાગમે, પુન એઈ હૃદયે,
પ્રતિબિમ્બિતો સ્મિત૨૨ હાસિ એ—

[૧૩]

સે મમ કૌતુક, કાન કરવ આજ
સેથા ના રખિલો ભેદ એ !
હેથ્ય૨૩ સેઈ ગૌરવ, નિકુંજ—સૌરભ,
રાસો૨૪ પરિણત શત કાહિણી એ !

[૧૪]

કેન શત ધારે, એ ઉભ પારે
પાષાણ આસમાન મોમય એ !
દાહિયો૨૫ એના, ત્રાસિ નિવાસી
ચોર સે, ભારત બન્ધને એ—

૧૯ વાયુ ૨૦ ધાની ૨૧ તરંગ ૨૨ મુખ ૨૩ ત્યાં ૨૪ ...
૨૫ ખૂણે

[૧૪]

[illegible] ! કિ રૂ દિવસે, પ્રમિલો રાહ,
[illegible][26] હોઇશ[27]ના આર[28] ઓ!
[illegible] સૂર્જિ'લો, ઉપરિ પાસટિ
[illegible]નિલો[29] ના છિલો સાર ઓ!

[૧૬]

એ દિન હોઈ તે, અન્ધ મનોગૃહ,
પરગજ—અર્ગલ પાતે[30] ઓ!
એ દિન હોઇ તે, શ્મશાન ભાગ્ન
પર-અગ્નિ-ઘાત-નિપાતે ઓ—

[૧૭]

એ દિન હોઈ તે, તબ જન તગલે,
પરશે ના કુલબાલા ઓ!
એ દિન હોઇ તે, ભારત નારી
અવરોધ[31] અવરોધિત ઓ!

[૧૮]

એ દિન હોઈ તે તવ તટ—ગગને
નુપૂર—નાદ બિનીરવ ઓ!
એ દિન' હોઇ તે, સબ પ્રતિકૂલે
એ દિન ભારત બન્ધન ઓ!

[illegible] ૨૭ ધધો ૨૮ સારબાદ ૨૯ લૂંટી લીં
[illegible] ૩૧ પડદે

[૧૯]

એ પયપારે, કોતો કોરી જલદિ-
ભાતિલો[૩૨] કંત શત સજ્જ એ !
આમિલો સ્થાપિલો શાસિયો રાજ્ય
રચિ, ઘર 'કંત' પરિપાટી એ !

[૨૦]

કોત શત દુર્જય, દુર્ગમ દુર્ગે
ભેદિલો[૩૩] તમ તટ—દેશે એ !
નગર—પ્રાચીરે,[૩૪] ઘેરિલો જેણે
ચિરયુગ સંભોગ આજે એ !

[૨૧]

ઉપહાસિ સર્વે, માનવ મર્ત્યે
કાલ પ્રબલ ચિરકાલે એ !
ગૂઢ ગોપ્ય પુંજે, કતિપય છુંદે
રાખિલો કોરિ વિકલાકૃતિ એ !

[૨૨]

એ પુરોભાગે, ભમ વિભાગે,
ગૂઢવર ગેય શરીરે એ !
દેખિ છો જે મગ, ઉજ્જવલ લેખા,
એ ગત યૌવન રેખા એ !

---

૩૨ શોભાવી ગયા ૩૩ રખડયા ૩૪ કિલ્લાને

[૨૩]

એર[૩૫] અલિન્દે, સુન્દરીવૃન્દે,
સોગત નરપતિ કેશરી ઓ !
બેસિ[૩૬] આ મર્મરે ઉપ્રામ[૩૭] અંતરે,
તૌલિતા[૩૮] મોહન રૂપે ઓ !

[૨૪]

કશુ એ ગવાક્ષે, કૌતુક ચક્ષે,
નિરખિતો પરિજન લક્ષ્યે ઓ !
નિમ્ન પ્રદેશે, સે ગજયુદ્ધે
ભીષણ પ્રાણ—વિનાશક ઓ !

[૨૫]

એ ઘરમાઝે,[૩૯] નારી સમાજે,
બસિ કશુ ખેલિતો ચૌસર ઓ !
રાખિતો પાશે, સે તરવારિ
કાફર—કંઠ—વિદારી ઓ !

[૨૬]

કૈ[૪૦] સબ આજિ, સમય—સમુદ્રે
મજ્જિત[૪૧] સહુ શત આશા ઓ !
દેખિત શત શત, હોલો કિ નિવારિત
નિરૂપ મનુજ[૪૨] પિપાસા ઓ !

---

૩૫ એના ૩૬ બેસી ૩૭ આનદ ૩૮ ધારણ કરતા ૩૯ અ
૪૦ ક્યા ૪૧ ડૂબી ગયું ૪૨ માનવ

[૨૭]

જે ગૃહ—પાશે કંપિતા ત્રાસે
ભૂપતિ—પદ વિક્ષેપે ઓ !
તે ભવ ભવને, દંન થત અધમે
પૂરિ છે[43] મૂત્ર પુરીષે[44] ઓ !

[૨૮]

જે ઘર મધ્યે, સુરભિ–સમૃદ્ધે
સમ્મોહિત ચિત્ત હાયે ઓ !
તે સબ સદને ઉદ્ભવે વમને,
પૂતિગન્ધ[45] –વિકીરણે[46] ઓ !

[૨૯]

જે ગૃહ–અંગે બહુવિધ રંગે
વિખચિત[47] જિલોમણિરાજી ઓ !
તે સબ હાલે હોરિ એક હાલે,
હાડિલો લુતા[48]—જાલે ઓ !

[૩૦]

એ તપ તીરે, શુભ્ર શરીરે,
દંશાપિત[49] ગૃહ—રાજ ઓ !
નાશ[50] સુરૂપે દિકદિક[51] નેત્રે તે,
કો[52] મનુજ સમાજે ઓ !

૯. નવ વત્સરેર પણ.

નવ વત્સરેર[૧] કરિલામ પણ
લેબો[૨] સ્વદેશેર દીક્ષા;
તવ આશ્રમે, તોમાર ચરણે,
હે ભારત લેબો શિક્ષા.

પરેર[૩] ભુષણ, પરેર વસન
ત્યાગિબો આજ પરેર અશન,
જદિ હોઈ દીન, ના હોઇબો હીન,
છાડિબો[૪] પરેર ભિક્ષા.

નવ વત્સરેર કરિલામ પણ
લેબો સ્વદેશેર દીક્ષા.
ના થાકે[૫] પ્રાસાદ, આછે તો કુટીર
કલ્યાણિ સુપવિત્ર.
નો થાકે નગર, આછે તવ વન
ફલે ફુલે સુવિચિત્ર.
તોમા હોતે[૬] જત[૭] દૂરે ગેછિ સરે[૮]
તોમારે દેખેછિ તત[૯] છોટો કરે
કાછે[૧૦] દેખિ આજ હે હૃદયરાજ
તુમિ પુરાતન મિત્ર.

---

૧ વરસની ૨ લઇશ ૩ પરનું ૪ છાડીશ ૫ હોય
૬ થી ૭ જેટલો ૮ સરી ૯ તેટલો ૧૦ પાસે

—રવીન્દ્રનાથ ઠાકુર.

૭ ૧૩ પહેરી છે ૧૪ કાંઈ ૧૫ ત્યાગીશ ઉપાડીને.

[૩૧]

કત નર-પંજરે[૫૩], નિર્મિલો ઇંધારે[૫૪],
શોભિ શોણિત કોપે ઓ!
દર્શાઈ તેં સબ, દર્શક લોકે,
પ્રમદા—ગૌરવ શોભે ઓ!

[૩૨]

અહો! કત કાલ, રોએ[૫૫]એ જીવિત
નદિનિ! તટ તબ શોભિ ઓ!
ભૂપણ હોઇબે,. તબ જલ નીલે,
વાંછિને મન અભિલાષે ઓ!

[૩૩]

હાય કોન કાલે, હા તો ઘોર કાલે,
પરિમિત સૂર[૫૬] પરમાયૂ ઓ!
રોહિબે શેષે એ ગૃહ દેહી,
આકાશે શુદ્ધ[૫૭] વાયુ ઓ!

[૩૪]

યદિ એઈ રૂપ, રોબે સબ રૂપ,
જીવન સ્વપન[૫૮] પ્રભાતે ઓ!
તનુ ક્ષયિબે,[૫૯] દુખ શૂ
લોક કિ આ

૭. સ્વદેશેર ધુલિ

સ્વદેશેર ધુલિ સ્વર્ણ–રેણુ–બોલિ,[1]
રેખો[2] રેખો હૃદે એ ધ્રુવ ધ્યાન,
જાહાર સલિલે, મન્દાકિની હારે
અનિલે મલય સદા વહમાન!

નન્દનકાનન કિવા શોભા છાર[3]
વનરાજિ કાન્તિ અતુલ તાહાર[4]
ફળ શસ્ય તાર,[4] સુધાર[5] આધાર,
સ્વર્ગ હ'તે[6] સે જે મહા ગરીયાન!

એ દેહ તોમાર તારિ માટિ હોતે[7]
હોયે છે[8] સૃજિત પોષિત તાહાતે,
માટિ હોબે પુનઃ મિશિબે[9] તાહાતે,
ભવલીલા જેબે[10] હોબે[11] અવસાન!

પિતામહદેર અસ્થિ મજ્જા જેત[12]
ધૂલિરૂપે તાહે આછે જે મિશ્રિત,
એઈ માટિ હોતે હોબે જે ઉત્થિત,[13]
ભાવી કાલે તવ ભવિષ્ય સંતાન!

---

૧ માનીને ૨ રાખો ૩ ધૂળ ૪ તેની ૫ સુધાના ૬ કરતા ૭ માથી ૮ થયો છે ૯ મળી જશે ૧૦ જ્યારે ૧૧ થશે ૧૨ જેટલી ૧૩ ઉગે

૯. નવ વત્સરેર પણ.

નવ વત્સરેર[૧] કરિલામ પણ
લોઓ[૨] સ્વદેશેર દીક્ષા;
તવ આશ્રમે, તોમાર ચરણે,
હે ભારત લોઓ શિક્ષા.

પરેર[૩] ભૂષણ, પરેર વસન
ત્યાગિઓ આજ પરેર અશન,
જદિ હોઈ દીન, ના હોઇઓ હીન,
છાડિઓ[૪] પરેર ભિક્ષા.

નવ વત્સરેર કરિલામ પણ
લોઓ સ્વદેશેર દીક્ષા.
ના થાકે[૫] પ્રાસાદ, આછે તો કુટીર
કલ્યાણિ સુપવિત્ર.
ના થાકે નગર, આછે તવ વન
ફલે ફુલે સુવિચિત્ર.
તોમા હોતે[૬] જત[૭] દૂરે ગેછિ સરે[૮]
તોમારે દેખેછિ તત[૯] છોટો કરે
કાછે[૧૦] દેખિ આજ હે હૃદયરાજ
તુમિ પુરાતન મિત્ર.

---

૧ વરસની ૨ લઇશ ૩ પરનું ૪ છાડીશ ૫ હોય
૬ થી ૭ જેટલો ૮ સરી ૯ તેટલો ૧૦ પાસે

હે તાપસ, તવ પર્ણકુટીર
'ક્લ્યાણિ સુપવિત્ર.
પરેર વાક્યે તવ[૧૧] પર હોયે
દિયેછિ પેયેછિ લાન્છન,
તોમાર ભુલિતે ફિરાયેછિ મુખ,
પેરેછિ[૧૩] પરેર સજ્જા.
કિછુ[૧૪] નાહિ ગણિ, કિછુ નાહિ કહિ,
જપિછિ મન્ત્ર અન્તરે રહિ,
તવ સનાતન ધ્યાનેર આસન
મોદેર અસ્થિ મજ્જા.
પરેર ભુલિતે તોમાર ભુલિતે
દિયેછિ પેયેછિ લાન્છના.
સે સકલ લાજ ત્યાજિબો[૧૫] આજ,
લોઇબો તોમાર દીક્ષા.
તવ પદતલે બસિયા વિરલે
શિખિબો તોમાર શિક્ષા.
તોમાર ધર્મ, તોમાર કર્મ,
તવ મન્ત્રેર ગભીર મર્મ
લોઇબો તુલિયા[૧૭] સકલ ભુલિયા,
છાડિયા પરેર ભિક્ષા,
તવ ગૌરવે ગરવ માનિબો,
લોઇબો તોમાર દીક્ષા.
—રવીન્દ્રનાથ ઠાકુર.

---

૧૧ ઢૂંઢી ૧૨ લીધી છે ૧૩ પહેરી છે ૧૪ કાંઈ ૧૫ ત્યાગીશ
૧૬ વિરલ સ્થાને ૧૭ ઉપાડીને.

૯. નવ વત્સરેર પણ.

નવ વત્સરેર[૧] કરિલાંમ પણ
લોબો[૨] સ્વદેશેર દીક્ષા;
તવ આશ્રમે, તોમાર ચરણે,
હે ભારત લોબો શિક્ષા.

પરેર[૩] ભુષણ, પરેર વસન
ત્યાગિબો આજ પરેર અશન,
જદિ હોઈ દીન, ના હોઇબો હીન,
છાડિબો[૪] પરેર ભિક્ષા.

નવ વત્સરેર કરિલામ પણ
લોબો સ્વદેશેર દીક્ષા.
ના થાકે[૫] પ્રાસાદ, આછે તો કુટીર
કલ્યાણિ સુપવિત્ર.
નાં થાકે નગર, આછે તવ વન
ફૂલે ફુલે સુવિચિત્ર.
તોમા હોતે[૬] જત[૭] દૂરે ગેછિ સરે[૮]
તોમારે દેખેછિ તત[૯] છોટો કરે
કાછે[૧૦] દેખિ આજ હે હૃદયરાજ
તુમિ પુરાતન મિત્ર.

---

૧ વરસની ૨ લઇશ ૩ પરનું ૪ છાડીશ ૫ રે
૬ થી ૭ જેટલો ૮ સરી ૯ તેટલો ૧૦ પાસે

હે તાપસ, તવ પર્ણકુટીર
કસાખિ સુપવિત્ર.
પરેર વાક્યે તવ[૧૧] પર હોયે
દિયેછિ પેયેછિ લજ્જા,
તોમાર ભુલિતે ફિરાયેછિ મુખ,
પોરેછિ[૧૩] પરેર સજ્જા.
કિછુ[૧૪] નાહિ ગણિ, કિછુ નાહિ કહિ,
જપિછિ મન્ત્ર અન્તરે રહિ,
તવ સનાતન ધ્યાનેર આસન
મોદેર અસ્થિ મજ્જા.
પરેર ભુલિતે તોમાર ભુલિતે
દિયેછિ પેયેછિ લજ્જા.
સે સકલ લાજ ત્યાગિબો[૧૫] આજ,
લોઇબો તોમાર દીક્ષા.
તવ પદતલે બસિગા વિરલે
શિખિબો તોમાર શિક્ષા.
તોમાર ધર્મ, તોમાર કર્મ,
તવ મન્ત્રેર ગભીર મર્મ
લોઇબો તુલિયા[૧૭] સકલ ભુલિયા,
છાડિયા પરેર ભિક્ષા,
તવ ગૌરવે ગરવ માનિબો,
લોઇબો તોમાર દીક્ષા.
—રવીન્દ્રનાથ ઠાકુર.

---

૧૧ ઢુંપી ૧૨ લીધી છે ૧૩ પહેરી છે ૧૪ કાંઈ ૧૫ ત્યાગીશ ૧૬ વિરલ સ્થાને ૧૭ ઉપાડીને.

હે ભગવાન !

બાંગ્લાર માટિ બાંગ્લાર જલ
બાંગ્લાર વાયુ બાંગ્લાર ફલ
પુણ્ય હોઉક[1] પુણ્ય હોઉક
પુણ્ય હોઉક હે ભગવાન.

બાંગ્લાર ઘર બાંગ્લાર હાટ
બાંગ્લાર વન બાંગ્લાર માઠ[2]
પૂર્ણ હોઉક પૂર્ણ હોઉક
પૂર્ણ હોઉક હે ભગવાન

બાંગાલીર પણ બાંગાલીર આશા
બાંગાલીર કાજ બાંગાલીર ભાષા
સત્ય હોઉક સત્ય હોઉક
સત્ય હોઉક હે ભગવાન

બાંગાલીર પ્રાણ બાંગાલીર મન
બાંગાલીર ઘરે જત ભાઈબોન,
એક હોઉક એક હોઉક
એક હોઉક હે ભગવાન.

—રવીન્દ્રનાથ ઠાકુર.

હિન્દી

૧. શક્તિમન્ત્ર

જનનિ ભારત આજ હમકો, મધુર વીણા સુના રહી હૈ
સ્વતંત્રતાકા રાગ[1] ગાકર આનો અમૃત પીલા રહી હૈ
સૈંકડો વર્ષોંમેં હમ થે, ભાગ્યહીન, ઘેર[2]મેં;
ઉસકી નિર્ભરતા[3] છોડાકર, સ્વાવલંબન શીખા રહી હૈ
થા નિરાશાકા ભયાનક ભૂત જો હમ પર ચઢા;
રાષ્ટ્રકે સંગીન ખડગસે શીઘ્ર ઉસકો ભગા રહી હૈ
ફિર ભલા મૈં દીનતાકે શબ્દ કૈસે કહ સકું?
જબકી[4] માતા મીઠે સ્વરમેં, શક્તિમન્ત્ર પઢા રહી હૈ

—સત્યદેવ—

---

૧ આલાપ, ૨ માં, ૩ આધાર, ૪ જ્યારે

૨. કર્મયુગ

આ ગયા હૈ કર્મયુગ કુછ કર્મ કરના શીખ લો:
દેશ પર ઔર[1] જાત પર હંસ હંસ[2] કે મરના શીખ લો.

આરનેકા નામ મત લો, પહેલે મરના શીખ લો;
મિસરલે[3] આયર્લેન્ડ દબ કર,[4] ફિર ઉભરના[5] શીખ લો.

પાર યદિ હોના તુમ્હે પરતંત્રતા દુઃખ સિંધુસે;
તૈર કર[6] તો રક્તસાગરસે ઉતરના શીખ લો.

ફિર જલા હોગે, સકલ સંસારકો ક્ષણ માત્રમેં;
દેશદુઃખકી આગમેં પર[7] પહેલે જલના શીખ લો.

જેલયાત્રાકે લિયે દિન રાત ઉત્સાહિત રહો;
કૃષ્ણ-જન્મસ્થાનમેં[8] નિર્ભય વિચરના શીખ લો.

દેખના હૈ દશ્ય ભારતવર્ષમેં યદિ સ્વર્ગકા,
દેશકા તો પ્રાણ પનસે[9] દુઃખ હરના શીખ લો.

—સત્યદેવ.

---

૧ અને, ૨ હસતાં હસતાં, ૩ પેઠે, ૪ દબાઈ જઈને, ૫ ઉભા થતાં, ૬ તરીને, ૭ પાંખ, ૮ કાશમીર, ૯ જીગરથી.

૩. ભારતદેશ

જગ પ્રિય સ્વર્ગ હમારો દેશ,
ભારત અસ શુભ નામ લેત છન,[૧] ઉપજત પ્રેમ વિશેષ;
તાપૈ જન્મભૂમિ શોભા લખિ, રહત ન દુઃખ લવલેશ.
જગ પ્રિય સ્વર્ગ૦

દગ[૨] તર ઉદધિ બહત શિર ઉપર, નીલ છત્ર સદિનેશ;[૩]
ઉત્તર હિમ ગિરિ પરમ મનોહર, જહઁ નિત રમત મહેશ.[૪]
જગ પ્રિય સ્વર્ગ૦

પાવન નિર્મલ ગંગનીર જેહિ, પરસત[૫] કટત કલેશ;
પ્રગટે બ્રહ્મ રૂપ જગ કારક, જહઁ બ્રજેશ અવધેશ.
જગ પ્રિય સ્વર્ગ૦

ધર્મ ધ્વજા ફેહરાત[૬] જહાં નભ, રત્નન ખાનિ અશેષ;
'માધવ' અસ લખાત કહઁ નહિં, જસ મમ ભારત દેશ.
જગ પ્રિય સ્વર્ગ૦

—માધવ.

---

૧ ક્ષણ-તરત, ૨ આંખો, ૩ દિનરાત, ૪ મહાદેવ, ૫ સ્પર્શ કરતાં, ૬ ફરકે, ૭ અપાર, ૮ જેવો.

સુભટ રન[૬] બાંકુરે કોઈ પેખો કો, ખાનિ[૭] હૈ જિસમેં;
અખિલ અનમોલ રત્નોં કા યે સુખ સાગર હમારા હૈ.
હમેં તો દેશ ભારત અપના૦
હમ હૈં કુર્બાન ઉસકે જંગલોં, પર્વત વ ટીલોં[૮] પર;
યે જીવન ઉસકી પ્યારી [૯]રજ પૈ ન્યૌછાવર હમારા હૈ.
હમેં તો દેશ ભારત અપના૦
જિમી[૧૦] ગદા[૧૧] હમારા મખમલી હૈ, વિન્ધ્ય તકિયા હૈ;
હિમાલય હૈ સિપાહી સિંધુ ભી સેવક હમારા હૈ.
હમેં તો દેશ ભારત અપના૦
દુઃખી હૈં ઉસકે દુઃખ મેં ઓ, સુખી હૈં સુખ મેં ભારત કે;
હમ હૈં સન્તાન ઉસકી વહ પિતા રક્ષક હમારા હૈ.
હમેં તો દેશ ભારત અપના૦
ન છોડૂંગા ન છોડૂંગા, ફટે ઈસ તેરે [૧૨]દામન કો;
કહૂંગા મરતે દમ તક પ્રેમમય ભારત હમારા હૈ.
હમેં તો દેશ ભારત અપના૦

કહો "માધવ" ઈસાઈ હિન્દુઓં, મુસલિમ સબ એક સ્વર મેં;
યે ભારત વર્ષ, હમારા હૈ! હમારા હૈ!! હમારા હૈ!!!
હમારા હૈ! હમારા હૈ!' હમારા હૈ!!! હમારા હૈ!!!!
યે ભારતવર્ષ હમારા હૈ! હમારા હૈ!! હમારા હૈ!!!

—માધવ.

૭૮. કૌમી ગ઼ઝલ

મુનક્કશ[1] અપને દિલ પર હિન્દ કી તસ્વીર હોને દો,
કદમ સે ઉસ કે અપના સીના પુર તનવીર[2] હોને દો.

કભી ઉન્ઝન[3] ન ડાલો કૌમ કે કામો મેં તુમ કોઈ,
તુમ્હારે દર્દ ગમ કી હોતી હૈ તદબીર, હોને દો.

બઢાયે રક્ખો હિમ્મત, [4]બુઝદિલી કો મત ફટકને દો,
ન દૈસિ કો અપને પાવોં કી કભી જંજીર હોને દો.

ચમન સે, ઇલ્મ સે, [5]ગૈરત સે, હિમ્મત સે, [6]શુજાઅત સે,
ન મુહકો-કૌમ કી હર્ગિજ કહીં તહકીર[7] હોને દો.

અગર આયે હો દુનિયા મેં ઉઠાઓ લુત્ફે-આઝાદી,
કિસી કે હાથ મેં તુમ અપની મત તકદીર હોને દો.

બહુત લિક્ખે ગયે અફસાને[8] દરદો-ઉન્સો-અફકત[9] કે,
હિકાયત[9] હુબ્બે-કૌમી કી ભી અબ તહરીર[10] હોને દો.

કરો ખિદમત વતન કી શૌક સે, દિલ સે, મુહબ્બત સે;
ન મુતલ્કી કામ મેં કોઈ કભી તકસીર હોને દો.

બહુત વાદે કરે હૈં અહદો-પૈમાં કા ભરોસા ક્યા?
તયબ અપને કરો હઃ તુમ ન અબ તાખીર[12] હોને દો.

---

૧ અંકિત, ૨ પ્રકાશમય, ૩ હરકત, ૪ નામર્દાઈ ૫ શરમ, ૬ વીરતા, ૭ હલકાઈ. ૮ કિસ્સા, ૯ પ્રેમ ૧૦ અંકિત, ૧૧ વચન, ૧૨ દેરી.

કુઆશા[૬] કુંઈ ફિર સે હૈ ખાને દેહલી,
ફઝા હિંદ પર ફિર સે એહસાને દેહલી;
ફિરિશ્તે હૈં યા હૈં યે અરકાને દેહલી,[૭]
નિકલતે હૈં જિનસે કિ અરમાને દેહલી;
ગઝબ કા હૈ ખૂને શહીદાને દેહલી

ઉધર થે મુસલ્લેહ[૮] નિગહબાને દેહલી,
કમિશ્નર થે, યા થે વો કપ્તાને દેહલી,
ઇધર થે નિહત્થે ખડે જાને દેહલી,
વો ભારત કે લાલ ઔર અરમાને દેહલી.
ગઝબ કા હૈ ખૂને શહીદાને દેહલી.

ન ઇતના કોઈ ઝુલ્મ પર તુલ[૯] સકેગા,
નહીં હશ્ર[૧૦] તક દાગ યહ ધુલ સકેગા;
ન મહકૂમ હાકિમ સે મિલ જુલ સકેગા,
યે ઉક્દા[૧૧] કિસી સે ન અબ ખુલ સકેગા,
ગઝબ કા હૈ ખૂને શહીદાને દેહલી

વો માસૂમ[૧૨] બચ્ચે વો માઁ કે દુલારે,
વો ઘર કે ચરાગ ઔર આંખોં કે તારે;
અઝીઝોં કે વહ જિન્દગી કે સહારે,
નિશાના અજલ[૧૩] કા બને ઔર સિધારે,
ગઝબ કા હૈ ખૂને શહીદાને દેહલી

---

૬ માગણી, ૭ સ્થળ, ૮ સુસજ્જ, ૯ ખડકવું, ૧૦ કયામત
૧૧ ગાંઠ ૧૨ નિર્દોષ, ૧૩ મોત,

સુના હૈ કિ એક બચ્ચા જો શહીદ હુઆ થા,
અભી સિર્ફ થા બારા તેરહ બરસ કા,
મગર મૈલ[૧૪] ઉસકે ન તેવર[૧૫] પૈ આયા,
પુકારા ન ઉસને ન અમ્મા ન, અબ્બા,
ગજબ કા હૈ ખૂને શહીદાને દેહલી

વો મગીન ખાયે ચલા જા રહા થા,
ઉસે દેખ કર છોટા ભાઈ જો રોયા;
કહા ઉસને રોઓ ન ઐ પ્યારે ભૈયા,
જવાં મરદો કી મૌત મૈં તો હૂ મરતા;
ગજબ કા હૈ ખૂને શહીદાને દેહલી.

કયામત તક ઇનકા મનાયેંગે માતમ,[૧૬]
યે મુમકિન નહીં મહવ[૧૭] હો જાય યહ ગમ,
બરસના જનાજો પૈ વહ ફુલ પૈહમ,[૧૮]
વો પુર આબ આંખેં, વો હસરત[૧૯] કા આલમ,[૨૦]
ગજબ કા હૈ ખૂને શહીદાને દેહલી

યે મન્જર[૨૧] દિલો કો દુપારા કરેગા,
યે ખંજર કલેજે પૈ મારા કરેગા;
શહીદો કા ખૂ યહ પુકારા કરેગા,
ફિરંગ[૨૨] ઔર કયા અબ હમારા કરેગા!
ગજબ કા હૈ ખૂને શહીદાને દેહલી.

—ત્રિશૂલ.

---

૧૪ ફેરચોલી, ૧૫ ચહેરા, ૧૬ શોક, ૧૭ ભુલાઈ, ૧૮ ફૂલ પર ફૂલ, ૧૯ શોકમસ્ત ૨૦ વખ્ત, ૨૧ દેખાવ ૨૨ ગોરા

[૩]

વતન કો છોડકર ભટકે, ફિરે, હૈ! હૈ બિયાબાં[૮] મેં;
હુમર દરાઝ મેં ઘૂમે રામ ઉપર વહ દશ્તે વીરાં[૯] મેં.
સભી સામાન થે ઘર મેં ન ઘર થા ઉનકા દૌરાં મેં;
વહી થી ફિક્ર પૈદા હો ન શર[૧૦] દુનિયાં કે ઈમાઁ મેં.
ભરા આતા હૈ જી ખિંચ ખિંચ ગઇ તસવીર દિલ મેં હૈ;
જમી પર ગો નહીં વહ ઉનકી પર જાગીર દિલ મેં હૈ.

[૪]

સબક દેને કો લોગોં કે હુઇ જગ આઝમાઈ થી;
હસૂલે[૧૧] માલો દૌલત કી ન યહ હર્ગિઝ લડાઈ થી.
બડે અન્યાયી થે મંજૂર ઉનકી હી સફાઈ થી;
લડાઈ દુશ્મનોં કે મુંહ પૈ વીરોં ને દિખાઈ થી.
શરોં સે રામ કે દનુજોં કા મિટ્ટી હો ગઈ ગુમ થી;
ચમક વોં ગે દમન કી થી કે બસ, નારે જહન્નુમ[૧૨] થી.

[૫]

ક્યામત જાલિમોં પર ઢાહી જંગ મૈદાન મેં આયે;
ખુશી કે વાસ્તે થે કાલિબે ઇન્સાન મેં આગે.
દિલેરી ઉનકી ક્યા કમ એઅસેં, કે ધ્યાન મેં આયે;
મરે હી દુશ્મનોં કી ખાક લોટ પક આન[૧૩] મેં આગે.
ઉદૂ[૧૪] ભેજે ગયે મુલ્કે-અદમ[૧૫] મેહમાન હોને કો;
મગર[૧૬] આગે ફલક[૧૭]સે જંગ મેં કુરબાન હોને કો.

---

૮ જંગલ, ૯ ઉજાડ, ૧૦ દોષ, ૧૧ વસૂલ, ૧૨ નરકાગ્નિ, ૧૩ પલ, ૧૪ શત્રુ, ૧૫ યમ સદન, ૧૬ ફિરિશ્તા ૧૭ આકાશ.

[૬]

ઇધર શ્રીરામ, ને લંકેશ રાવણ પર વિજય પાઈ
મગર અફસોસ ઉધર આફત ગઈ હસનૈન પર છાઈ.
કમી થી ફૌજ કી, ગુરબત[૧૮] બલામેં ક્યોં નહીં લાઈ
મિલા પાની ન મેહમાન કો તો મેહમાની કજા[૧૯] આઈ
ગયા બદલાહી આબે-આંફ કા ફિર હમ બહમ સોકર,
દર્યાં સૂખી થી સૂખે હોઠ ચેં બચ્ચો ને દમ તોડા.

[૭]

ઉડાઈ ધજ્જિયાં કિતની ન થા કાબૂ સિતમગર પર,
ખડે ફિરભી મુસીબત બલ[૨૦] ન આને પાયા તેવર પર.
નહીં મંજૂર કી બૈયત[૨૧] ઉદૂ કી સૈફ[૨૨] થી સર પર;
ગુઆ ફેર જામ અપની તેગ કી ખુદ પહુંચે કૌસર[૨૩] પર.
ગુમેજાંકાહ હૈ યહ કિસ તરહ મૌજે નિહા[૨૪] નિકલી;
ઇજ્જાદારી[૨૫] કે સીને સે ન ક્યોં હંતના ધુવાં નિકલી.

[૮]

મનાયે હમ ખુશી યા ગમ મગર યહ કામ કરના હૈ;
સફીના[૨૬] એક હી હૈં ઔર હમ સબ કો ઉતરના હૈ.
ઉઠાયે લાખ કોઈ પર ન વાજિબ ડર સે ડરના હૈ;
હમેં હક[૨૭] કે લિએ જીના હૈ ઔર હક હી પૈ મરના હૈ.
ઘડી ભર હૈ ખુશી તો ફિર ઘડી ભર હી મેં માતમ હૈ;
'ત્રિશલ' અપના ન ભૂલો ફર્જ હમમેં જબતલક દમ હૈ.

—ત્રિશૂલ.

---

૧૮ મુસાફરી ૧૯ મોત, ૨૦ વળ, ૨૧ તાબેદારી,
૨૨ તલવાર, ૨૩ સ્વર્ગીય સ્રોત, ૨૪ દિલની બળતરા,
૨૫ શોકાતુરતા-શાની, ૨૬ નાવ, ૨૭ સત્ય-પ્રભુ

૧૦. અય માતૃભૂમિ તેરે

ઐ માતૃભૂમિ તેરે ચરણોમેં શિર નમાઉં,
મેં ભક્તિ ભેટ અપની, તેરી ચરણુમેં લાઉં. ટેક,

માથે પે[1] તૂ હો ચંદન, છાતી પે તૂ હો માલા,
જિન્હા પે ગીત તૂ હો, મે તેરા નામ ગાઉં. ઐ૦

જિસસે સુપૂત ઉપજે, શ્રીરામ કૃષ્ણ જૈસે,
ઉસ તેરી ધૂલિકા મેં, નિજ શીષ પે ચઢાઉં. ઐ૦

ચાની[2] સમુદ્ર જિસકી ધૂલિકા પાન કરકે,
કરતા હૈ માન તેરે ઉસ પૈરકો મનાઉં. ઐ૦

વે દેશ માનવાલે ચઢકર ઉતર ગયે સબ,
ગોરે રહે ન કાલે તુઝકો હી એક પાઉં. ઐ૦

સેવામેં તેરી મારે ભેદોંકો ભુલ જાઉં,
વહ પુણ્ય નામ તેરા પ્રતિદિન સનુ સુનાઉં. ઐ૦

તેરેહી કામ આઉં, તેરાહી મંત્ર ગાઉં
મન ઔર દેહ તુઝપર બલિદાન મૈં ચઢાઉં. ઐ૦

—ચં૦ કૃ૦

---

૧ પર ૨ અભિમાની.

૧૧. મંત્ર-વંદેમાતરમ્

શુદ્ધ સુંદર અતિ મનોહર મંત્ર વન્દેમાતરમ્,
મૃદુલ સુખંકર દુઃખહારી મંત્ર વન્દેમાતરમ્.
મંત્ર યહ હૈ તંત્ર યહ હૈં જંત્ર વન્દેમાતરમ્,
સિદ્ધિદાયક બુદ્ધિદાયક એક વન્દેમાતરમ્.
ઓજમય બલકાંતિમય સુખ શાંતિ વન્દેમાતરમ્;
મતિપ્રદાયક અતિ સહાયક મંત્ર વન્દેમાતરમ્.
હરઘડી હરબાર[1] હો હરનામ વન્દેમાતરમ્;
હરદમ હમેંશા બોલીએ ગુરૂમંત્ર વન્દેમાતરમ્.
જપીએ નિરંતર શુદ્ધ મનસે મંત્ર વન્દેમાતરમ્;
સોતે સમય ખાતે સમય કલગાન વન્દેમાતરમ્.
આઠોં પહર દીલમેં રહે મૃદુતાન વન્દેમાતરમ્;
મુખસે હૃદયમે રાત દિન હો જાપ વન્દેમાતરમ્.
તેગસે[2] શિર ભી કટે ભૂલો ન વન્દેમાતરમ્;
મ્હોત કી ઘડીયાં ગુંજ દો નાદ વન્દેમાતરમ્.
જેલમેં હો તો જપો શુભ જાપ વન્દેમાતરમ્;
બેડીયાં ઝંકાર દે શુભ તાન વન્દેમાતરમ્.
બન્દુક ગોલી તોપ કી હૈ આડ વન્દેમાતરમ્;
તેગ બરછી કે લિયે હૈ ઢાલ વન્દેમાતરમ્.
સર્વાંકા દઢ કવચ હૈ એક શબ્દ વન્દેમાતરમ્;
વિશ્વવિજયી શત્રુવિજયી મંત્ર વન્દેમાતરમ્.

૧ દરે વખત ૨ તલવારથી.

૧૨. ભારત હમારા દેશ હૈ

ભારત હમારા દેશ હૈ, હિત ઉસકા નિશ્ચય ચાહેંગે;
ઉસ કે હિત કે કારને[1] હમ કુછ ન કુછ કર જાયેંગે.

ભારત હમારી માતૃભૂમિ, ઉસ કા ઋણ હમ પર હૈ બહુત;
ઉસ કે મિટાને[2] કે લિયે, હમ કુછ ન કુછ કર જાયેંગે.

ભારત કે દુઃખપ્રદ અવનતિ પર, ક્યોં ન અશ્રુ બહાવેંગે;
ઉન કે હટાને કે લિયે હમ કુછ ન કુછ કર જાયેંગે.

ધર્મ વિદ્યા ઔર ધન સે, ઉન્નતિ ભારત કી હોવે;
ઉસ ઉન્નતિ કે માર્ગ મે હમ કુછ ન કુછ કર જાયેંગે.

સંસાર કે ઉદ્ધાર હેતુ, કૃષ્ણ જન્મે જેલ મેં;
તો ફિર ભલા હમ ક્યોં ડરેંગે કુછ ન કુછ કર જાયેંગે.

ચાહે કિતને કષ્ટ હમ કો, ક્યોં ન હો ઉસ કે લિયે;
સબ સહેંગે મર મિટેંગે, કુછ ન કુછ કર જાયેંગે.

---

૧ માટે. ૨ ટાળવા.

૧૩. નિમંત્રણ

આવો આવો સકલ ભારતકુમાર !
તજ માન મોહો મદ અહંકાર,
હુઆ દર્શન સે આનંદ અપાર   આવો

યહ ધન્ય દેશ ઔર ધન્ય કાલ,
જહાં મિલે બન્ધુ સબ ઉરવિશાલ,
સ્થિર રખે ઈશ યહ સદ્વિચાર,   આવો.

નિર્બળ નિર્ધન સબ નિસહાય,
બિન ઐક્ય નહિ અબ કુછ ઉપાય,
અબ તો મમતા કીજે પ્રચાર.   આવો.

દુ:ખ સે બચને કા માર્ગ એક,
અપને [1]પન કી સબ ગ્રહો ટેક,
નિશ્ચય હોગા ફિર જયજયકાર   આવો

---

[1] પ્રણની

૧૪. કદિ નહિ હારના

* કદિ નહિ હારના, ભાવે[1] સાડી[2] જાન જાવે,
અસી[3] નહિ હારના, ભાવે સાડી જાન જાવે.
બિજલી તે અગ[4] ડાલોં[5], પાની તુફાન ડાલોં,
નહેરી[6] ભુચાલ[7] ડાલોં—કદિ૦

તોપ તલવાર ડાલોં, ગોલીયાંદી માર ડાલોં;
ખડેદી[8] ધાર ડાલોં—કદિ૦

કુદી[9] નીલામી ડાલોં સખ્ત કલામી ડાલોં,
ફાંસી ડાલે પાની ડાલોં—કદિ૦

દીન ઈમાન નાલ,[12] ધર્મ જ્ઞાન નાલ
મર્દદી જ્બાન નાલ—કદિ૦

માંઝેદી[13] જોર નાલ, માલવેદે[14] શોર નાલ,
સોહણીયાંદે[15] બોલ નાલ—કદિ૦

પ્રીતી[16] પોહોહાર[17] નાલ, ગોકલીદી[18] બાર નાલ;
જંગ સિપાહ નાલ—કદિ૦

રામ દે[19] પ્યાર નાલ, શાંતિ શબર નાલ;
રબ્બ[20] સચિયાર[21] નાલ—કદિ૦

—ચૌધરી

---

૧ ભલે ૨ આપણી ૩ આપણે ૪ આગ ૫ થી ૬ વરીયાણીઓ ૭ ધરતીકંપ ૮ ખડગ ૯ જમી ૧૦ સીસાંદપી ધાબ ૧૧ મોહ ૧૨ ની સહાય લઈને ૧૩ અમૃતસરનો એક ભાગ ૧૪ હુપીઆના ૧૫ સુંદર સ્ત્રી પુરુષો ૧૬ પ્રેમ ૧૭ સત્યાર્થીઓ ૧૮ આ નામનો પુરુષ થઈ ગયો તેનો દીકરો ૧૯ એ ૨૦ ઈશ્વર ૨૧ સાથી.

હિન્દુસ્તાની

૧. સરફરોશી કી તમન્ના

સર ફરોશી કી તમન્ના[1] અબ હમારે દિલમે હય,
દેખના હૈ જોર કીતના બાજુએ[2] કાતિલમે હય.
રહરવે[3] રાહે મહોબ્બત રહે ન જાના રાહમે,
લજ્જતે સેહરાન-વર્દી[4] દૂરીયે મંઝીલમે હય.
આજ ફિર [5]મકતલમે કાતિલ કહ રહા હૈ બાર બાર,
ક્યા તમન્નાએ [6]શહાદત ભી કિસી કે દિલમે હય.
અય શહીદે મુલ્કો-મિલ્લત મૈ તેરે ઉપર નિસાર,[7]
અબ તેરી હિમ્મત કા ચર્ચા [8]ગૈર કી મહફિલમે હય.
વક્ત આને દે બતા દેંગે તુઝે અય [9]આસમા!
હમ અભી સે ક્યા બતાએ ક્યા હમારે દિલમે હય.
અબ ન પહેલે વલવલે[10] હૈં ઔર ન [11]અરમાનોકી ભીડ,
સિર્ફ મિટ જાનેકી યક હસરત[12] દિલે બિસ્મિલમે હય.

—બિસ્મિલ.

---

૧ ઇચ્છા-મુરાદ, ૨ બાવડાં, ૩ મુસાફિર, ૪ સહેલ, ૫ કતલખાના, ૬ કુરબાની, ૭ ફિદા, ૮
૯ આકાશરૂપી દુશ્મન, ૧૦ ૧૧ મુરાદો,

૨. હિન્દુસ્તાં હમારા

ચીનો અરબ હમારા હિન્દુસ્તાં હમારા,
મુસ્લિમ હૈં હમ વતન હૈ સારા જહાં હમારા. ૧

તવહીદ[1]કી અમાનત[2] સીનું[3]મેં હૈ હમારે,
આસાં[4] નહીં મિટાના નામો નિશાં હમારા. ૨

દુનિયાકે બુતકદું[5]મેં પેહલા વો ઘર ખુદાકા,
હમ ઉસકે પાસબાં[6] હૈં વોહ પાસબાં હમારા. ૩

તેગોંકે સાએ[7]મેં હમ પલકર જવાં હુએ હૈં,
ખંજર હિલાલ[8]કા હૈ કૌમી નિશાં હમારા. ૪

મગરેબ[9]કી વાદીયું[10]મેં ગુંજી અઝાં[11] હમારી,
થમતા નથા કીસીસે સયલે રવાં[12] હમારા. ૫

બાતિલ[13]સે દબને વાલે અય આસમાં નહિં હમ,
સવ બાર કર ચુકા હૈ તુ ઇમ્તેહાં[14] હમારા. ૬

અય ગુલસતાને અન્દલુસ![15] વોહ દિન હૈ યાદ તુઝકો,
થા તેરી ડાલીયુંમેં જબ આશીયાં[16] હમારા. ૭

---

૧ એકતા ૨ સહીસલામતી ૩ દિલ ૪ સહેલ ૫ મંદિર
૬ રક્ષક ૭ છાયા ૮ ચાંદ ૯ પશ્ચિમ ૧૦ ખીણ ૧૧ બાંગ
૧૨ પૂર ૧૩ મિથ્યા ૧૪ કસોટી ૧૫ સ્પેઈન ૧૬ માળો

અય મવજે દજલહ ![૧૭] તુભી પેહચાનતી હય હમો ?
અબતક હય તેરા દરયા અફસાનહે ખ્વા[૧૮] હમારા.
અય અરઝે[૧૯]પાક ! તેરી હુરમત[૨૦]પે કટ મરે હમ,
હય ખૂ[૨૧] તેરી રગુ મય અબતક રવા હમારા ૯
સાલારે[૨૨] કારવા હય મીરેહજાઝ[૨૩] અપના,
ઇસ નામ સે હય બાકી આરામે જાં[૨૪] હમારા. ૧૦
ઇકબાલ કા તરાના[૨૫] બાંગે દરા[૨૬] હય ગોયા,[૨૭]
હોતા હ.ય જાદહ પયમા ફિર કારવા હમારા. ૧૧

—ઇકબાલ

૩. મેરા વતન વોહી હય

નાનકને જીસ ચમન[૧]મે વહદત[૨]કા ગીત ગાયા
ચીસ્તી[૩]ને જીસ ઝમીં મે પયગામે હક[૪] સુનાયા,
તાતારીયુને જીસ કો અપના વતન બનાયા,
જીસને હજાઝીયુસે દસ્તે અરબ છુડાયા,
મેરા વતન વોહી હય મેરા વતન વોહી હય.
યુનાનીયુ કો જીસને હયરાન કર દીયા થા,
સારે જહાં કો જીસને ઇલ્મો હુનર દીયા થા;

ટીગરીસ નદી જ્યાં ઇમામ હુસેન અલૈ હિસ્સલામ પાણી
વિના શહીદ થયા ૧૮ કથાકાર ૧૯ જમીન ૨૦ ગૌરવ
લોહી ૨૨ સિપહસાલાર ૨૩ હજરત મોહમ્મદ ૨૪ જાન
કૂજન ૨૬ કાફલ ૨૭ જાણે
૧ બાગ ૨ એકતા ૩ ખ્વાજા અજમેરી ૪ ખુદા

અહીંકા જિસકી હુકૂમતે ઝરરે[૪]કા અસર ક્રીયા[૫] થા;
તુર્કોંકા જિસને દામન[૬] હીરોં સે ભર દીયા થા,
મેરા વતન વોહી હય મેરા વતન વોહી હય.

ટૂટે થે જો સિતારે ફારેસ કે આસમાં સે,
ફીર તાબ દે કે જિસને ચમકાએ કેહકેશાં[૭] સે,
વહદત કી નય[૮] સુનીથી દુનિયાને જિસ મકાં સે,
મીરે અરબ[૯] કો આઈ ઠંડી હવા જહાં સે,
મેરા વતન વોહી હય મેરા વતન વોહી હય.

બન્દે કલીમ[૧૦] જિસકે પરબત જહાં કે સીના,[૧૧]
નુહે નબી[૧૨]કા ઠહરા આકર જહાં સફીના,[૧૩]
રફઅત[૧૪] હય જિસ ઝમીંકી બામેફલક[૧૫]કા ઝીના[૧૬]
જન્નત કી ઝીન્દગી હય જિસકી ફિઝાં[૧૭]મેં જીના,
મેરા વતન વોહી હય મેરા વતન વોહી હય,

ગૌતમ કા જો વતન હય જાપાન કા હરમ[૧૮] હય,
ઈસા કે આશીકોં કા છોટા યેરૂશલમ હય;
મદફન[૧૯] જિસ ઝમીંમેં ઈસ્લામકા હરમ[૨૦] હય,
હર ફુલ જિસ ચમનકા ફિરદોસ હય ઈરમ[૨૧] હય;
મેરા વતન વોહી હય મેરા વતન વોહી હય

——

૪. સારે જહાં સે અચ્છા હિન્દોસ્તાં હમારા

સારે જહાં સે અચ્છા હિન્દુસ્તાં હમારા,
હમ બુલબુલેં હૈં ઉસકી વોહ ગુલસ્તિાં[1] હમારા. ૨
ગુરબત[2]મે હો અગર હમ રહેતા હય દિલ વતનમે,
સમઝો વહીં હમેંભી દિલ હો જહાં હમારા. ૩
પરબત વોહ સબસે ઉંચા હમસાયહ[3] આસમાંકા,
વોહ સન્તરી હમારા વોહ પાસબાં હમારા. ૪
અય આબે રૂદે[4] ગંગા! વોહ દિન હૈં યાદ તુજકો,
ઉતરા તેરે કિનારે જબ કારવાં હમારા. ૫
મઝહબ[5] નહિ સિખાતા આપસમે બૈર રખના,
હિન્દી હય હમ વતન હય હિન્દુસ્તાં હમારા. ૬
યુનાનો મિસરો રૂમા[6] સબ મિટ ગએ જહાંસે,
અબતક મગર હય બાકી નામો નિશાં હમારા. ૭
કુછ બાત હય કે હસ્તી મિટતી નહિ હમારી,
સદીયો[7] રહા હય દુશ્મન દવરે ઝમાં[8] હમારા. ૮
ઇકબાલ! કોઈ મહેરમ[9] અપના નહિ જહાંમેં,
માલુમ ક્યા કિસીકો દર્દે નેહાં[10] હમારા.

—ઇકબાલ

---

૧ બાગ ૨ પરદેશ ૩ પાડોશી ૪ ગંગા નદી ૬
૭ રોમ ૮ સદીઓ ૯ મરમજ્ઞ ૧૦ દયા પાનાર ૧૧ ઇ

૫. ખાકે હિન્દ

[૧]

અય ખાકે-હિંદ તેરી અઝમત[1] મેં ક્યા[2] ગુમાં હૈ,
દરિયાએ ફૈઝ[3] કુદરત તેરે લિયે રવાં[4] હૈ,
તેરે જબીંસે[5] નૂરે હુસ્ને અઝલ અયાં[6] હૈ,
અલ્લાહ રે જેબો ઝીનત[7] ક્યા ઓજે[8] ઈઝ્ઝો શાં હૈ;
હર સુબહ હૈ યહ ખિદમત ખુરશીદ પુરઝીયાકી,[9]
કિરનોંસે ગૂંધતા[10] હૈ ચોટી[11] હિમાલયાકી.

[૨]

ઈસ ખાકે[12] દિલનશીંમેં[13] ચશ્મે હુવે વહ જારી,
ચીનો અરબમેં હોતીથી જીન્સે આબયારી,[14]
સારે જહાંમેં જબથા વહશતકા[15] અબ્ર[16] તારી,[17]
ચશ્મો ચરાગ આલમકી સરઝમી હમારી,
શમએ અદબ[18] નથી જબ યૂનાંકી અંજુમનમેં,
તાબાં[19] થા મહર[20] બીનશ[21] ઈસ વાદિયે[22]
કુહનમેં.[23]

---

૧ મહત્તા ૨ રાફ ૩ મહેરબાની ૪ જારી ૫ લલાટ ૬ દેખીતું ૭ શોભા ૮ દબદબો ૯ પ્રકાશિત ૧૦ ગુંથતા ૧૧ શિખર ૧૨ જમીન ૧૩ રમણીય ૧૪ પાણીની રેલ ૧૫ જંગલીપણું ૧૬ મેઘ ૧૭ જામેલો ૧૮ જ્ઞાનદીપ ૧૯ પ્રકાશિત ૨૦ સૂર્ય ૨૧ બુદ્ધિ ૨૨ ભૂમિ ૨૩ પુરાતન

[૩]

ગાતમને આખરૂ દી—ઇસ-માબદે[૨૪] કુહનકો,
સરમદને ઇસ જમી પર સદકે કિયા વતનકો,
અકબરને જમે—ઉલફત[૨૫] બખ્શા ઇસ અંજુમનકો,
સીંચા લહૂસે અપને રોણાને ઇસ ચમનકો;
સબ સૂર બીર અપને ઇસ ખાકમેં નેહાં[૨૬] હૈ,
ટૂટે હુએ ખંડર હૈ યા ઉનકી હડીયાં હૈ.

[૪]

દીવારો દરસે અબતક ઉનકા અસર અયાં હૈ,
અપની રગોંમે અબતક ઉનકા લહુ રવાં હૈ,
અબતક અસરમે ડૂબી નાકૂસકી[૨૭] ફોગાં[૨૮] હૈ,
ફિરદૌસ ગોશ અબ તક કૈફિયત અઝાં હૈ,
કાસ્મીરસે અયાં હૈ જન્નતકા રંગ અબ તક;
શૌકતસે બહ રહા હૈ દરિયાએ ગંગ અબતક.

[૫]

અગલી સી તાજગી હૈ ફૂલોંમે-ઔર ફલોંમે,
કરતે હય વજદ અબતક તાઉસ જંગલોંમે;
અબતક વહી કડક હૈ બિજલી કે બાદલોંમે,
પસ્તીસી આ ગઈ હૈ પર દિલકે વલવલોંમે;
ગુંબે શામઅ અંજુમન હૈ ગો અંજુમન વહી હૈ,
હુબ્બે વતન નહિ હૈ, ખૌફે વતન વહી હૈ.

---

૨૪ જુલ્મતીથી ૨૫ પ્રેમનો પ્યાલો ૨૬ છુપાયેલા ૨૭ ઘંટ ૨૮ તાં

[૬]

બરસોં સે હો રહા હૈ બરહમ સમા[૨૯] હમારા,
દુનિયા સે મિટ રહા હૈ નામો નિશાં હમારા;
કુછ કમ નહીં અજલસે[૩૦] ખાબે-ગેરાં હમારા,
એક લાશ બેકફન હૈ હિન્દોસ્તાં હમારા;
ઇરકે ભરે ખજાને બરબાદ હો રહે હૈં,
જિલ્લત[૩૧] નસીબ વારીસ ગફલતમેં સો રહે હૈ.

[૭]

અય સૂર હુબ્બે કૌમી[૩૨] ઇસ ખ્વાબસે જગા દે,
ભૂલા હુઆ ફસાના[૩૩] કાનોંકો ફિર સુના દે;
મુરદહ તબિઅતોંકી અફસુર્દગી[૩૪] મિટાદે,
ઉઠતે હુએ શરારે[૩૫] ઇસ રાખસે દિખા દે.
હુબ્બે વતન સમાયે આંખોમેં નૂર હોકર,
સરમેં ખુમાર હો કર, દિલમેં સરૂર[૩૬] હોકર.

[૮]

શૈદાએ[૩૭] બોસ્તાંકો સરવો સમન[૩૮] મુબારક,
રંગીન તબિયતોંકો રંગે સુખન મુબારક;
બુલબુલકો ગુલ મુબારક, ગુલકો ચમન મુબારક,
હમ બેકસોંકો અપના પ્યારા વતન મુબારક;

---

૨૯ ઉજ્જડ ૩૦ મોત. ૩૧ હલકા ૩૨ દેશપ્રેમી ૩૩ કથા ૩૪ નિમાણાઈ ૩૫ ચીનગારી ૩૬ આનંદ ૩૭ ગાઢ પ્રેમી ૩૮ ચમન

ગુંચે[૩૯] હમારે દિલકે ઇસ બાગમેં ખિલેંગે,
ઇસ ખાકસે ઉઠે હૈ ઇસ ખાકમેં મિલેંગે.

[૯]

હુબ્બ જૂયે[૪૦] શીર[૪૧] હમહો નૂરે સહર[૪૨] વતનકા,
આંખોંકી રોશની હૈ જલવા[૪૩] ઇસ અંજુમનકા;
હૈ રશ્ક[૪૪] મેહર જર્રા[૪૫] ઇસ મંજિલે કુહનકા,
તુલતા હૈ બર્ગે ગુલસે કાંટા ભી ઇસ ચમનકા;
ગર્દો ગુબાર યાંકા ખિલઅત[૪૬] હૈ અપને તનકા—
મર કર ભી ચાહતે હૈ ખાકે વતન કફનકા.

—ચકબસ્ત

પ્યારા વતન હમારા

બુલ બુલ અગર હૈ હમ તો વહ હૈ ચમન હમારા,
તન હો કહીં, વહી પર રહતા હૈ મન હમારા.
પ્યારા વતન હમારા પ્યારા વતન હમારા
જિસકે હી અન્ન જલસે હમ સબ કે સબ પલે હૈં,
મિટ્ટી હૈ ઇસકી જિસમેં યોં ફૂલે હૈં, ફૂલે હૈં. પ્યારા૦

---

૩૯ ફુલગુચ્છ ૪૦ શોધનાર ૪૧ દૂધ ૪૨ સવાર ૪૩ ઝગમગાટ
૪૪ ઈર્ષા ૪૫ તળેટી ૪૬ ઝભ્ભો.

લગતી હૈ બન કે સુર્મા આંખો મેં ખાક ઇસકી,
હમકો હૈ પાક કરતી તાસીર[1] પાક ઇસકી. પ્યારા૦

ગુલઝારેને ઇમકી ક્યા ક્યા જગમેં હૈ ગુલ ખીલાયે,
ચુન ચુન કે ફૂલ જીસેસે લોગોં ને ઘર બનાયે. પ્યારા૦

થે રામ ભી યહી પર ઘનસ્યામ ભી યહી પર,
ઐસે મહાપુરુષ હૈ ગુજરે ભલા કહીં પર? પ્યારા૦

બત્તીસ કોટિ બચ્ચે હૈ ગોદ મેં ખિલાતા,
સબકો યહી ખિલાતા સબકો યહીં પીલાતા. પ્યારા૦

ઇસકી હી રોશની હૈ ચહેરે પૈ જો ચમક હૈ,
હૈ હડ્ડિયોં મેં બેધાર[2] ઇમકાહી તો નમક હૈ. પ્યારા૦

ખાદિમ[3] ઇસીકે હૈ હમ મખદૂમ[4] હૈ યે અપના,
પ્યારા વતન હમારા પ્યારા વતન હમારા.

---

૧ અસર, ૨ ધુર-રસ, ૩ ગુલામ, ૪ માલિક.

ગુજરાતી

" જય જય ગરવી ગુજરાત "

જય જય ધરતી ગુજરાત !
જય જય ગરવી ગુજરાત !
દીપે અરુણુ પરભાત !
ધ્વજ પ્રકાશશે ઝળળ કસુમ્બી પ્રેમ–શૌર્ય અંકિત,
તું ભણુવ ભણુવ નિજ સંતતિ સહુને પ્રેમભક્તિની રીત.
ઉંચી તુજ સુંદર જાત,
જય જય ગરવી ગુશરાત !
ઉત્તરમાં અંબામાત,
પૂર્વમાં કાલીમાત,
છે દક્ષિણુ દિશમાં કરન્ત રક્ષા કુન્તેશ્વર મહાદેવ,
ને સોમનાથ ને દ્વારકેશ એ પશ્ચિમ કેરા દેવ—
છે સહાયમાં સાક્ષાત,
જય જય ગરવી ગુજરાત !
નદી તાપી નર્મદા જોય,
મહી ને બીજી પણુ સ્હોય,[૧]

---

૧ શોભે,

વળી જોય સુભટના જુદ્ધરમણને, રત્નાકર સાગર,
પર્વત ઉપરથી વીર પૂર્વજો દે આશિષ જયકાર—
સંપે સોહે સહુ જાત,
જય જય ગરવી ગુજરાત !
તે અણહિલવાડના રંગ,
તે સિદ્ધરાજ જયસંગ;
તે રંગ થકી પણ અધિક સરસ રંગ થશે સત્વરે[2] માત,
શુભ શકુન દિસે, મધ્યાહ્ન શોભશે, વીતી ગઇ છે રાત—
જન ઘૂમે નર્મદા સાથ,
જય જય ગરવી ગુજરાત !

—કવિ નર્મદ.

---

૨. ગુણવંતી ગુજરાત.

ગુણવંતી ગુજરાત, અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !
નમીએ નમીએ માત ! અમારી ગુણવંતી ગુજરાત; (ધ્રુવ)
મોંઘા તુજ મણિમંડપમાં આ ઝૂકી રહ્યાં અમ શીશ;[1]
માત મીઠી તુજ ચરણ પડીને માગીએ શુભ આશિષ !
અમારી ગુણવંતી ગુજરાત

મીઠી મનોહર વાડી આ તારી નંદનવનશી[2] અમોલ,[3]
રસફુલડાં પીણુતાં ત્યાં ફરીએ નિત્ય કલોલ !
અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !

સંત મહંત અનંત વીરોની વ્હાલી અમારી માત !
જય જય કરવા તારી જગતમાં અર્પણ કરીએ જાત !
અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !

ઉંડા ઘેર અરણ્ય વિષે કે સુંદર ઉપવન માંય,
દેશ વિદેશ અહોનિશ[4] અંતર એકજ તારી છાંય !
અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !

સર[5] સરિતા રસભર અમીઝરણાં રત્નાકર ભરપૂર
પુણ્યભૂમિ ફળફૂલ ઝઝુમી માત ! રમે અમ ઉર[6] !
અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !

હિંદુ મુસલમિન, પારસી, સર્વે માત ! અમે તુજ બાળ,
અંગ ઉમંગ ભરી નવરંગે કરીએ સેવા સહુ કાળ !
અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !

ઉર પ્રભાત સમાં અજવાળી, ટાળી દો અંધાર !
એક સ્વરે સહુ ગગન ગજવતો, કરીએ જય જયકાર !
અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !

—ખબરદાર.

---

૨ જેવી, ૩ અમૂલ્ય, ૪ હમેશાં, ૫ સરોવર, ૬ અંતરે.

૩. એક ઐતિહાસિક કાવ્ય.

૧

ધન્ય હો ! ધન્ય જ પુણ્ય પ્રદેશ !
અમારો ગુણિયલ ગુર્જર દેશ:
કૃષ્ણ[1]ચન્દ્રની કૌમુદી[2] ઉજળો,
કીધ પ્રભુએ ય સ્વદેશ:
અમારો ગુણિયલ ગુર્જર દેશ. ધન્ય હો

આર્યનું સાગરતીર્થ પુરાણુ,[3]
તપોવન ભૃગુવસિષ્ઠના ભાણુ;
ગીતાના ગાનાર મહારાજ
પાર્થના[4] સારથીનાં જ્યહાં રાજ્ય:
ઓસરોમથી ય જૂનાં,
કુરુપાંડવથી યે પ્રાચીન,
સોમનાથ, ગિરિનગર, દ્વારિકા:
યુગયુગ ધ્યાનવિલીન[5]
ઉભીને કાલસિન્ધુને[6] તીર
બજાવે બસરી બન્સ સુધીર.[7] ધન્ય હો !
સ્થળેસ્થળ નવપલ્લવના પુંજ,[8]
નદી ને તળાવ કેરી કુંજ,

---

૧ અંધારીઆના-પાછલી રાતના, ૨ ચાંદની, ૩ સૂર્ય જ્ઞ
૪ અર્જુન, ૫ ધ્યાન મસ્ત, ૬ કાલરૂપી દરીયો, ૭ ધીરી ધીરી
૮ ઢગ,

કોમળી કવિતા સમ સુરસાળ
સિન્ધુ જ્યહાં દે મોતીના થાળ;
જગજૂનાં નિજ ગીત ગર્જતો
કરતો સાગર આજ;
કેસર[૯] ઉછળી ધૂધવે ગરવો
વનમાં જ્યહાં વનરાજ.
ગિરિગિરિ શિખરશિખર સોહન્ત[૧૦]
મન્દિરે ધ્વજ ને સન્તમહન્ત.
પૂર્વથી પશ્ચિમ વહે પ્રકાશ,
વ્હાણ ભરી વ્હેતી તેમ નિકાસ,
મોહી આંગણ ઉતર્યો જ યૂરોપ,
વીણવા વાડીના[૧૧] ફૂલરોપ;
વીણી ન વીણશે પુણ્યપાંગરી[૧૨]
એમ રસભૂમિની છાબ;
જગમોહન મુંબઇ નગરી જૂવો !
શું પાથર્યો કિનખાબ:
નિત્ય નવફૂલે ખીલે અભિરામ[૧૩]
લક્ષ્મીમ્હોર્યે લક્ષ્મીના ધામ. ધન્ય હો !
ચોળી, ચણિયો, પાટલીનો ઘેર,
સેંથલે સાળુની સોનસ[૧૪] સેર;

---

૯ સિંહની યાળ, ૧૦ સોહે-શોભે, ૧૧ હિંદરૂપી વાડીના, પુણ્ય પ્રકાશતી, ૧૩ બાગ, ૧૪ સોનેરી

છેડલે આચ્છાદી[15]: ઉરભાવ,
લલિત લજ્જાનો વદન[16] જમાવ
અંગ આખે યે નિજ અણમોલ
સાળુમાં ઢાંકતી રૂપની વેલ;

રાણકતનયા, ભાવશોભના,
સુન્દરતાનો શું છોડ !
આર્યસુન્દરી ! નથી અવનીમાં
તુજ રૂપગુણની જોડ;
ભાલ કુંકુમ, કર કંકણભાર,
કન્યાનાં સજ્યાં તેજશણગાર. ધન્ય હો !

ખેતરો ન્હાનાં, ન્હાની શી પોળ,
નાતજાતે ન્હાનડિયા ગોળ;
ક્ષત્રીજાયાનાં ન્હાનાં રાજ્ય,
ધર્મના ન્હાનકડા જ સમાજ,
૨૯ ગાજ્યાં વર્ષો પૂર્વ
ન્હાનાં પ્રજાનાં તન્ત્ર,
એ પુરાતનના પડછાયા
આ અમ જીવનતન્ત્ર;
એક ફૂલવેલે ફૂલતાં ફૂલ,
અમારાં એક સુગન્ધ અમૂલ. ધન્ય હો !

---

૧૫ ઢાંકી, ૧૬ મ્હોંના,

દેશ નિજ તજી ધર્મને કાજ
સાગરે ઝુકાવ્યું સફરી જહાજ
ધર્મવીર પારસીનો સત્કાર
જગતઇતિહાસે અનુપ[17] ઉદાર;

ઇસ્લામી યાત્રાળુનું આ
મક્કાનું સુખબાર;
હિન્દુ મુસલમિન પારસીઓને
અહિંયાં તોરણદ્વાર;
પ્રભુ છે એક, ભૂમિ છે એક,–
પિતા છે એક, માત છે એક,–
આપણે એકની પ્રજા અનેક. ધન્ય હો !

નથી રમી[18] સમશેરોના દાવ,
નથી સમ ઘણા ઝીલ્યા યે ઘાવ;
શ્રી કૃષ્ણે કુરુક્ષેત્રની મ્હાંય
લીધાં વ્રત, જાણે હજી યે પળાય;

એક ઇડરના વનકેસરીએ,
ભડવીર બાપ્પારાય,
વિશ્વવન્દ્ય સૂરજકુળ સ્થાપી
ચિતોડ કીધ યશછાંવ:
જન્મભૂમિ દયાનન્દનાં ધામ,
ગાંધીના ગીતાજીવન નિષ્કામ.[19] ધન્ય હો !

---

૧૭ અનુપમ, ૧૮ ખેલ્યા, ૧૯ કામ-ઇચ્છા રહિત,

સુરતના રસિક રંગીલા રાજ,
બુદ્ધિધન ભર્યો શ્રીનગર[20] સમ
શૂરવીર સૌરાષ્ટ્રી યશવાન,
કચ્છના સાહસિક સન્તાન;
ખંડખંડ વિસ્તારતો હિન્દી
મહાસાગર મહારેલ,
તીરતીર જઇ સ્થાપી ગુર્જરી
સંસ્થાનોની વેલ;[21]
મહાસાગરના પૃથ્વિવિશાળ,
સરોવર કીધાં ગુર્જરી બાળ. ધન્ય હો !

વનેવન લીલો ઘટાસોહાગ,[22]
જગતનો દીપે શું અમુલખ બાગ !
સજાવ્યા જેને રસશણગાર,
લતામંડપ સમ ધર્માગાર;[23]
ભારતીએ કંઇ ફૂલફુવારે
અંજલિમાં શું લીધ !
દિશદિશમાં ફૂલધાર ઉડાવી
દિલનાં પરિમળ[24] દીધ !
હિન્દમાતાની લાડિલી બાળ !
ગુર્જરી ! જય ! જય ! તને ચિરકાળ ! ધન્ય હો !

—ન્હાનાલાલ

---

૨૦ રસનગર, ૨૧ હાર, ૨૨ સોહામણી, ૨૩ દેવળ, ૨૪ મહેક

૪. ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત !

જય જય મારા ગુર્જર વીરો !
આવો રંક, ફકીર, અમીરો ! આજે દિવસ ઉગ્યો રળિયાત;[1]
પીધ પ્રકાશ તણા ઝીલીને ઝગમગતી કરવી મ્હોલાત;
ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧

આજે લેશો શું તમ સાથે ?
શૌર્ય વસે હૃદયે કે બાથે ?—તે જ છતાં ખૂંટી તરવાર !
ફેંકી દો સહુ બુઠાં શસ્ત્રો સજો હૃદયનાં નવ હથિયાર !
ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૨

હોય વિલંબ હવે શો હાલો ?
ધપતા ધપતા આગળ ચાલોઃ અગ્ર[2] રહી ઝુમતું છે આજ;
ધજા રહી છે આ તમ કરમાં, ને ભારતની અણુક્ષણ લાજ !
ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૩

નથી રુધિર[3] રેલવવાં કોનાં;
નથી હૃદય ચીરી અરિઓનાં[4] નિજ હૃદયો કરવા પ્રભુભંગ;
નથી વિજયના રંગ રુધિરમાં જ્યાં જન રક્ત ભરે ઉરગંગ;[5]
ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૪

૧ રળિયાત થઈએ એવો-રળિયામણો, ૨ મોખરે, ૩ લોહી, ૪ દુશ્મન, ૫ હૃદયરૂપી ગંગામાં,

પ્રેમ વસે ત્યાં દ્વેષ રહે ક્યાં ?
આકાશે અંધાર વહે ક્યાં, જ્યાં દિનકરનો[6] થાય પ્રકાશ ?
જ્ઞાનદીપ[7] સળગ્યો જ્યાં અંતર ત્યાં અજ્ઞાન તણો છે નાશ;
ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત !

મરદાની મુજ ગુર્જર વીરા !
કાર્યધુરંધર, શૂર અધીરા ! મુખ યૌવનનો ગર્વ પ્રતાપ;
અંગ રુધિર ઉછળે નભ[8] અડતાં; ભરો હૈયાને હર્ષ અમાપ !
ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત !

ભૂત[9] બધું પાછળ છે મૂક્યું—
આજ ઉરે નવજીવન ફૂક્યું, દુનિયા બધે નવી દેખાય !
નવ આવશે નવ હારશે ધસવા આજે પાદ[10] અધીરા થાય;
ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત !

મુખી પડ્યા કે હડ્યા પછાડી ?
ધસો ધજા લ્યો હાથ ઉપાડી, ફરકાવ્યા જાઓ ધુનભેર :
ધર્મભાર શૂરો જ વહે એ—એક પડે ત્યાં ઉઠે તેર !
ઓ ગુજરાત ? ઓ ગુજરાત ?

કોણ વિકટ પથ કહી ડરાવે ?–
પર્વત પરથી કૂદી હાલે[11] સાગરને બાંધીશું, બાથ !
જંગલ તોડી મંગલ કરશું, બતાવશું બળવંતા હાથ !
ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત !

---

૬ સૂરજ, ૭ જ્ઞાનરૂપી દીવો, ૮ આકાશ, ૯ ભૂતકાળ
૧૦ પગ, ૧૧ હવે,

આપણું ગુણગરવા ગુજરાતી !
કૃષ્ણધરા અદ્ભુત મદમાતી, ભારતયુદ્ધ જિતે ભડવીર;
સાહસ, શૌર્ય, અડગ શ્રમથી જે થળથળમાં[12] ગાજે રણધીર;
એ ગુજરાત ! એ ગુજરાત ! ૧૦

આવો નવરસના રઢિયાળા !
ગિરિગહ્વરમાં ભરી ઉછાળ કેસરિયાશું[13] રમતા બાળ !
વાઘમૃગ પકડીને ફરતા કાઠી ઘોડીના રખવાળ !
એ ગુજરાત ! એ ગુજરાત ! ૧૧

તીર્થે તીર્થે શુચિતા[14] સ્થાપી :
ગરવી સાભ્રમતી ને તાપી, ભરે નર્મદા નવનવ નૂર;
શુણી ગોમતી, સરસ્વતી ને દમણગંગાનું જળ શૂર !
એ ગુજરાત ! એ ગુજરાત ! ૧૨

છે અદ્ભુતતા એ કંઇ જૂદી !
પશ્ચિમ સાગરનાં જળ કૂદી ઉછળી ગગન ડસે[15] જેમ;
વિંધ્ય અને ગિરનાર દિશા બે ઉભી ઝીલે પડતું વ્યોમ !
એ ગુજરાત ! એ ગુજરાત ! ૧૩

એવાં એ ગુર્જર સંતાનો !
હિંદુ, પારસી, મુસલમાનો, ખ્રિસ્તી, બૌધ કે જૈન ચહેલ ![16]
ભુજશું ભુજ[17] ભીડીને આવો : એક જ પ્રેમ તણી છો વેલ !
એ ગુજરાત ! એ ગુજરાત ! ૧૪

---

૧૨ સ્થળ સ્થળમાં, ૧૩ સિંહ સાથે, ૧૪ પવિત્રતા, ૧૫ ની
ઝોળી માટે ૧૬ ચાહે તે હો, ૧૭ હાથથી હાથ,

અહો અડગ બાંધવ ટેકીલા !
દ્વેષ વિષે બનશું નવ ઘ્હીલા,[૧૮] દ્વેષ કદી નવ આપે જીત
અંતરરિપુનો[૧૯] કરો પરાજય પ્રથમ અખંડ ધરી ઉર પ્રીત
ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૫

દ્વેષ શું રહેશો અથડાયા ?
હજાર વર્ષતણી જડ માયા પડી હૃદયમાં છે પથરાઇ,
ઉકેલતાં પરદોષ ઉરે તો નિજ અંધાર[૨૦] વધે ધુંધવાઇ;
ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૬

લોચનના પડદા[૨૧] દ્યો ખોલી !
ભૂત[૨૨] બધાં ખાતાં ઉર ફોલી તેને પ્રથમ કરો બળહીન;
સ્વાત્મબળે ઓ ગુર્જર વીરા ! થતું આપણે છે સ્વાધીન !
ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૭

રહેવું શુદ્ધ વચનમન કર્મે :
સાર એ જ દીઠો સહુ ધર્મે, તો કયમ થઇએ પતિત નિદાન ?
પ્રેમ તહીં ધિક્કાર રહે નહિ : ધિક્કારે નહિ પ્રભુનું સ્થાન.
ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૮

એવા શુદ્ધ બનીને આવો !
પછી અડગ તમ પગ ઉઠાવો, હજાર હાથીનું ત્યાં જોર;
જયકુંકુમનાં પડશે પગલાં ડગલે ડગલે ઠોરેઠોર;[૨૩]
ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૯

---

૧૮ ઢીલા, ૧૯ દેહ માંહના શત્રુ, ૨૦ અજ્ઞાનરૂપી અંધકાર,
૨૧ આંખ્યો, ૨૨ કામ ક્રોધ, લોભ, મોહરૂપી ભૂતો, ૨૩ ઠેરઠેર

ઓ આ થાય બધે અજવાળાં !
ઉઘડ્યા પુણ્ય પ્રભાત રસાળાં ! ઉઘડ્યાં ભાગ્ય ભલેરાં દેશ !
રણશિંગાં ફૂંકાય ફરી આઃ કર્મવીર ! હકરો નવ લેશ[૨૪] !
ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત !

સ્વપ્ન ફળે જુગજૂનાં સાંચે :
દેવ ફિરસ્તા ઉતરી રાચે, પયગંબર ને પીર અનેક;
સગાઈ સ્વર્ગ તણી ભૂલેલી દૃઢ બંધાશે ફરી વિશેક !
ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૨।

કુંકુમથાળ અનેરી લાવો !
પત્નીઓ, પુત્રીઓ, આવો ! માતાઓ, ભગિનીઓ સર્વ !
પડખે અમ ઉભીને રાખો ગરવી ગુજરાતણનો ગર્વ !
ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૨।

જય જય મારા ગુર્જર વીરા !
આજ અધીરા ઉરના ચીરા જીવનને જાણે નહિ જોખ,[૨૫]
મરવું તો શરાને ગરવું:[૨૬] કાયર ખોળે ઘરના ગોખ;
ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૨।

શ્વેત[૨૭] ધજા ભારતમાં રોપો !
થાશે પુષ્પ વરસતી તોપો, શસ્ત્રો સહુ શણગાર સ્વરૂપ;—
જગબંધુત્વ ભણી તમ દ્વારે દુનિયા થાશે નવીન અનૂપ !
ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૨।

—ખબરદાર.

---

૨૪ જરાય, ૨૫ જોખમ, ૨૬ ગરવભર્યું, ૨૭ અહિંસાની સફેદ

૫. "એ ભૂમિ અમારી"

એ ભૂમિ અમારી. મૈયા અમારી;
કોણ અવર[1] કહેશે નિજની?—
ન દેઉં ઉચરવા—ટેક.

એ સ્વદેશ માટે, કો[2] રણયજ્ઞે
પ્રાણ - આહુતિ દઉં સજની;
ન ચાહું ઉગરવા—એ ભૂમિ.

પરાધીન થઇ ટપલા રહેવા[3]
ટોલ પડે શિર શરમ ભરી!
ભલું એથી મરવું—એ ભૂમિ.

ગુલામ કાફર કાયર પદવી
હિન્દુ કાળા નામે ઠરી!
ભલું એથી મરવું—એ ભૂમિ.

શકે ન કાંઇ કરી એ બાળક
મરદમૂછ મુખ હજુ ન ખીલી
હાયે શાં મ્હેણાં—એ ભૂમિ.

વણુછામાં[4] ઉછર્યો તે ફાલે
ફળે બળેથી[5] ઉકળી!
હાયે શા કહેણાં—એ ભૂમિ.

---

૧ બીજું, ૨ કયા, ૩ ખાવા, ૪ બ્રિટિશ છત્ર રૂપી છાંયા, ૫ પરાણે,

નથી રાંકડા, નથી બાપડા,
નથી રહેવા નિત્ય દાસ સરજ્યા[6]
કયમ ગાજી ન કહીએ !—એ ભૂમિ.

ઉઠો સ્વધર્મ રંગી, સ્વકર્મ સંગી[7]
સ્વદેશ જંગી[8] પ્રેમે ભિંજ્યા !
હરિ એકજ હઇએ—એ ભૂમિ.

—સ્વ. હરિલાલ ધ્રુવ.

---

૬. "મારી ભરતભૂમિ"

મારી ભરત ભૂમિ !
રૂપાળી, રઢીઆળી, યશાળી,[1] સુશીલ પુનિત ![2]
તારા ચરણુ ચુમી,
આનંદે વંદુ જય જય હરદમ નિત્ય !
દુનિયામાં દેશ અનેકજ છે;
સૌ સામાં કાંક વિશેષ[3] છે !—
પણ તું તો અલૌકિક[4] એકજ છે !
મારી ભરત ભૂમિ—

૬ સરજાયા, ૭ આપકમી, ૮ દેશ માટે જંગ મચાવનાર.
૧ યશવાળી, ૨ ફરીફરી ૩ વિશેષતા, ૪ બેનમૂન,

ાણુ આવે હિમાલયની હારે ?
કોહીનુરે અન્ય હીરા ાહારે;
વણુ શેલડી સરસ સાકર[5] ક્યાંરે
મારી ભરત ભુમિ—

સ્થળે સ્થળ સોહે
નવરંગી રમણી મનડાં મોહે
જાણે વાડી વિશ્વંભરની[6] હોએ—
મારી ભરત ભૂમિ—

સાથે વિશ્વંભર વાની તું ઝાઝી;
સમૃદ્ધિ સ્વાભાવિક બધી સાજી,[7]
તને પ્રભુએ કરી પ્રિય પ્રભુપાજી,—
મારી ભરત ભૂમિ—

સ્ત્રીઓ પણુ અબળા જે ભાખી,
તેણે દેશભાક્ત સબળા[8] દાખી;
ઇતિહાસજ છે એનો સાખી,—
મારી ભરત ભૂમિ—

તારાં કાર્ય ત્યારે યવને ભાળ્યાં,
મહાશિળ[9] નિર્મળ બુદ્ધિવાળાં;
અહા ! "દેવા કમાડે પડે ન તાળાં,"
મારી ભરત ભૂમિ.—

---

૫ સાકર રૂપી હીરા, ૬ પ્રભુ, ૭ સાધી, ૮ સબળ, ૯ બહુ
શીળાં.

રેવું નિત્ય પુનિત તવ રજ ચૂમી,
ધન્ય ભાગ્ય નવધના તું જન્મ ભૂમિ
તારી ભક્તિ રગેરગ રહીજ ઘુમી,
મારી ભરત ભૂમિ—
—રેવ નવલરામ.

---

૭. ભવ્ય ભરતભૂમિ

---

[૧]

અમ ભવ્ય ભરતભૂમિ આએ—
વડી બ્રહ્મવેદિ અમ આએ,
વસિષ્ઠ, વિશ્વામિત્ર, અંગિરા, ભરદ્વાજ, ઉદ્દાલકાદિના
શુદ્ધ સનાતન બ્રહ્મતેજથી જે ઝળહળે સદાએ,
અમ ભવ્ય ભરતભૂમી આએ-
બ્રહ્મરસે ભીના ઋષિવરની બ્રહ્મવેદિ અમ આએ !

[૨]

અમ ભવ્ય ભરતભૂમી આએ—
વડુ તપોવન અમ આએ,
બાદરાયણે વ્યાસ, જૈમિનિ, કણાદ, ગૌતમ, કપિલ, પાણિનિ,
પતંજલિ, વાત્સાયન, આદિની
પ્રૌઢ વાણી જ્યાં હજીએ ઉત્સુક કર્ણે નિત્ય પીવાયે,

અમ ભવ્ય ભરતભૂમિ આએ—
ચંસ્થી ધ્યાનલીન મુનિનું તપોવનજ અમ આએ !

[૩]

અમ ભવ્ય ભૂમ આએ–
વડું પુણ્યભુવન અમ આએ.
બ્રહ્મવાદિની ગાર્ગી અરૂંધતી, મૈત્રેયી, સાવિત્રી સીતા સતી,
દમયંતી, દ્રૌપદી, તારામતી, કમલાવતી, દુર્ગાવતી, કુલવતી
સતીની શાશ્વત કીર્તિ ગાઇ જ્યાં કુલવધુ કૃતાર્થ થાયે,
અમ ભવ્ય ભરતભૂમિ આએ–
સરસ્વતીની લાડલી સખીનું પુણ્ય ભુવન અમ આએ !

[૪]

અમ ભવ્ય ભરતભૂમિ આએ—
વડું વીર ક્ષેત્ર અમ આએ,
ભાર્ગવ, રાઘવ, ભીષ્મ, ભીમ ને દ્રોણ, કર્ણ અભિમન્યુ અર્જુન
મૌર્ય શકારિ, સિદ્ધરાજ ને હઠ હમીર ચહુઆણુ તાજ તે
પૃથુ જયમલ પ્રતાપ આદિને
નામે અમર ઉછળે ઉર જ્યાં આર્યતણાં ઉત્સાહે,
અમ ભવ્ય ભરતભૂમી આએ
સતકીર્તિ રાસક વીરવર્યનું વીર ક્ષેત્ર અમ આએ !

[૫]

અમ ભવ્ય ભરતભૂમિ આએ—
વડી કાવ્યકુંજ અમ આએ,

રામાયણ ભારતના ઋષિ કવિ; કાળિદાસ, ભવભૂતિ, ભારવિ,
દંડી, બાણ, જયદેવ, હાલ કવિ પ્રવરસેન, સુરચંદ, ચંદ રવિ,
તુલસી, પ્રેમાનંદ પુરા કવિ, ભારતેંદુ બંકિમ ત્રીપાઠી વળી *
નવીન પ્રસાદી રસામૃતની જહિં અખૂટ અવનની પાયે
અમ ભવ્ય ભરતભૂમિ આએ-
અમર કવીશ્વરની કોડામણિ કાવ્યકુંજ અમ આએ !

[૬]

અમ ભવ્ય ભરતભૂમિ આએ-
વડી આર્ય માત અમ આએ !
ચરણ પખાળે જલધિ પ્રીતથી, ષડ્ઋતુ પૂજે પુષ્પ પત્રથી,
ભાનુ કરે ત્રણ કાળ આરતી, વાયુ વાયે ત્રિવિધ સદા ગતિ,
નિર્મળ નદીઓ લલિત લાસ્યથી મૃદુ મર્મર કલરવ-વિલાસથી
સુજશ દીસે દશ દિશ પ્રકાશતી,
પ્રેમતણો ઉપહાર અર્પી વળી જય જય જય જન ગાયે-
જય જય જય જય જન ગાયે,
અમ ભવ્ય ભરતભૂમી આએ-
ભૂમંડળ મંડન જનનંદન ધન્ય માત અમ આએ !

—કેશવલાલ ધ્રુવ.

૮. માડીની ઝુંપડી

દુઃખીયાંનો વિસામો રે, માડી તારી ઝુંપડી,
રણ વગડાનો છાંયોરે આંધળાઓની લાકડી.
કુંજ નિકુંજે લચી વલ્લરી,[૧] નિર્ઝરીઆં[૨] સંતાય
અમલ[૩] કમલ દલપર પંખીડાં, બ્રહ્મલીલાને ગાય,
રઢિઆળી એ વાડીરે, સોહવતી[૪] જે ઝુંપડી
આજે ખાવા ધાતી રે નિર્જન રણમાં ઝુંપડી—દુઃખિયાં.

ધર્મ કર્મ રસ કસ લુંટાયાં, ઘર ઘરવખરી[૫] હીર,
છની સંતતિ સત્ત્વ લુંટાયું ખેંચાયાં તુજ ચીર:
લુંટાતી એ માડી રે, ખાલી તારી ઝુંપડી;
ખાલી તોયે મ્હારી રે, માડી તારી ઝુંપડી—દુઃખિયાં.

ધન મંચી ખેતર સુકાયાં, દવ પ્રેર્યો ચોપાસ,
રાતી વિભુતી આંખડી દેખી પંખીડાં પામે ત્રાસ,
તેને રહાડે રહાતી[૬] રે, માડી તારી ઝુંપડી;
પોપણીઆં શી પાતી રે, આછી જાડી રાંકડી—દુઃખિયાં.

વન[૭] વિંટયાં મિંયાણે સઘળાં, અવશ પડયાં તુજ બાળ.
કામ ક્યાંને હડધુત કરીને રણવગડે દે માર;
ઓઢે[૮] લેવા ધાતીરે, તેને માતા રાંકડી,
શીગી છપિ ધાતી રે, માડી તારી ઝુંપડી—દુઃખિયાં.

---

૧ વેલી, ૨ ઝરણાં ૩ નિર્મળ, ૪ સોહામણી લાગતી,
૫ રાચરચીલું, ૬ સોડમાં ધાલતી, ૭ પરદેશ, ૮ ઓળામાં.

ક્ષણક્ષણ રાજે વનરન[9] વિંઝે તુજ બાહુડાં પાંખ,
જગ સુખદુઃખનાં લ્હાણાં લેવાં,-ઠરતી તુજપર આંખ,
અંતે તું સંઘરતી રે માતા મ્હારી દુબળી;
પ્રભુનો પંથ દાખવતીરે, માડી તારી ઝુંપડી—દુઃખિયાં.

તુંજ જીવન અમ તું સર્વસ્વ, તુંજ સુધાનો[10] સાર
મૂર્તિમતી વત્સલતા દેવી, તું સુરલોકનું[11] દ્વાર;
નંદનવન શી વ્હાલી રે, અમને તારી ઝુંપડી,
જન્મભૂમિવત પાળીરે, શણુગારીશું ઝુંપડી—દુઃખિયાં.

—રેવ. જીવાભાઈ પટેલ.

---

૯. ઓ ભરતભૂમિના પહાડો!

" ઓ ભરતભૂમિના પહાડો !
તમ શિર પૂગ્યાં આકાશ,
તમ જેવા જગમાં બીજા
નથી ઉન્નત[1] કો'ની પાસ !
છે પ્રાઢ પ્રતાપે તમારો,
'તમ ભવ્યજ છે ભંડાર !
મુજ ભરતભૂમિનો જગમાં
વરતાવો જય જયકાર !

૯ વેરા પારેવ, ૧૦ અમૃત. ૧૧ દેવલોક. ૧ ઊંચાં શિર-શિખર

ઓ ભરતભૂમિની નદીઓ !
તમ સુંદર ચિત્ર ચરિત્ર !
તમ જેવી જગમાં બીજી
નથી કોઈ પરમ પવિત્ર !
ગુમગીરી,[૨] ધીરી, વીરી,
તમ પુણ્યકથા આધાર,
મુજ ભરતભૂમિનો જગમાં
વરતાવો જય જયકાર ! ૨

ઓ ભરતભૂમિના પુત્રો !
મુજ દેશતણા નરરત્ન !
જે ભુજા ધ્રુજતી ધરણી
કરીને કંઈ લાખ પ્રયત્ન !
તમ શૌર્ય અને તમ પ્રીતિ
ભરજો વીરા સહુ ઠાર !
મુજ ભરતભૂમિનો જગમાં
વરતાવો જય જયકાર ! ૩

—ખબરદાર.

---

૨ ગંભીર ગતિએ વહેતી.

૧૦. હિન્દ કીર્તન

ઉષ:કાલ સમ ઉજ્જ્વલમંગલ
ઉપાખંડધર એકજ હિન્દ !
હિમગંગાધર, અરૂણતરૂણ
રસ ગૌરવગૌર તપેશ્વર હિન્દ !

હિન્દ અહા આત્મજ્યોતીન્દ્ર તું !
પ્રતાપ રશ્મિ તુંજ રવીન્દ્ર !
પ્રચંડ જ્વાલા ઉગ્ર ઝળહળે–
રોમ રોમ: પ્રિય સ્વદેશ હિન્દ !

સતીશ સમ ભવ્ય મહા નાયક
સ્વરૂપ મસ્ત પરમાત્મ પ્રફુલ્લ !
તુજસમ સંસારે જોગી ગણ–
તેત્રીશકોટિ તું પર ડૂલ !

હિન્દી મહારાષ્ટ્રીય સમાજે
ભક્ત સપૂત તુજ ભગવે ભેખ–
પ્રભુ રાજ્યનો પ્રોજ્જ્વલ ઝુંડો–
ધરી ઝૂઝે જગ જોદ્ધ સુરેખ.

પૃથ્વીના પાર્થિવ ઇન્દુ તું
પુરી ઘૂમશે પૂર્ણ કલાપ,
મક્ત ચારૂ ચન્દની ને ચન્દન
જગના હરશે કંઈ સંતાપ !

દેશદેશના સ્વરાજ્યસ્વર્ગે
લોકહિતનો બનશે ઈન્દ્ર
જગના જન રાજ્યે તું રક્ષક
પ્રભુ પેગામે રહેશે હિન્દ !

—લાલિત.

૧૧. એક દિન એવો આવશે

એક દિન એવો આવશે
જ્યારે અમીઝરણાં ઝરંતા પૃથ્વીનેય પલાળશે
એક દિન એવો આવશે.

કળિકાળમાં[1] પણ વીર એવા આર્યભૂમમાં પાકશે,
નિજવીર્યથી ભૂમિભક્તિથી આ સૃષ્ટિનેય ધ્રુજાવશે. એક૦
રામ, અર્જુન, ભીષ્મ જેવા કર્ણ, ભંગ પ્રતાપ ને,
કૃષ્ણિરાજ, યોગીરાજ, ગુર્જરરાજનેય ભુલાવશે. એક૦
શિબિરાજ, ભગિરથરાજ સમ પરમાર્થજીવન ગાળશે,
મેવાડના ભડ ભીષ્મ ચંદારાજને વિસરાવશે. એક૦
પરબ્રહ્મનિષ્ઠ[2] વસિષ્ઠ વિશ્વામિત્ર ઋષિના પાદને,
પ્રેમે નમી નિઃસ્વાર્થે નેતા આર્યાવર્ત ઉદ્ધારશે. એક૦

---

૧ કળીયુગ, ૨ પ્રભુ ચિન્તવનમાં લીન, .

આત્મબળ પામી બધા આ પુત્ર ભારતવર્ષના,
નિર્ભય તણી મૂર્તિ બની સૌ સ્વાર્થને તુચ્છકારશે. એક૦
આ દેહ કાચો કુંભ[3] આત્મા નિત્ય[4] દિવ્ય પ્રકાશશે,
દૃઢ સત્યપર એ શત્રુના સંગ્રામમાં સૌ ચાલશે. એક૦

આ દુઃખ ને ભૂખના પડે પોકાર ચારે દેશથી,
ત્યાંથીય મંગળ ગીતના ધ્વનિ મંદ મધુરા ચાલશે. એક૦
મરુ દેશના[5] જેવી ઉજ્જડ ભૂમિ સર્વ ભારતવર્ષની,
ફળ પુષ્પથી લચી સુંદરી સમ એકલી અહીં મહાલશે. એક૦

અહીંથી મહાવીર મ્હારથી ટંકાર કરતા શસ્ત્રના,
પરદેશમાં જઈ રાજ્યના[6] શુદ્ધ ધર્મને શીખવાડશે. એક૦
પૂર્વે થયા ન્હોતા વળી સ્વપ્ને ન તર્ક્યા[7] વીર તે,
આ પૃથ્વીને કરી સ્વર્ગ સર્વે દેવનેય ઉતારશે. એક૦

—મગનભાઈ પટેલ.

---

૩ ઘડો, ૪ અમર, ૫ મારવાડ, ૬ જાપાનીઓ, ૭ કલ્પ

૧૨. જન્મભૂમિનું જય મંગળ

જય મંગળ પ્રિય જન્મભૂમિનું ગજાવીએ :—
ભગીરથ સમ વિરલ વીર, ભારતી સુભટ સુધીર,
ઉર સમુદ્રને હિમાલયે ઉછાળીએ— જય૦
જનની અંક ઝુલીએ, ઋતુની રંગ ઝીલીએ,
આત્મબળ—ઉજાશથી બધું ઉજાળીએ— જય૦
સત્ય અર્થ સજ્જ થાઓ, વિજય વાવટા ઉડાવો,
વીર ધર્મથી ધરા, સદા ધ્રુજાવીએ— જય૦
સત્યથી સયત્નાય સ્વતઃ[1] સમજીએ થઇ પ્રવૃત્ત,
ઝુમીએ ઝઝુમી જંગ તો મચાવીએ— જય૦
ભૂતળ દોરી ફેંકીએ, ઉંડી જડો ઉખેડીએ;
દોર ને દમામ દેશનો જમાવીએ— જય૦
વિપત્તિસમય સ્વીકારીએ, પ્રવૃત્તિપથ યોજીએ,
જાતને સ્વદેશ કાજ કાં ન હોમીએ— જય૦
માતદીન દુભાય છે, સપુત ! પીડ પિછાનીએ,
દુઃખ દિપાવીએ, ઉમંગને વધારીએ— જય૦
દેશસેવના સ્વધર્મ, અન્ય ન કર્તવ્ય કર્મ,
આત્મભાવથી બધું પ્રભુમય પિછાનીએ— જય૦

—લલિત.

---

૧ સ્વમાન.

૧૩. અમારો દેશ

અમે ભરત ભુમિના પુત્રો!
અમ માત પુરાણુ પવિત્ર,
રે જેના સુંદર સુત્રો
ઝલકાવે ઉચ્ચ ચરિત્ર;
અમ અંતરને ઉદ્દેશી
કરશુ હોકાર હમેશ;
અમે દેશી, દેશી, દેશી* !
ઓ દિવ્ય અમારો દેશ ! ૧

અંધાર વિષે અથડાતો,
કે કરતાં ભવ્ય પ્રકાશ,
પડતાં રડતાં રગડાતાં
- કે કરતાં હાસ્ય વિલાસ;
પળપળ અમ ઉરનિધિએ[1] શી
હા ઉછળે ઉર્મિ અશેષ[2] !
અમે દેશી, દેશી, દેશી !
ઓ દિવ્ય અમારો દેશ ! ૨

* 'અમે હિન્દી, હિન્દી, હિન્દી' એમ પણ ગવાય છે.

૧ હૃદયસાગર, ૨ અખંડ.

કયાં હશે હિમાલય જેવો ?
કયાં પુણ્ય પવિત્ર જ ગંગ[૩] ?
કયાં મળે અલૌકિક એવા
સહુ દેશ તણા બહુ રંગ !
કયાં મુનિ ઇશ્વરજન બેશી
કરતા પ્રભુ પંથ ઉજેશ ?—
અમે દેશી, દેશી, દેશી !
ઓ દિવ્ય અમારો દેશ ! ૩

કયાં રામ યુધિષ્ઠિર ઘુમ્યા ?
કયાં ગર્જ્યાં અર્જુન ભીમ ?
કયાં રજપુતવીર ઝઝુમ્યા !
બલ દાખવવા અસીમ !
રે ભૂલીયે તે રીતે શી,
અમ અંતરથી લવલેશ ?—
અમે દેશી, દેશી, દેશી !
ઓ દિવ્ય અમારો દેશ ! ૪

નથી રે જીવવું પર[૪] આશે;
છે પારકી આશ નિરાશ;
નથી ડર પરવો કો પાસે,
સ્વાશ્રયનો છે ઉલ્લાસ;

ન્ના, ૪ પારકી.

કંઇ પુણ્ય પ્રભાજ પ્રવેશી,
આહીં દે અમને ઉપદેશ—

અમે દેશી, દેશી, દેશી !
ઓ દિવ્ય અમારો દેશ ! ૫

ધમ ધમ ધરણી ધ્રુજવીશું,
અમ દેશ તણા કરી ગાન,

જય જય જયનાદ કરીશું,
દઇશું મોવા અમ પ્રાણ !—

એ ભક્તિ વશી ઉર, તે શી
દેજો શક્તિ પરમેશ !

અમે દેશી, દેશી, દેશી !
ઓ દિવ્ય ! અમારો દેશ ! ૬

—ખબરદાર.

૧૪. જનની સેવન.

જનની સેવનનો મધુરમધુરો[1] અવસર ક્યાં મળેરે,
અવસર ક્યાં મળેરે, જગજીવ્યૂં ફળેરે.
નવનિધ લાડે નિશદિન ઝુલવે,
ઉરહીર[2] પાતી હૈયે હુલવે,
અલ્પ સારૂં પણ અમિત[3] ભારનું ક્યાં વળેરે;
જનની૦

પ્રભુપુર ગૌરવ વદને મલકે,
મંજુલ મોહક અન્તર ઝલકે,
નવનવ સાંજે[4] શીખ[5] દે સાને[6] પળે પળેરે;
જનની૦

ઉત્તમ શોણિત[7] જનની કાજે,
રેલાયે શું વધુ કે'વાશે,
કિસ્મત ક્યાંથી ભારતિ હિત કાયા ઢળેરે!
જનની૦

—વસંતવિનોદી

---

૧ મધ જેવો, ૨ હૃદયનું સત-દૂધ. ૩ અસાધારણ.
૪ સાજ સજી, ૫ શીખામણ, ૬ સાનવડે, ૭ " "

૯૫-સ્વદેશભક્તિ

સ્વદેશની ભક્તિ રે, કે કોઇ વિરલા જાણે
સ્વતંત્રતાના રસની રે,
    લહેજત કોઇ પરમાણે ....ટેક.

*   *   *   *

ત્રણે પદાર્થ છે દેશ ભક્તિમાં,
    ધર્મ અર્થ વળી કામ;
સ્વદેશ ભક્તને દેશની પ્રીતિ,—
    મોક્ષ એ, સુખ કેરૂં ધામ;
કે રૂચે નહિં બીજું રે,
    મસ્ત એ દેશ અભિમાને......સ્વદેશની૦

માટે સ્વદેશીઓ બધુ મારા,
    ધરી અંતર આ ઉપદેશ,
ભરતભૂમિ પામી ઉદય દિનોદિન,
    ઉજળી રહે હમેશ
કે એમ કરો ઉદ્યમરે,
    ચુકો ન ચોટ નિશાને......સ્વદેશની૦

—સ્વ. હરિલાલ ધ્રુવ.

૧૬. ભારતભૂમિનું જયકીર્તન !

મળી સર્વ ભારત સંતાન, એકતાન મન આણ!
ગાઓ 'ભારતનાં યશોગાન;'
ભારતભૂમિ તુલ્ય નહિં કોઇ સ્થાન,
નહિં અદ્રિ[1] હિમાદ્રિ સમાન,
ફલવતી વસુમતી, સ્રોતસ્વતી પુણ્યવતી,
શતખંડ રત્નનું નિધાન;
ગાઓ ભારતનો જય
જય ભારતનો જય
ગાઓ ભારતનો જય
શું ભય ? શું ભય ?
ગાઓ ભારતનો જય.
વિરયોનિ આ ભૂમિ વીરની જનની.
વ્યાપી રહી અજ્ઞાનિરજની,[2]
સુગભીર એ તિમિર[3] કદિ નહિ રહે સ્થિર,
દેખા દેશે દીપ્ત દિનમણી. —ગાઓ,

રામભૂમિ,[4] કર્ણાટક, કુર્ગ, મધ્યપ્રાન્ત,
માલવ, સિન્ધ, પંચનદધામ;[5]
બંગ, મદ્ર,[6] ગુર્જરરાષ્ટ્ર, મહારાષ્ટ્ર, સૌરાષ્ટ્ર,
બહોરા ને રાજપુતસ્થાન. —ગાઓ.

---

૧ પહાડ, ૨ અજ્ઞાનરૂપી રાત્રિ ૩ અંધકાર, ૪ અયોધ્યા,
૫ પંજાબ, ૬ મદ્રાસ,

હિન્દુ, જૈન, શિખ, બૌધ, ખ્રિસ્તિ, મુસલમાન,
પારસીક, યાહુદી ને બ્રાહ્મ;
ભારતના સહુ પુત્ર, થઇ પરસ્પર મિત્ર, —થાઓ
ધારી ચિત્ત ગણના સમાન.

હિન્દભૂમી દુઃખ ડુબી, દારિદ્રય વિસ્તાર,
સંપતીર્થ કરી વારંવાર;
ઉઠી ઉઠી રે ઉત્સાહે માગી માગી પ્રભુ સાહે,
ધરી હસ્ત કરો રે ઉદ્ધાર. —થાઓ

કેમ કરો બીક! કરો સાહસ આશ્રય.
'યતોધર્મસ્તતોજયઃ'
છિન્નભિન્ન હીનબલ એકયથી પામશું બલ;
માતાંમુખ ઉજ્જવલ કર્યેથી શું ભય ?—થાઓ

—સ્વ. હરિલાલ ધ્રુવ.

૧૭. કોની કોની છે ગુજરાત

કોની કોની છે ગુજરાત ?
પૂર્વજ જેના જે વળી આજે
જન્મથકી ગુજરાતી થયા.[1]
કોઇ રીતની તોપણ ને વળી
આર્ય ધર્મને રાખી રહ્યા.

૧ જોઇએ છે.

તેની તેની છે ગુજરાત—
પછી હોય ગમે તે જાત—
તેની તેની છે ગુજરાત.

વળી પરદેશી બીજા જેને
ભૂમીએ પાળી મોટા કર્યા
પરધર્મી પણ હિત ઇચ્છનારા
માતતણુ, તે ભાઇ ઠર્યા

તેની તેની છે ગુજરાત—
પછી હોય ગમે તે જાત—
તેની તેની છે ગુજરાત.

નર્મદ કે' ગુજરાતી ભાઇઓ
માતને અર્થે સંપ ધરે,
ખતે બંધન તોડી રણે સહુ
ઝુમી જયસુખ જમે ભરે,

પ્રેમ શૌર્યને કરી પ્રખ્યાત,
તે તે સહુની છે ગુજરાત—
તે તે સહુની છે ગુજરાત—

—કવિ નર્મદ.

૧૮. ભારતભૂમિનું જયગીત.

ભારતભૂમિના શૂર પુત્ર તે રહ્યા અમે શું રડી રડી
રહ્યા અમે શું રડી રડી
ખળભળતા ઉછળી બીજા ત્યાં રહ્યા અમે શું પડી પડી

શું ગયા રામ ને કૃષ્ણ અમારા વીર
ભીમાર્જુન આદિ ગયા શું પાંડવ ધીરા
શું ગયા દ્રોણ ને કર્ણ ભીષ્મ ભડ ગાજી[1]
પૃથુ જયમલ્લ સિદ્ધ પ્રતાપ અને શિવાજી

એ સહુ વીરોએ વરસાવી જ્યાં શૌર્યતણી ખુબ ઝડી ઝડી
શૌર્યતણી ખુબ ઝડી ઝડી
—ભારતભૂમિના.

ક્યાં ગંગા જમુના વળી બ્રહ્મપુત્રા તે
ક્યાં સિંધુ તાપી નર્મદા સાભ્રમતી ક્યાં તે
ક્યાં કૃષ્ણા ગોદાવરી અને કાવેરી
ક્યાં મહા નદી ને મહી વીરલી ઘણેરી

એ સર્વ નદીનુ પૂર ઉછળતુ ગયુ હવે શું ચડી ચડી
ગયુ હવે શું ચડી ચડી
—ભારતભૂમિના.

૧ ગગન ગજાવનાર,

ક્યાં ગયું બ્રહ્મનું[2] તેજ, શૌર્ય ક્ષત્રીનું
ક્યાં ગઇ વૈશ્યની વૃત્તિ, થયું સૌ હીણું
શું ગયા શૂર રજપૂત, ધરા ધ્રુજાવી
શું ગયા મરાઠા વીર આણ વરતાવી
એ સહુની હવે શું કથા કથીને વાતજ કરશું બડી બડી
વાતજ કરશું બડી બડી
—ભરતભૂમિના.

શી યુરોપ કેરી ધજા આજ ફરકાયે
શી વૃદ્ધિ કરી છે આજ અમેરિકાએ
જાપાન મચ્યું શું આજ ધરા કંપાવી
જગ જોઇ રહ્યું છે શૌર્ય, કુતુક[3] દર્શાવી
ઓ અમે ત્યારે શું સુતા થાશું ખુબ પરસ્પર લડી લડી
ખુબ પરસ્પર લડી લડી
—ભરતભૂમિના.

શું હૃદય થયાં છે આજ શૂન્ય કંઇ એવાં
લાગે ન કટુ[4] વચનબાણ, વજ્રનાં જેવાં
શું ગયું હશે ચૈતન્ય, જડત્વ સમાયું
શું દેશભક્તિનું પ્રેમઝરણ સુકાયું
રે વીર બંધુઓ એ દીન[5]શબ્દો સુણીશું ક્યાંસુધી ઘડી ઘડી
સુણીશું ક્યાંસુધી ઘડી ઘડી
—ભરતભૂમિના.

૨ બ્રાહ્મણ, ૩ કૌતુક-કુશાળ, ૪ કડવાં [illegible],

१८. भरतभूमिनुं जयगीत.

भरतभूमिना शूर पुत्र ते रह्या अमे शुं रडी रडी
रह्या अमे शुं रडी रडी
ખળભળતા ઉછળી ખીજ્ન ત્યાં રહ્યા અમે શું પડી પડી

શું ગયા રામ ને કૃષ્ણ અમારા વીરા
ભીમાર્જુન આદિ ગયા શું પાંડવ ધીરા
શું ગયા દ્રોણ ને કર્ણ ભીષ્મ ભડ ગાજી[1]
પૃથુ જયમલ સિંહ પ્રતાપ અને શિવાજી

એ સહુ વીરોએ વરસાવી જ્યાં શૌર્યતણી ખુબ ઝડી ઝડી
શૌર્યતણી ખુબ ઝડી ઝડી
—ભરતભૂમિના.

ક્યાં ગંગા જમુના વળી બ્રહ્મપુત્રા તે
ક્યાં સિંધુ તાપી નર્મદા સાબ્રમતી ક્યાં તે
ક્યાં કૃષ્ણા ગોદાવરી અને કાવેરી
ક્યાં મહા નદી ને મહી વીરલી ઘણેરી

એ સર્વે નદીનું પૂર ઉછળતું ગયું હવે શું ચડી ચડી
ગયું હવે શું ચડી ચડી
—ભરતભૂમિના.

૧ ગજન ગજાવનાર,

ક્યાં ગયું બ્રહ્મનું[2] તેજ, શૌર્ય ક્ષત્રીનું
ક્યાં ગઇ વૈશ્યની વૃત્તિ, થયું સૌ ક્ષીણું
શું ગયા શૂર રજપૂત, ધરા ધ્રુજાવી
શું ગયા મરાઠા વીર આણ ફેરવી

એ સહુતો હવે શું કથી કથીને વાતજ કરશું ઘડી ઘડી
વાતજ કરશું ઘડી ઘડી
—ભરતભૂમિના.

શી યુરોપ કેરી ધજા આજ ફરકાયે
શી વૃદ્ધિ કરી છે આજ અમેરિકાએ
જાપાન મંચ્યુ શું આજ ધરા કંપાવી
જગ જોઈ રહ્યું છે શૌર્ય, કુતુક[3] દર્શાવી

ઓ અમે ત્યારે શું સુતા થાકી ખુબ પરસ્પર લડી લડી
ખુબ પરસ્પર લડી લડી
—ભરતભૂમિના.

શું હૃદય થયાં છે આજ શૂન્ય કંઇ એવાં
લાગે ન કટુ[4] વચનબાણ, વજ્રનાં જેવાં
શું ગયું હશે ચૈતન્ય, જડત્વ સમાયું
શું દેશભક્તિનું પ્રેમઝરણ સૂકાયું

રે વીર બંધુઓ એ દીન[5]શબ્દો સુણીશું ક્યાંસુધી ઘડી ઘડી
સુણીશું ક્યાંસુધી ઘડી ઘડી
—ભરતભૂમિના.

---

૨ બ્રાહ્મણ, ૩ કૌતુક-કુશળ, ૪ કડવાં ઝેર જેવાં, ૫ ગરીબડું

શું પડીશું નહિ મેદાન, શૌર્યથી ઘૂમવા
શત્રુને નાખવા હેઠ, પાદરજ ચૂમવા[૬]
કેશરિયાં[૭] ધરીને અંગ ઉમંગ ઉમળકે
શું ધુમીશું નહિ રણમાંય રૂધિર ઉછળકે
શું બુઠ્ઠી થઇ તલવાર અમારી, ફરી ન થાશે ખડી ખડી
ફરી ન થાશે ખડી ખડી

—ભરતભૂમિના.

આમ હૃદય શૌર્ય અંગાર[૮] નથી હોલાયો
સમયે દાવાનળ સમો ઉલટશે ચાલ્યો
ભારતની ધજાની હેઠ અમે ઘૂમીશું
જયજયજયજય જયકાર રણે જ કરીશું
એ આશા અમારી જયગીતે ને જયડંકાએ જડી જડી
જયડંકાએ જડી જડી

—ભરતભૂમિના.

—ખબરદાર.

---

૬ પગ પગની ધૂળ ચાટવા, ૭ કેસુડામાં બોળેલાં વસ્ત્ર,
૮ શૌર્ય નો અંગારો.

૧૯. ઓ હિન્દ !

ઝૂરી ઝૂરી હવે કયાં સુધી જોવું !
ઓ હિન્દ ! ત્હારૂં અહિં દૂખ શું રોવું ? ઝૂરી. ટેક.
કળિમાં ખવાઇ તું શૂરવીર જાયી,
ઝપેં જખમ તેમાં તું આ તણાઈ ! ઝૂરી. ૧
ઉંચ કુલિન ત્હારૂં નુર અમીરી,
રે શું ધર્યો હવે હાલ ફકીરી ? ઝૂરી. ૨
લમણે તું હાથ રે મૂકી શું ઝૂરે ?
હાલ આ ત્હારો હૃદય મુજ ચૂરે[1] ! ઝૂરી. ૩
દુઃખનું છવાયું છે વાદળ માથે,
રે કોણ હાથ ધરી રહે સાથે ? ઝૂરી. ૪
કોણ ઉદ્ધારે રે કોણ ઉગારે ?
આ દુઃખસાગરથી કોણ તારે ? ઝુરી. ૫
આજ શૃંગાર સૌ તુજથી વછૂટયો,
પૂર્ણ વૈરાગ્ય નિરાશે શું ચૂંટયો[2] ? ઝૂરી. ૬
રસ આઠે ત્હારા ગયા કહિં ઉડી ?
સર્વે છમી કરૂણા મહિં બૂડી ! ઝૂરી. ૭
બહુ બહુ રે રહી રાત અંધારી !
ઓ ઈશ કયાં છે અરૂણની બારી ? ઝૂરી. ૮
અદલ પ્રભુ આ સમાધી[3] મૂકાવો !
કે મુજ હિન્દ-લે શુભ દિન લ્હાવા ! ઝૂરી. ૯

—ખબરદાર.

---

૧ ચૂરચૂરા કરી નાખે, ૨ પસંદ કર્યો, ૩ અવનતિની સમાધી.

૨૦. ભારતમાતા અને તેના કવિઓ

કોણ કટાક્ષવચન કવિને અહિં આજ કહે છે એવાં ?
ભારતના કવિ મુઆ નથી, હા ! આંખ ઝરે છે નેવાં,[1]
ભડકા ભડભડે હો !–(ધ્રુવ)

તનતમ્બૂરતણા તારો તો રહે સદા ઝઝણાતા;
પણ અંગુલિએ બાંધ્યા પાટા, હાથ રહ્યા પુછડાતા :
ભડકા ભડભડે હો ! ૧

હોત ન વાણી કંઠ રુંધાતી, સુખતર[2] હોત ઘડી, તો
ગગનપાર ફેંકી જ ગજવતાં ગાત માતનાં ગીતો !
ભડકા ભડભડે હો ! ૨

જુઆળ જેવી દિનદિન ભરભર આવે ભરતી ઉરમાં,
પર્વત જેવા તરંગ ઉછળી ત્યા જ શમે અંકુરમાં[3]
ભડકા ભડભડે હો ! ૩

હા ! અમ ભારતમાત ! હજી શું કરે જુગોજુગ પડવું ?
તુજ તે હીનદશા સ્મરતાં શું ગુપ્તપણે રહ્યું રડવું ?
ભડકા ભડભડે હો ?

તુજને ન્હાતાં ફિતુર ગણાવુ, તુજને સ્હાતા[4] પાપી ?
અપી જીભ ગળે ખુંચવવી : દુર્ગત જતી ન માપી :
ભડકા ભડભડે હો ! ૫

---

૧ અંધારા, ૨ વધારે સુખદ, ૩ પેદા થયા ત્યાં જ–
૪ પ્રેમે સેવેલ.

હાય, હતું ભારતના કવિનું જીવન એવું મારું ?
માનગાન સારે મૃત્યુ જ કે જીવનભર અંધારું ?
ભડકા ભડભડે હો !
ભડકે બોલ્યા શબ્દ ઝગઝગતા ખુંચતા કંઠે મારી;
રસ ના વીર વહાવી શકે એ રસના૧ જળો અમારી !
ભડકા ભડભડે હો ! ૭

× × × ×

ભારતમાત ! હવે જો ઉર આ વીરરસે ઉભરાતું !
એમ રસનાના નક્ષત્રમકારા જગત ભરી રેલાતું !
ભડકા ભડભડે હો ! ૧૦
તો રવિ-ઉર ધૂનભયો કે આ તમ્બૂર જ ફૂટો !
તુંદિં-તુંદિં-તુંદિં-તુંદિં ભારતમાતા, એ જ એક સુર ઊઠે:
ભડકા ભડભડે હો ! ૧૧

—ખબરદાર.

૨૧. ભારતવીર ગર્જના

શું ભરે આભનું બાથ ?
શું કરે વજ્ર સંપાત ?
કે ઉદધિ૧ ઊંડા શોધું ?
કે ગગનતારલા તોડું ?
કે કરી ગરજ આખા પૃથ્વીના પર્વત સઘળા ફોડું,
કે મહીં ઇન્દ્ર-ચન્દ્રની તખ્ત ધર સાથે ઘૂઘવા૨ તોડું.

---

૧ જીભ. ૧ મહાસાગર, ૨ સ્વર્ગીય ...

મુજ રક્ત ઉછળે ક્રોધે,
ને અગ્નિ ભભુકે નેત્રે;
મુજ જિગર ઉછાળા મારે,
એ ક્રોધ, શોકની જ્વાળ, નાડી ને શિરા શિરામાં[3] વ્યાપે,
હું ઇચ્છું જ્વાળ એ દહન કરે, દુઃખ દેશો તણાં નિજતાપે.
ઓ માત ! માત મુજ હિન્દ !
બની આજ કુભાગ્યે રંક !
તુજ પુત્ર કુછન્દી ઉકયા,
કર્તવ્ય—ધર્મને ચૂકયા;
તું પ્રેર અમોને, પ્રેર માત ! કર્તવ્ય-વેદિમાં[4] બળવા
તું માત તણા ઉદ્ધાર કાજ નિજ પ્રાણ ચરણ તુજ ધરવા.
ઓ ભારતનાં સંતાન !
કયમ ભુલ્યા જાતિ અભિમાન ?
કયમ સ્વાર્થે આપના શોધો ?
કર્તવ્ય માર્ગ કયમ ચૂકો ?
ઈ રૂવે માનવી ક્રોડ દેશમાં, રંક બિચારાં ભૂખે,
કયમ ગમે ભોગ વિલાસ દેહના ? સુખી ત્હમે નિજ સુખે
કંઈ બાળ ભમે રડવડતાં,
ને ખુણે માનવી સડતાં;
કંઇ રૂવે રંક વિધવાઓ—
ને કરે ગેબી પોકારો;

---

3 રગરગમાં, 4 યજ્ઞ,

તે પાપ; ગરીબી, વ્હેમ તણી; દશદિશ વ્યાપતી જ્વાળા,
એ જ્વાળા તણી વિકરાળ ભભકમાં જોઉં હિન્દ મુજ માત!
ઓ હિન્દ ! પુરાણી હિન્દ !
ઓ વિશ્વવન્દ્ય અમ હિન્દ !
તુજ રંક કર્મની રેખા,
જે પ્રભુ તુજપર રૂઠ્યા;
રે ત્રીશ કોટિ તુજ સનુજ સામટા, મૂઢ ઉંઘે વિષઘેને[૫]
રે દેખી અવદશા ત્હારી દયાયે, ઉર લેશ નવ જ્હેને
ઓ પ્રભુ ! પાપીં, અમ પાપીં
અમ મૂર્ખ, અમે હતભાગી,
કંઈ સ્વાર્થ નિજના શોધ્યા;
ને સાર્વજનિક હિત ખોયાં;
તે સર્વ પાપની હશે સજાઓ, સહુ ખુશીથી ખમીએ,
પણ રંક માતની પ્રભુ ! અવદશા જોઈ અમે સહુ બળીએ
ઓ પ્રભુ ! સજા બહુ કીધી,
કંઈ કરો કોધની અવધિ;
કંઈ કરો ક્રોધની અવધિ,
અમ કલહ, દ્વેષને કાપો,
તીવ્ર સ્વાર્થ, ભિરુતા-ટાળો;
ઘો સંપ, લક્ષ્મી ને વીર્ય, અમોને; કરો પ્રતાપી પૂરા,
ને ખંડ ખૂંડ નિજ માન તણું જગમાન ગજવવા શૂરા.

—નર્મદાશંકર બાલાશંકર.

---

૫ ઝેરનું ઘેન ચઢ્યું હોય તેમ.

૨૨. સહુ ચલો જીતવા જંગ !

સહુ ચલો જીતવા જંગ, બ્યુગલો[1] વાગે;
યાહોમ કરીને પડો ફતેહ છે આગે. ટેક.

કેટલાંક કર્મો વિષે, ધીર નવ ચાલે,
શંકા બહુ તો બહુ રીઝ, હામને ખાળે.
હજી સમય નથી આવિયો, કહી દિન ગાળે,
જન ખ્હાનું કરે નવ સરે, અર્થ કો કાળે;
ઝંપલાવવાથી સિદ્ધિ, જોઇ બળ લાગે—યાહોમ.

સાહસે કર્યો પરશુએ પુરો અર્જુનને,
તે પરશુરામ પ્રસિદ્ધ,[2] નિજ વચને,
સાહસે ઇંદ્રજીત શૂર, હણ્યો લક્ષ્મણે,
સાહસે વીર વિક્રમ, જગત સહુ જાણે;
થઇ ગર્દ[3] જંગમાં મર્દ હક્ક નિજ માગે—યાહોમ.

સાહસે કોલંબસ ગયો, નવી દુનિયામાં,
સાહસે નેપોલિયન બીડયો, યુરપ આખામાં;
સાહસે લ્યુથર તે થયો, પોપના રહામો,
સાહસે સ્કોટે દેહું દે, ખેડ્યું જ્યોતોમાં,
સાહસે સિકંદર નામ, અમર સહુ જાગે—યાહોમ.

—કવિ નર્મદ.

---

૧ રણશીંગા, ૨ પ્રસિદ્ધ-બહાદુર, ૩ ધૂળ થઈ-ગદોળાઈ

૨૪. વીરની[1] વિદાય

મ્હારા કેસરભીના[1] કન્થ હો!
સિધાવો જી રણવાટ.

આભ ગૂંજે, ધરણી ધમધમે, રાજ!
ઘેરા ઘોરે શંખનાદ:
દુંદુભિ બોલે મહારાજનાં, હો!
સામન્તના વીરવાદ:
મ્હારા કેસરભીના કન્થ હો!

આંગણ રણધ્વજ રોપીઓ, હો!
કુંજર[2] ડોલે દ્વાર:
બંદીજનોની બિરદાવલી હો!
ગાજે ગઢ મોઝાર:
મ્હારા કેસરભીના કન્થ હો!

પુર પડે,[3] દેશ ડુલતા, હો!
ડગમગતી મ્હોલાત:
કીર્તિ કેરી કારમી, રાજ!
એક અખંડિત ભાત:
મ્હારા કેસરભીના કન્થ હો!

---

૧ કેસરી રંગના વસ્ત્રોવાળા, ૨ હાથી, ૩ આવ્યે,

નાથ ! મ્હારા રણઘેલડા રે,
હું ઘેર રહી ગૂંથીશ
બખ્તર વજ્રની સાંકળા હો !
ભર રણમાં પાકરિય[4]
મ્હારા કેસરભીના કન્થ હો !

સંગ લેશો તો સાજ સજું હો
માથે થઈ રણમ્હોડ:
ખડ્ગને મોડવ[5] એલવાં,
મ્હારે રણલીલાના કોડ:
મ્હારા કેસરભીના કન્થ હો

આવતાં ઝીલીશ બાણને હો !
ઢાલે વાળીશ ઘાવ:
ઢાલ ફુટે[6] મ્હારા ઉરમાં, રાજ !
ઝીલીશ દુશ્મનદાવ:
મ્હારા કેસરભીના કન્થ હો !

એક વાટ રણવાસની રે,
બીજી સિંહાસનવાટ:
ત્રીજી વાટ શોણિતની સરિતે,[7]
હો ! શૂરની સ્નાનના ઘાટ:
મ્હારા કેસરભીના કન્થ હો !

---

૪ મોક્ષીરા, ૫ હથિયારનું નામ, ૬ ફૂટયે, ૭ લોહીની નદીની.

જો કલગીએ વળજો, પ્રીતમ !
ભાજશુ ફાગે શીરઃ
નહિં તો વીરને આશ્રમ મળશું,
હો ! સુરગંગાને[૮] તીરઃ
મ્હારા ! કેસરભીના કન્થ હો !"

રાજમુગટ ! રણરાજવી ! હો !
રણઘેલા ! રણધીર !
અધીરો ઘોડીલો થનગને, નાથ !
વાધો[૯] રણે, મહાવીર !
મ્હારા કેસરભીના કન્થ હો !

—ન્હાનાલાલ

૨૪. શૂરા સામદ હો !

એક વાર મેદાન પડ્યા રણ મ્હડ્યા કે ઘુમતું ઘુમતું !
અંગત રંગિત ઉમંગથી શિરશત્રુ ઝઝુમતું ઝઝુમતું !
શૂરા સામદ હો ! એકવાર૦

શરમ શાનિ સ્વદેશ સેવામાં ? મુરવ્વ[૧] ત્યાં કામની શી ?
પ્હેલ પૈસો કરે, પ્હેલ બિજો કરો, એ આશા કામની શી ?
શૂરા સામદ હો ! એકવાર૦

---

૮ દેવગંગા, ૯ ઝંઝાવો. ૧ મુરવત,

હવે મુક્યા ઘરબાર પછાડી, પ્રિયજન પાછળ મૂક્યા;
જગત જંજાળથી આગળ ચાલ્યા, સ્વર્ગરણુગિણ ઢુકયાં[2]
શૂરા સામદ હો ! એકવાર૦

હાથીના દંતૂશળ ઉજ્જ્વળ નિકળ્યા શું પાછા પેસે !
એકવાર પગ રોપ્યો રણે તે હઠિ શું અપજસ લેશે ?
ના, ના, શૂરા હો ! એકવાર૦

ભલે ભગીરથ-પ્રયત્ન કરવો ! ભારતરણુ[3] ભલે તરવું !
રણુયજ્ઞે આ દેહની આહુતિ દેશી તે મરવું ઉગરવું !
શૂરા સામદ હો ! એકવાર૦

નક્ષત્રિય પૃથ્વી શા માટે પરશુરામે કીધી ?
સ્ત્રી. અમ રૂધિરગળત હૈયાની મૈયાની લજ્જા લીધી !
— શૂરા સામદ હો ! એકવાર૦

શું ન ખુંદ્યાં ? નથિ રે'સ્યાં આપણાં કૂમળાં બંધુ બિચારાં !
વ્હેમપવન એ લોહીનો તરસ્યો ભક્ષે ન સાંજ સવારાં !
શૂરા સામદ હો ! એકવાર૦

સબલ થવા કૌશિક શું ? " સૌ સરખા લહેવાવા[4]"
ગૌતમ બુદ્ધ ઘુમ્યા હરિ ત્યારે ઘુમે ન ભુમિ છોડાવા ! ?
શૂરા સામદ હો ! એકવાર૦

—રેવ. હરિલાલ ધ્રુવ.

---

૨ ની હગોર્લગ આવ્યા, ૩ ભારતરૂપી રણક્ષેત્ર, ૪ લેખાવા

૨૫. રણે વિદાય

(રાગ કાફી)

હણહણતો હય બારણે, વીરા ! પેંગડે પાય ધરો જી !
પેંગડે પાય ધરો જી, વીરા ! મુહૂર્ત સમો આ ખરો જી !–
આંખમાં અંજન, રણરમરંજન, ગુંજન યુદ્ધગીતોનાં;
વાંકી વાંકી પ્હેરી પાઘ પીળી આ, વિંધશો નેણ જ કોનાં ?
વીરા ! પેંગડે પાય ધરો જી. ૧
તાણી તાણી આ મૂછ છે મરડી, કરડી રહ્યા હોઠ રાતા;
વારે વારે મુખ મારે ખુંખારા, ને તડપી રહ્યા પગ તાતા !
વીરા ! પેંગડે પાય ધરો જી. ૨
દડબડ દડબડ દમભર દોડી, ખુબ ખુંદો રણ ખાંતે;[1]
ચહુદિશ[2] અસિ ચમકાવી બતાવો શૂરપણ ક્ષણમાં તે !
વીરા ! પેંગડે પાય ધરો જી. ૩
વીરપીતાના વીરછૈયા તે ચૂકશે કયમ આ દહાડો ?
વીરરસે રણકુંજ ઘુમીને શીરનાં ફૂલ[3] ઉડાડો ?
વીરા ! પેંગડે પાય ધરો જી. ૪
'ભારતમાત ઉભી ઉંબરામાં આશિષ દે શુભ આજે :
હણહણતો હય વીર ! ચઢો આ, જયજય દુંદુભિ વાજે !
વીર ! પેંગડે પાય ધરો જી. ૫

—ખબરદાર.

---

૧ હોંસે, ૨ ચારે દિશાઓમાં, ૩ શત્રુઓના માથારૂપી ફુલ.

૨૬. સમશેર સારી ખલ્કની અમને નહિં તાબે કરે

સમશેર સારી ખલ્કની[1] અમને નહીં તાબે કરે;
અમ આત્મ છે પ્રભુ તેજ તે નહીં તુચ્છ થશે ગાભરે[2]—સમ૦

મહાયજ્ઞ છે અમ આદર્યો,
પૂરા કરીશુ હામથી;
વિઘ્નો કદી આવી નડે તો,
હોમીશું અમ જાતને—સમ૦

લાંછન ગુલામી શીર લઇ,
પાળ્યા[3] પશુરામ જગ ફર્યા;
આંખો અમારી છે ખુલી,
બસ ધોઇશું સૌ પાપને—સમ૦

પરતેજથી નહીં ભડકશું[4],
પણ તેજ અમ જગ દાખશું;
જોશે બધી આલમ હવે,
અમ હિન્દીની તાકાતને.—સમ૦

—વસન્તવિનોદી.

---

૧ દુનિયા, ૨ ગભરાઇ, ૩ પાળ્યા-પીઠે બાંધ્યા, ૪ બીશું

૨૭. "હર હર મહાદેવ !"

કૂચ કદમ ભરો રણુ રંગે ભૂમિ ભારતનાં સંતાન !
જોદ્ધા ! ઝૂકાવો જંગે, શુદ્ધ સિંહણ સુત સમાનઃ
"હિંમતે મરદા મદદે ખુદાઃ" તક સાધો તતખેવ[1] !
ગજવી હર હર મહાદેવ.

શા રોમ રોમ ભર ભડકા ! વ્હોચે જેની નસ જ્વાળ !
ઉડતા તન વીંધી તણખા, લોચન ભભુકે અંગાર !
એ આત્મશૌર્યના પૂર પ્રવાહે વહતાં અવસ્યમેવ[2]—
ગજવો હર હર મહાદેવ.

ઉછળે નસ નસમાં તાજુ, વીરશોભા[3] તગ શોણિતઃ
ને શ્વાસોચ્છ્વાસે ગાજ્યું, શુચિ આંત્મિક જેમ પુનિતઃ
એ બળ શોણિતને હાડ માંસ સૌ ખપાવી સીધો ધ્યેય—
ગજવી હર હરે મહાદેવ.

મૃત ગંજિવની[4] જડીબુટી, સુંધ્યા પછી શું ભણકાર ?
બ્રહ્માન્ડ પડે છો તુટી; મનમેરૂ[5] ન પળ ચલનાર !
ગ્રર[6] ઝીલો ફૂલસમ શૂરા નવ છાજે કાયર ટેવ.
ગજવો હર હર મહાદેવ.

૧, તુરત જ, ૨ જરૂર, ૩ વીરોને શોભાવનાર, ૪ મુડદાંને સજીવન કરનાર, ૫ મનરૂપી મેરૂ પર્વત

તમ જ્વલન્ત જીવનજ્યોતિ, હૈયે મર્દાની હીર
એ દૈવી શક્તિયોથી, તોડો જનની-જંજીરઃ
ને કૂખ, કુળ, નરદેહ દીપાવો કાળ હઠાવીનેયઃ
ગજવી હર હર મહાદેવ.

સમરાંગણની શરણાઈ, રગ રગમાં પૂરે શૂર
ધસમસતાં ધાઈ ધાઇ, કો અકલિત[7] અંતર પૂરઃ
સૌ ઝંપલાવી રણરંગ રાખતાં સજ્જો[8] ત્રિવિધ[9] ભવ શ્રેયઃ
ગજવી હર હર મહાદેવ.

વીર ! મરી મૃત્યુ દીપાવો, ફરી જીવાય તો જશ સાથઃ
વીર ! મરી જીવન્ત બનાવો, જીવતાં મુડદાં કંઈ લાખઃ
યદિ ! સ્વર્ગ સંચર્યાં સેનાનીની વ્હાય અમરગણુ[10] સેવ !
ગજવો હર હર મહાદેવ

—કેશવ હ. શેઠ.

---

૭ કળાય નહિ તેવાં, ૮ સાધો, ૯ ત્રણે, ૧૦ દેવલોક.

૨૮. ચલો !

ચલો, શૂરવીર ! ચલો જઇએ, સુભટનો યશમારગ લઇએ. ૧
સુણો, સુના કેસરી જાગે, કે રણનાં રણશીંગડાં વાગે. ૨
ઉઠ્યા સ્થળ સ્થળ ક્ષત્રીય જાયા, શ્રીકૃષ્ણે વરદ[1] શંખ વાયા. ૩
શૂરોએ શસ્ત્રકવચ લીધાં, કે ભીષ્મે સિંહનાદ કીધા. ૪
ચડયા રણરથે રાય રાણા, મહાભારત વળી મંડાણાં. ૫
અહો ! જગની હાકલ વાગે, જગતના શૂરવીરો જાગે. ૬
ઉભી જો ! લઇને યશમાળા, અમરને[2] દ્વાર અમરબાલા. ૭
ચલો ઝટ, ચલો, વીર બંકા ! અમરમારગ દ્યો રણડંકા. ૮

—ન્હાનાલાલ.

૨૯. અમેરિકાનું રાષ્ટ્રગીત.

ઓ મારા પ્રિય દેશ મહાન !
સ્વતંત્રતા કેરા શુભસ્થાન !
પિતૃજનોનું શાન્તિ સદન તું !
યાત્રિજનોનું ગૌરવ ધન તું !
ગાઉં જવ મા તારૂં ગીત,
વન વનથી ધ્વનિ ઉઠી પુનીતઃ
ગુંજે સ્વતંત્રતાનાં તાન;
ઓ મારા પ્રિય દેશ મહાન !

---

૧. વર-ઈચ્છા દેનારા, ૨ સ્વર્ગ.

૩૦. ગુજરાતનું ભાવી ગૌરવ.

સુણ, ગરવી ગુજરાત, વાત કંઇ કહું હું કાનમાં;
સમજુ છે તું સુજાત, સમજશે સહજ સાનમાં.
વરતી વસુ[1] સુખ તને, વળી વેપાર વણજનું;
જ્ઞાન ધર્મે પણ સુખી, દુઃખ નહિ અધિક કરજનું.

નથી, તેમ તું રહિત અન્ય મોટા સદ્ગુણથી—
વધો નામના હજી, વડિલ આર્યોના પુણ્યથી.
પણ ક્યાં બુદ્ધિ વિશાળ, કવિ-ઋષિ વીર ગયા ક્યાં ?
રણ ગજવે, રંગભૂમિ-શૂર એ સ્થિર થયા ક્યાં ?

પાડી દેહ પવિત્ર, ગયા ક્યાં રક્ષક એવા ?
ક્યાં તે સ્વદેશ દાઝ ? પ્રજા રાજાની સેવા ?
મહત પુત્ર ક્યાં ગયા, માત, તુજ ઊંચા કુળના ?—
છોને નિકળ્યા બીજા ઘણાએ ઓછા મુલના.

ક્યાં પ્રાચીન ચાતુર્ય ? અસલતા ક્યાં રે તારી ?—
નૌતમ નરની નાર, જાણ્યું શું વંશ[2] વધારી ?
પુત્ર જણ્યા બહુ પેર, જણ્યા પણ જોગવિયા નહિ;
સુખ સ્વપ્ને દીઠેલ જાગિ તેં ભોગવિયાં નહિ.

બ્યાસિ લાખ નિજ પ્રજા છતાં વંઝા રંડાણી—
આર્યપુનિ અનુપમા, હિંદ સુંદરિ હિંદવાણી.

1 પૈસાનું, 2 સંતતિની સંખ્યા

બેઠિ પનોતી, હાય ! દુર્દશા આખે દેશે;
જ્યાં જોઉં ત્યાં સ્વાર્થ, ભટકતો ભિન ભિન વેશે

ન મળે શૌર્ય ઉમંગ, આર્ય અભિમાન કશું રે;
દેશદાઝ વણુ પડી, પરાધિન પ્રજા પશુ રે,
ત્રણુ સૈકા વહિ ગયા વશ પડી રહી બીજાને;
જતા આવતા સર્વ યવનની આણુ તું માને.

હાય ! કેમ જીવાય, પરાધિન એ સ્થિતિમાં !
છુટી પડે[3] અવતાર, ગુલામી દેખીતીમાં.
માડી ! ઉઠ, કર જોડ, ક્ષમા માગી લે વ્હાલી;
કર્તવ્યે પડ બ્હાર, હિંદમાં સહુથી પ્હેલી.

રજપુત વીર જગાડ, શાન્તકર્તા કર સાચા;
ધનભાળ વિદ્વાન, જ્ઞાન જિજ્ઞાસુ જાચી[4]
દેશ દેશ વગડાવ, શંખ તુજ સ્વાધિનતાનો;
બધે ઐક્યતા ભજવ, પરાજય કરિ ભિનતાનો.

ત્રિટવ દાંડિ પરમાર્થ સ્વાર્થ સંહારી માડી;
સુધરે પુત્ર પરિવાર, પરસ્પર પ્રીતે પાડી.
ઉતરે પનોતી હવાં, વખત આવે છે સારા;
તત્પર થા, ગુજરાત, હક ભોગવવા તારા.

ગઈ ગુજરી જા ભુલી, શોક તેના શા કરવા !
મરતાં ગઈ તું બચી, પછી કાં મુએ મરવા !

---

૩ એળે જાય, ૪ જ્ઞાન-ભિક્ષુક,

તજ મિથ્યા કલ્પાંત, હામ હૈડે ધર,-માતા;
કર સજિવન નિજ વતન, શિરઉપર છે સુખદાતા.
૫ પૂર્વ જન્મનાં પાપ, નર્મદા જળ શુદ્ધ કરશે;
નવીન જન્મ શૂરવીર થકી એ ખોળો ભરશે.
હું ક્યાં જોવા રહુ, નવીન એ જન્મજ તારો ?
માતા દુઃખ મુઝવણે ગાળિ નાંખ્યો જન્મારો.
હશે; ન મુજ મન દુઃખ વિશેષે એહ વિષેનું;
અર્પિ દઉં સો જન્મ, એવડું, મા, તુજ લ્હેણું.
સો આપું લઇ એક, સહસ્ત્ર આપું એકે;
ગુર્જર દેશ ફરી જોઉં, દીપતો સત્ય વિવેકે.
પણ તે દિન હજિ દૂર, નથી મારા વારામાં—
મોડે વ્હેલે, ભલે, જોગ પડતાં સારામાં.
નમન હાલ, ગુજરાત, માત ! આ સલામ છેલી;
સફળ થજો આશીશ, ભક્ત પુત્રે આપેલી.

મલબારી.

---

૫ સેવા કર.

૩૧. હિંદનું ભવિષ્ય.

માજી હવે ઉજળી થાશે રાત અંધારી આથમી રે લોલ,
વ્હાણલાં વાશે થાશે પ્રભાત દુખડાં જાશે શમીરે લોલ,
માજી તારા ધાયલ પુત સપુત સુતેલા જાગશે રે લોલ,
માજી થશે ઝાઝો ઝંપાપાત જાતસુખ ત્યાગશે રે લોલ,

જાગશે દાન દયાના વીર ધીર વીર જાગશે રે લોલ,
જાગશે સાવજ ચિત્તા વાઘ કેસરી ત્રાડશે રે લોલ.
વરસશે સ્વાતિના[1] વરસાદ આકાશથી આવશે રે લોલ,
માજી એ છીપે મોઘે મૂલ મોતીડાં પાકશે રે લોલ.

જાગશે રામ વિનામાં રામ ગર્વગંજન[2] ચરો રે લોલ,
જાગશે જાગશે જાદવચંદ્ર[3] અધમ ઉદ્ધરશે રે લોલ.
જાગશે કર્ણાર્જુન થઇ એક ધનુર્વેદ ધારશે રે લોલ,
જાગશે ભીમ અને ભડ ભીષ્મ લીધાં પણ પાળશે રે લોલ.

જાગશે મેવાડી ભડવીર પ્રતાપનાં પણ ઘણાં રે લોલ,
માજી એને યુગયુગના અપવાસ કરશે પારણાં[4] રે લોલ.
જાગશે શિવાજીનાં સેન ધરતી ધ્રુજાવશે રે લોલ,
જીતશે કુડકપટના ખેલ કુડ ત્યાં ધૂળ થશે રે લોલ.
માજી તારી કુખનાં કીર્તિગાન ગૌરવ ગાજશે રે લોલ,
માજી તારાં દૂધમલ પીશે દૂધ દૂધ દીપાવશે રે લોલ.

---

૧ નક્ષત્રનું નામ, ૨ ગર્વથી ગાજતો-
૪ અપવાસ પછીનું ભોજન,

ં દ મૃદુ હિમાળાના વાય ઉત્તરના વાયા જશે રે લોલ,
માજી જશે રોગ દોગ શોકના થોક શીતળતા શાંતિ થશે રે લોલ.

ઝરશે અમી ઝરણાં વરસાદ ભૂમિ ભિંજાવશે રે લોલ,
આરડે કલ્પતરૂનો[૫] પાક કણના કળશી થશે રે લોલ.

માજી એવા મોં માંગ્યા વરસાદ કુંદનના[૬] વરસશે રે લોલ,
આવતી સાગરિયાની છોળ રતનચોક[૭] રેલી જશે રે લોલ.

માજી તારો ભાગ્ય-સવિતા ભગ[૮] મિચતો ચડતો જશે રે લોલ,
પ્રભુના શરદપૂનમના ચંદ્ર સમો મધ્ય સ્થંભી જશે રે લોલ.

માજી તારૂં ભારત બનશે સ્વર્ગ નંદનવન ઝાંખા થશે રે લોલ,
માજી તારો જય જય જયકાર જગત ત્રણ ગાજશે રે લોલ.

—વિહારી.

---

૩૨. હિંદનો ઉષઃકાળ

ઉઠ તું, ઉઠ તું, હિંદ એ પૂર્વમાં;
ભંગના ભંગનો રંગ લાગ્યો,
અરૂણુ ઉદય થયો રંગ બદલી ગયો;
ઘોર અંધારનો તોર ભાગ્યો. ટેક. ૧

---

૫ કલ્પવૃક્ષ-મનમાન્યો, ૬ સોનાના, ૭ રત્નોથી ભરેલો ચોક,
૮ પ્રકાશ.

આથી[1] પીળા થઇ રાત તો વહી ગઇ,
ખિન્ન ચકોર ને ચંદ્ર ભારો;
ઉડુ સંતાય છે, ઘુડ ગભરાય છે,
પાણીનાં પોયણાં વિર્હ[2] ત્રાસે. ઉઠ તું૦

હંસ જો જાગીયા કામમાં લાગીયા.
જંગ જાપાનમાં જો મચાવે,
પેખ ઉદય ગિરિ દૃષ્ટિ ઉંચી કરી,
સૂર્ય ધીમે, ધીમે આમ આવે.

—નાગેશ્વર જેષ્ઠારામ.

---

૩૩. ગુર્જરી સ્તવન

શીળી રાતમાં રે લોલ, રમીએ સહિયર સૌ સાથમાં રે લોલ.
રમત વાટમાં રે લોલ, ફરીએ સહિયર નીતિ સાથમાં રે લોલ
શીળી રાતમાં રે લોલ, રમીએ સહિયર સૌ સાથમાં રે લોલ.

હર્ષે આંજી આંખડી રેલી મીઠા સૂર;
નૌતમ સ્નેહે ઉજળીએ[1] ઉત્તમ ગુર્જરી નૂર

સખી ! વિશ્વની શી વાડી હિન્દ માવડી રે લોલ !
અહીં હિન્દની રસીક ભૂમિ ગુર્જરી રે લોલ !

---

૧ પૂર્વદિશા, ૨ ચન્દ્રના વિયોગ વિચારથી ૧ ઉજળીએ-ચમકાવીએ

રૂડી ગુર્જરીમાં પ્રૌઢ શોભા પાથરી રે લોલ!
સખી! ગુર્જરી વિલાસવાડી આપણી રે લોલ!
શીળા રાતમાં રે–૮

હૃદયતણા પણ હૃદયથી નમીએ સૌ જગરાય;[2]
જન્મ દીધો આ ભૂમિમાં કુદરત જ્યાં છલકાય.

લીલું[3] ગાતી મીઠી નદિયો ત્યાં થી રમે રે લોલ!
પૂરાં ખીલી ઝુકી[4] ખેતરાં ધીરાં હસે રે લોલ!
વિવિધ રમ્ય નવલ વૃક્ષ ફળ ફૂલ છે રે લોલ!
સખી! મધુર કંઠી પંખીડાં પણ શાં વસે રે લોલ!
શીળા રાતમાં રે-

મનહર મોદક ભૂમિ આ આપણ એના બાળ,
નિર્મળ નેહ[5] શું નહીં ધરિયે એપર વ્હાલ?

સખી! માત માટે હૃદય શું ના બાળીએ રે લોલ!
સખી! ગુર્જરીનું હીત શું ના ભાળીએ રે લોલ!
સખી! સ્વાર્થ એને કાજ શું ના છાંડીએ[6] રે લોલ!
સખી! સમય આવે પ્રાણને પણ પાડીએ રે લોલ!
શીળી રાતમાં રે–૯

—વસંત વિનોદી.

---

૨ જગતનો રાજા-પ્રભુ, ૩ લીલું, ૪ પાકના ભારથી ઝુકી,
૫ સ્નેહ, ૬ જતો કરીએ

૩૪. ગરવી ગુજરાત

ગરવી ગૂજરાત ! અહા, મુજ જન્મભૂમિ !
વીર માત મીઠી વિરલા નર કૈંકતણી !

મુજ જન્મભૂમિ ? નિત્ય[1] એ પ્રિય શબ્દ ધ્વનિ
મધુરા ભણકાર કરે મુજ ઉર ઘૂમી !

પ્રિય માત ! રીઝું તુજ પાય સદાય ચૂમી:—
તુજ જીવન સાર્થક હું રહું એજ ગણી;

શુભ હિન્દનીં વાડી ! તુમાં અળીં વેલ ઘણી
મધુરાં ફુલડાં સુંઘતો રહું રે ઝઝુમી !

તુજ સુંદરતા નભમાં[1] બહુ વાદળિયો
ચઢીં આવીં પસાર થતી બહુ વાર દીઠી

પણુ તુજ પ્રતાપ પ્રકાશ[2] અખંડ વહ્યો[3],—
તુજ પુણ્ય પ્રભાવજ એ મુજ માત મીઠી !

શૌંત[4] એ નભ છાય ભલે, તુજ વાડી વિશે,
કંઈ ગાન કરૂં બની પક્ષીજ દિન નિશે[5]

—ખબરદાર

---

૧ સુંદરતારૂપી આકાશમાં ૨ પ્રતાપ રૂપી પ્રકાશ,
૩ વાદળીઓથી ઢંકાયો નહિ ૪ શાન્ત, ૫ દિન રાત.

૩૫. ગુર્જર વીર

અમે તો ગરવા ગુર્જર વીર !
સોહે પ્રાચીન ઓજ[1] અમીર !
અમે તો ગરવા ગુર્જર વીર !

કેસરી હાક અમારી ભયાનક
ગજવે ગહ્વર[2] ગિર !
દુશ્મનના રણરંગી સંગે
ખેલન કાજ અધિર !
અમે તો ગરવા ગુર્જર વીર !

વિંધ્યાચળ અમ બાહુ ફેલ્યો
હિન્દ ઝુલાવે ધીર !
આંખલડીમાં અગ્નિ સમાવ્યો,
કેસરરંગ્યા ચીર !
અમે તો ગરવા ગુર્જર વીર !

છોડી આભ[3] જયોન્મત્ત[4] ઘુઘવે
ઘેરાં સાગર નીર !
તેને મસ્તક નર્તન[5] ખેલી
બાંધ્યાં બહુ જંજીર[6] !
અમે તો ગરવા ગુર્જર વીર !

---

૧ ઓજસ, ૨ ગુફા, ૩ ગગન-આકાશ, ૪ વિજયથી મત્ત-મસ્ત, ૫ નૃત્ય, ૬ સાંકળથી

૩૪. ગરવી ગુજરાત

ગરવી ગૂજરાત ! અહા, મુજ જન્મભૂમિ !
ધીર માત મીઠી વિરલા નર કૈંકતણી !

મુજ જન્મભૂમિ ! નિત્ય[1] એ પ્રિય શબ્દ ધ્વનિ
મધુરા ભણકાર કરે મુજ ઉર ઘૂમી !

પ્રિય માત ! રીઝું તુજ પાય સદાય ચૂમીઃ—
મુજ જીવન સાર્થક હું રહું એમ ગણી;

શુભ હિન્દની વાડી ! તુમાં ભળી વેલ ઘણી
મધુરાં ફુલડાં સુંઘતો રહું રે ઝઝુમી !

તુજ સુંદરતા નભમાં[1] બહુ વાદળિયો
ચઢી આવી પસાર થતી બહુ વાર દીઠી

પણ તુજ પ્રતાપ પ્રકાશ[2] અખંડ વળો[3],—
તુજ પુણ્ય પ્રભાવજ એ મુજ માત મીઠી !

શીત[4] એ નભ છાય ભમે, તુજ વાડી વિષે,
કંઈ ગાન કરૂં બની પક્ષીજ દિન નિશે[5]

—ખબરદાર

---

૧ સુંદરતારૂપી આકાશમાં ૨ પ્રતાપ રૂપી પ્રકાશ, ૩ વાદળીઓથી ઢંકાયો નહિ ૪ શાળી, ૫ દિન રાત.

૩૫. ગુર્જર વીર

અમે તો ગરવા ગુર્જર વીર !
    સોહે પ્રાચીન ઓજ[1] અમીર !
અમે તો ગરવા ગુર્જર વીર !

    કેસરી હાક અમારી ભયાનક
        ગજવે ગહ્વર[2] ગિર !
દુશ્મનના રણરંગી સંગે
    ખેલન કાજ અધીર !
અમે તો ગરવા ગુર્જર વીર !

    વિંધ્યાચળ અમ બાહુ ફેલ્યો
        હિન્દ ધ્રુજાવે ધીર !
આંખલડીમાં અગ્નિ સમાવ્યો,
    કેસરરંગ્યા ચીર !
અમે તો ગરવા ગુર્જર વીર !

    છાંટી આભ[3] જયોન્મત્ત[4] ધુઘવે
        ઘેરાં સાગર નીર !
તેને મસ્તક નર્તન[5] એવી
    બાંધ્યાં બલ જંજીર[6] !
અમે તો ગરવા ગુર્જર વીર !

---

૧ ઓજસ, ૨ ગુફા, ૩ ગગન-આકાશ, ૪ વિજયથી ભાન ભૂલેલા, ૫ નૃત્ય, ૬ સાંકળથી

કાળે ખાણુ કુદીલ બનાવ્યું,
સૂર્યે[૭] ઝબોળ્યાં તીર !
પીંજલ ઘોર ઘનેથી[૮] ઉતરી
ભેટે અમ સમશીર !
અમે તો ગરવા ગુર્જર વીર !

મૃત્યુના મીજમાન સદાના,
પ્રાણ ઉદાર અમીર !
કાળે[૯] તણે કુમકુમ ચાંદલીએ,
અંમૃત યશની લકીર ![૧૦]
અમે તો ગરવા ગુર્જર વીર.

—રમણલાલ દેસાઈ.

---

૩૬. વંદન જય ગુજરાત !

ભરતભૂમિની ગુણવંતી લઘુ પુણ્યવતી રસભૂમિ,
સત્યાગ્રહની કર્મભૂમિ તું, ઝઝૂમીએ જહીં ઘૂમી—
જયમાન ગજવંતી માત;
તુજને વંદન જય ગુજરાત !

તેજમાં, ૮ મેઘમાળામાંથી, ૯ મોત-મૃત્યુ ૧૦ રેષ.

રસકસવતી ભરતભૂમિની શ્રેષ્ઠ [1]સુભગરસપુત્રી,
ગિરિ, ગહ્‌વર, સરવર, નદી, ઝરણાં, પ્રકૃતિ-પ્રસાદી ધરતી,
ધન ધાન્ય ભરી રળિયાત,
તુજને વંદન જય ગૂજરાત ! ૨.

યદુકુળ-તિલક કૃષ્ણચન્દ્રની રાજ્ય-ભૂમિ જયવતી,
ઘોષ ગીતાના સદાય કરતી, કર્મયોગ ગુંજવતી,
જય ગૌરવવતી માત,
તુજને વંદન જય ગૂજરાત ! ૩.

સિદ્ધરાજ, વન, ભીમદેવ સમ સમરવીરો[2] પ્રસૂતા,[3],
વીર કેસરી સમ જય-ત્રાડે[4] ધરણી જે ધ્રૂજવતા—
કરી વિજય-ધ્વજ ફરકાટ
તુજને વંદન જય ગૂજરાત ! ૪.

નરસિંહ, મીરા, સરખા રસિયા[5] સંતનની રસ-જનની,
ધર્મ-ધુરંધર દયાનંદને ક્ષ્યાપીની કુંજ-ભૂમિ,
વા'તી[6] રસઝરી દિનરાત,
તુજને વંદન જય ગૂજરાત ! ૫

જે પ્રેમ-શૌર્યનું રણશીંગ ફૂંકતો નર્મદ જય ગજવે,
સત્ય નિષ્ટ કર્મવીર ગાંધી અવનવ ચેતન પ્રેરે,
જન ઘૂમે કીર્તિધ્વજ સાથ,
તુજને વંદન જય ગૂજરાત ! ૬.

---

૧ સુભાગી-ખુશનસીબ, ૨ રણસુભટો-જંગ બહાદુરો
૩ જનની-પેદા કરનાર, ૪ વિજયનાદ, ૫ પ્રભુરસિયા, ૬ વાજતી

જુગજુગમા જયટકાર, માત ! તેં કીધા,
તુજ આત્મપ્રકાશ[૪] અનેક પ્રજાએ પીધા,
તુજ આશ્રમના આધાર અનાથે લીધા,
તુ તવાઇ નિજ તનથી રે—
સદા તુ તવાઇ નિજ તનથી
નથી નથી તુજ જેવી, ભારત ! જગમા અન્ય નથી !
માત હો !

શુ ત્રીશ ક્રોડ અમ જીભ ગાય ગુણ ત્હારા !
ઉર ઉરમા વાગી નદ કરે રણકારા,
અમ સદન સદન પડછદ[૫] ભરે કંઈ ન્યારા !
હે વધાઇ દર્શનથી રે—
માત ! હે વધાઇ દર્શનથી !
નથી નથી તુજ જેવી, ભારત ! જગમા અન્ય નથી !
માત હો !

અમ આત્મ આત્મ સન્દેશ લઇ તુજ રગશુ,
તુજ નવચેતનના ભેખ ધરી ઉર ભરશુ,
મુખ ધરી પુણ્યભર નામ જીવનુ મગશુ '
તુ જડાઇ જીવનથી[૬] રે—
માત ! તુ જડાઇ જીવનથી !
નથી નથી તુજ જેવી, ભારત ! જગમા અન્ય નથી !
માત હો ! ૫

—અમરદાર

આત્મજ્ઞાનરૂપી પ્રસરા, ૫ પ્રતિધ્વનિ, ૬ જીવનની સાથે

૩૮. પ્રકાશનાં પગલાં

૧

પ્રભુની મોઘી, ઓ માતા !
ઓ સુન્દરતાની કુંજ !
તુજ નિર્મળ તે સુખશાતા[1]
વહેશે ક્યારે નવગુંજ[2] ?
તુજ દૈવી પુણ્યપુરાણ પ્રભાનો[3] કરવો પુનરુદ્ધાર —
ઓ ભારતમાત ! વિચાર !

૨

તુજ પ્રજા બધી આ ઊભી
વરવા[4] નરરત્ન પ્રભાત,
સહુ મોહ ગયા તમ ડૂબી,
ને વીતી ગઈ છે રાત
આવે પગલાં શુભ નવજીવનનાં, ઊઠ, જગતને કાજ—
ઓ ભારતમાતા ! ગાજ !

૩

દોરવ અમને સદ્ધર્મે
દોરવ અમને સત્પથ,
નિર્ભયતા ભર અમ કર્મે
ને શૌર્ય અખંડ અનંત.

---

૧ સુખ શાન્તિ દેનાર, ૨ નવું ગુંજન, ૩ પ્રકાશ, ૪ વર
આદરક થવા

આતે આકાશ પડે શિરપર પણ હઠિયે ના તલપૂર !—
ઓ ભારત ! બન બહાદૂર !

૪

અરધી દુનિયા રહે તાકી
તુજને કરવા સ્વાધીન,[૫]
ખખડાવે શસ્ત્ર તુમાખી
સમજી અમને બળહીન :
પણ અર્ધ જગતશું બાથ ભરી તુજ કાજે મરશું વીર—
ઓ ભારત ! ધરજે ધીર !

૫

જુગજુગની વીર્યસમૃદ્ધિ,
જુગજુગનું તેજસ સત્ત્વ;
તુજ ઊંડી આત્મનસિદ્ધિ
જે પામી જગનું તત્ત્વ;
તે ફરી સચેતન ફરી જગવશે જયધુન તુજ સંતાન,—
ભારત ! થા બળવાન !

૬

જગ ભલે અસત્યે જીતે,
જગ ભલે અધર્મ[૬] તણાય;
તુજ અંતરતેજ સુરીતે
તું જાળવ એ તમમાંય;

[૫] પોતાને હસ્તક, [૬] અધર્મમાં.

છે તોલવું દેવાંગણમાં દાનવ-માનવને યુદ્ધ—
ઓ ભારત! રહેજે શુદ્ધ!

૭

તુજ ઉન્નત તીર્થદ્વારે
જગને કરવી મહેમાન:
રેલવવાં નવ-અવતારે
જુગજૂનાં ઉરનાં ગાન:
સાગર સાગરની લહરીઓશું ઉર ઉર ઉછળે આશ,—
ઓ ભારતમાત! પ્રકાશ!

૮

ઓ માત! અમે સહુ ત્હારા,
તુજ કીર્તિ અમારૂં સર્વ;
રજની[8] ભરતા[9] જ્યમ તારા
રાખે રજનીનો ગર્વ:
દે હાક! અને ખૂણેખૂણેથી ધસશું હારોહાર!—
ઓ ભારતમાત! પુકાર!

—ખબરદાર.

---

[7] દેવને દ્વાર—સત્ય અને ધર્મની કસોટીએ, [8] રાત્રિ [9] ને
રી નાંખતા.

૩૯. શૌર્યનાં સ્મરણ

સિંહતણાં સંતાન, તમે હો ! સિંહતણાં સંતાન !
દૂધે તમે જે ધાવ્યા તે તો હતું અમીરસપાન:[1]
અરે હો ! હતું શૌર્યરસપાન,
ખરે હો ! કરે મગજ મસ્તાન,
ભલા હો ! ગાજે[2] સિંહ સમાન !
કરો વીર ! જયો જયોજી !—(ધ્રુવ)

આર્યભૂમિના વીર ! તમે હો ! આર્યભૂમિના વીર !
નથી કાયરા કામણજવતા, હતા બધા રણધીર:
અરે હો ! હતા સુભટ રણધીર;
નસે હો ! નથી નમાલુ નીર,
હવે હો ! મૂકો કોરે શીર !
કરો વીર ! જયો જયોજી !—સિંહતણાં० ૧

ગડગડ ગાજે મેહ, ઉપર હો ! ગડગડ ગાજે મેહ;
હૃદય કેસરીનું ચીરાતાં ઉછળી પાડે દેહ,—
અરે હો ! આભ[3] ઉછાળે દેહ;
કરે હો ! કોણ જ બીજું એહ ?
ભલા હો ! એ જ ટેકની લેહ[4]
કરો વીર ! જયો જયોજી !—સિંહતણાં० ૨

૧ અમૃતપાન, ૨ ગરજે, ૩ ગગનપર્યંત, ૪ તાલાવેલી-સાચે ટેક

નયન નયનમાં ઝાળ ભરે[૫] હો ! વીર બની વિકરાળ:
સિંહમૂછ પકડી શું જાશે ! એ નવ હોય શિયાળ !
અરે હો ! સિંહ ને હોય શિયાળ,
હરે હો ! પ્રાણ બની રિપુકાળ[૬]
ભલા હો ! ભરો ગરજતા ફાળ !
કરો વીર ! જયો જયોજી !—સિંહતણા૦ ૩

પડે હારમી ચીસ, હળે હો ! ત્યાં કાયર દશનીશ,
વીર પડે તૂટી જ્યાં ત્યાં તો રહે ક્રિયે ધડ શીશ ?
અરે હો ! ઉડે હજારો શીશ,
ઠરે હો ! રણુ ના કો હરગીસ,[૭]
ભલા હો ! સાહ્ય કરે જગદીશ !
કરો વીર ! જયો જયોજી !—સિંહતણા૦ ૪

ઘેટાં દશ લાખ, ભલે હો ! જો ઘેટાં દશ લાખ !
વાઘ એક વકર્યો પડશે ત્યાં કોણ બચી દે શાખ[૮] ?
અરે હો ! બચે ન દેવા શાખ,
મરે હો ! રોળાતા થઈ ખાખ :
ધરો હો ! વીરતણો અભિલાખ !
કરો વીર ! જયો જયોજી !—સિંહતણા૦ ૫

હું જ કેસરી એક, વને હો ! હું જ કેસરી એક.
એ અભિમાન અનેરૂ, વીરા ! સકટ હશે અનેક,—

---

૫ અગ્નિભભૂક, ૬ દુશ્મનના પ્રાણના
ભોગે, ૮ અસંખ્ય સંહારની સાક્ષી

અરે હો ! અરિને હણું અનેક,
મરે હો ! કે મારે એકેક[૯] !
ભલા હો ! રાખો ભારત ટેક !
કરો વીર ! જયો જયોજી !—સિંહતણું૦

કરો જાન કુરબાન, બંધુ હો ! કરો જાન કુરબાન !
સ્વદેશનું કલ્યાણ પ્રથમ કે મૃત[૧૦] કાયાનું ભાન !
અરે હો ! ના કાયાનું ભાન,
ધરે હો ! જે ઉરમાં અભિમાન,
ભલા હો ! એ જ શૂરનું તાન !
કરો વીર ! જયો જયોજી !—સિંહતણું૦

જય શૂરા સામંત, ધસો હો ! જય શૂરા સામંત !
હિંમતે મરદાં મદદ ખુદા દે: ચિંતા ન ધરો ચંત[૧૧] !
અરે હો ! ચિંતા શાની ચંત !
ખરે હો ! [૧૨]તિમિરતણો છે અંત,
ધસો હો ! ગાતા ફાગ વસંત !
કરો વીર ! જયો જયોજી !—સિંહતણું૦ ૮

—ખબરદાર.

૯ મારે એકને, ૧૦ ક્ષણભંગુર, ૧૧ ચિત્તમાં, ૧૨ અંધકાર.

૪૦. અમ્હે તો ભરત ભૂમિના બાળ

અમ્હે તો ભરત ભૂમિના બાળ,
અમોને કેવલ એ પર વ્હાલ
નિરંતર કેવલ એ પર વ્હાલ.

સ્વર્ગ સમી પરભૂમિ[1] સુન્દર ભલે રસમા રમનાર;
અમ અન્તરમાં એને તેજે પળભર નહીં ચમકાર.
અમ્હે તો૦

રંક ભલે રહી માત અમ્હારી તદપિ તે અમ પ્રાણ;
હૈયાગેલ[2] સલૂણા દેતી શીખની ઉન્નત ગાન.
અમ્હે તો૦

અવર ભૂમિની ભૂરકીમાં નહિ ભરત અમે ભૂલનાર;
પરમાતાના લાડ લૂખેરાં તે શું દુઃખ દળનાર.
અમ્હે તો૦

અનેર[3] વ્રત કંઇ અમ્હે ઉજવીશુ ઝગતા સુર ઝમકાર;
ઉષા સમી બસ ભરત હસાવી જગવીશું જયકાર.
અમ્હે તો૦

—વસંતવિનોદી.

---

૧ પારકી ભૂમિ, . ૨ ગેલભર્યા—હૃદયસ્પર્શી, ૩

૪૧. સ્વદેશની દાઝ

છે શું કોઈ માનવી જીવનો અચેત[1] એવો,
જેને નથી જાગીઆ કદીએ મનમાં ભાનો—
જેણે કદી અંતરે એહવું કહ્યું નથી કે
આ મારી ખુદ—મારી આ માતૃભૂમિ છે ?
ભમી ભમી પરભોમ કિનારે પ્રવાસી જ્યારે
નિજ પગલાં નિજ ભોમ ભણી તે વળતી વાળે
જરા કદી એ ઘેર જતાં એ અમુનખ અવસર
છે શું કોઈ એહવો દાઝ્યું[2] નવ જેનું અંતર ?
જો એવો કો હોય, જાવ ને નિરખો રહેને
કદીય એવા કાજ બિરદ[3] કવિના નહિ ગાજે,
હો મોટા ઇલકાબ, નામ હો મહાન એનું
પરિપૂરણ કામના, અને હો અઢળક નાણું
એ ઇલકાબો છતાં, છતાં સત્તાને પૈસો
એ પામર નીચ જન્તુ જગત્ બધું [4]નિજમાં જેનો.
આ જીવતર માંહી તો સુકીર્તિ સઘળી ખોશે
પછી મૃત્યુ મુખ, નામ નિશાન સમેત જ જાશે
જે માટીનો હતો તે જ હીણી માટીમાં
વણ કીર્તિ, વણ શોક, ગવાયા વિના ગીતોમાં[5]

—સ્વ. હરિલાલ ધ્રુવ.

---

૧ ચેતન રહિત, ૨ માતૃભૂમિના પ્રેમથી દાઝી ઉઠ્યું. ૩ બિરદાવલી, ૪ પોતામાં સમાઈ ગયેલું, ૫ કવિતામાં.

૨. સ્વદેશ પ્રીતિ

કપરૂ પણ પાળોરે, સ્વદેશ પ્રીતિ પાળોરે
કે કોઈ એવા ઉગ્ર પ્રતાપી, કરે સંકલ્પ મનારે,
દિન ભરમાં[1] મુજ ભરતનું કરવુ કલ્યાણ આટલુ મારે—
કપરૂં૦
જે કોઇ ટેકી નેકી એવા સુતા પહેલા વિચારે,
આજ શું કીધુ દેશસેવાનુ કાર્ય અલૌકિક ભારે—કપરૂં૦
આપ મદદ વિણ કાંઇ ન સરશે, વિના સ્વબળ નહિ ફળશે,
એક મરણીઓ સોને ભારે, કાયર ક્રોડ રઝળશે—કપરૂં૦
ધર્મ અર્થ મોક્ષ કામ માટે પ્રથમ સુખાશ્રમ જોઇએ;
આધિ વ્યાધિ ઉપાધિ નિવારણ સાત સમાધિએ [2]સોહીએ—
કપરૂં૦
મારી ભૂમિ મારી ભૂમિ–એમ અહંપદ[3] વચનો
પછી વદી કૃતિ આચરતા શત[4] જો, શો[5] પરતંત્ર ભરત તો ?
કપરૂં૦
ભીમાર્જુન, પૃથુ, કૃષ્ણ, રામની ભૂમિ ભરત શું વંધ્યા[6] ?
રંડી નહિ, હરિ ધાયલ પણ સિંહણ કેસરીજનની[7] અવઘા.
કપરૂં૦

—સ્વ. હરિલાલ ધ્રુવ.

---

૧ આખા દિવસમાં, ૨ જોઇએ, ૩ અહંભાવ ભર્યો,
૪ સો માણસ, ૫ શાનો હોય, ૬ વાંઝણી, ૭ શૂરવીરોની,
૮ વંદન વિનાની–ભક્તિ વિનાની.

૪૩. " ભારતનાં યશોગાન "

ગાઓ તે ભારતના યશ ગાન :
ધર્મ, સત્ય ને પ્રેમ પુષ્પભર, દિવ્ય ધરા રસ પાણ;
એક ને અભેદ એ રસ પાણ
ધન્ય, ધન્ય ભારતનાં સંતાન!
—ગાઓ.

પવિત્રતા, સૌન્દર્ય, જ્ઞાનનો, અવિચળ જે ઉદ્યાન;
ઈન્દ્રનો અવિચળ જે ઉદ્યાન'
રૂચ્યાં તેનાં પીળુવાં ફુલ-પાન!
—ગાઓ.

વીર, કવિ, કોવિદ, ઋષિ, મુનિ જ્યાં, સંત, મહંત મહાન;
અમર જ્યાં સંત, મહંત મહાન:
સતત જ્યાં દયા, ક્ષમાનાં દાન!
—ગાઓ.

રક્ષિત રત્નાકર,[1] ગિરિવરથી, અવર ન એહ સમાન;
દેશ કો અવર ન એહ સમાન:
મનોહર કુદરતનાં જ્યાં સ્થાન!
—ગાઓ.

---

૧ સમુદ્ર

રત્ન રમ્યાં જે જનનીઅંકે, રામ, કૃષ્ણ, હનુમાન;—
પૂજ્ય જે રામ, કૃષ્ણ, હનુમાનઃ
બુદ્ધ, શંકરનાં ગરવાં ગાન !
—ગાઓ—

રત્ન સમી રજ[2] અંગ લગાવે, ભૂતનાથ ભગવાન;[3]
ઔલિયા ભૂતનાથ ભગવાનઃ
અમારા આળોટે ત્યાં પ્રાણ !
—ગાઓ—

લક્ષ્મણ, અર્જુન, ભીષ્મપિતામહ, બ્રહ્મચારી બળવાન;—
પિતામહ બ્રહ્મચારી બળવાનઃ
રોમ-પરરોમે જેનાં માન !
—ગાઓ—

બ્રહ્મ તેજ ભર એજ ભૂમિ પર, તન, મન, ધન કુરબાન;—
અમારાં તન, મન, ધન કુરબાનઃ
જનનીનાં જય-હિતમાં મસ્તાન !
—ગાઓ—

—કેશવ હ. શેઠ—

---

૨ ભભૂતિ, ૩ શંકર ભોળાનાથ.

૪૩. " ભારતનાં યશોગાન "

ગાઓ તે ભારતનાં યશ ગાન :
ધર્મ, સત્ય ને પ્રેમ પુણ્યભર, દિવ્ય ધરા રસ ખાણ;
એક ને અભેદ એ રસ ખાણ
ધન્ય, ધન્ય ભારતનાં સંતાન !
—ગાઓ.

પવિત્રતા, સૌન્દર્ય, જ્ઞાનનો, અવિચળ જે ઉદ્યાન;
ઇન્દ્રનો અવિચળ જે ઉદ્યાન:
રૂચ્યાં તેનાં વીણવાં ફુલ-પાન !
—ગાઓ.

વીર, કવિ, કોવિદ, ઋષિ, મુનિ જ્યાં, સંત, મહંત મહાન;
અમર જ્યાં સંત, મહંત મહાન:
સતત જ્યાં દયા, ક્ષમાનાં દાન !
—ગાઓ.

રક્ષિત રત્નાકર,[૧] ગિરિવરથી, અવર ન એહ સમાન;
દેશ કો અવર ન એહ સમાન:
મનોહર કુદરતનાં જ્યાં સ્થાન !
—ગાઓ.

૧ સમુદ્ર

૪૫. જય જય મા મ્હારી

સ્વર્ગંગગા સેંથો મા ત્હારો,
માનસસર શિરમણિ રૂપાળો,
ભાલ-ત્રિવલિ વિમલ હિમ-હારો,
જય જય મા મ્હારી!

ઝુલે જાહ્નવી સિન્ધુ કાને,
રેવા મહાનદી કટી સ્થાને,
કાવેરી તોડા હોણે,
જય જય મા મ્હારી!

રામેશ્વર એડીએ ચળકે,
પુરી દ્વારિકા કાશી ઝગકે,
મા તારી વાણીની ઠળકે,
જય જય મા મ્હારી!

સસરાન પંજાબ એક કર,
પરશુ અરવલ્લી બીજે કર,
તેગ લટકતી સહ્યાદ્રી કટી પર,
જય જય મા મ્હારી!

રામ ગૌમ્ય ગુજ દગ પલકારો,
બુદ્ધ ઉદધિઉરનો ધબકારો.
ગુરૂ ગોવિન્દ પ્રતાપ ફુંફાડો,
જય જય મા મ્હારી!

ભક્તિ-જ્ઞાન-ધુનિ માને વ્હાલી,
એ સ્વરખંભ વિશે લે તાળી,
અગણિત માની સન્ત-પ્રણાલી,
જય જય મા મ્હારી !

દિવ્ય ચક્ષુ જ્યારે મા ખોલે,
જ્ઞાન-સમાધિ-પ્રકાશજ ઢોળે,
વ્યાસ પતંજલી શંકર બોલે,
જય જય મા મ્હારી !

શુ શુ મા તુજ સ્તનુ વખાણી,
યુગ યુગ રાજ રતનની ખાણી,
અશોક અકબર વિજયા રાણી,
જય જય મા મ્હારી !

—બળવંતરાય ક. ઠાકોર.

૪૬. મહાજનપૂજન

આવો અમારા દેશમાં પૂજન તમારૂં થાય જ,
સર્વસ્વ જેના સ્વાર્થનો રસ દેશમાં વહી જાય છે. આવો.
જેણે ફકીરી આદરી પરમાર્થ જેનો સ્વાર્થ છે,
તે સત્ય વાણી અભયવરદા[1] એકલો પૂજાય છે. આવો.
જેનું હૃદય ધડકી રહ્યું નિજ દેશના ધડકારમાં,
એ પુનિત સુંદર હૃદયવરનું પ્રેમ પૂજન થાય છે. આવો.
જેણે ગણ્યું આ જીવિત સરખું તુચ્છ પરદુઃખ આગળે,
પરમેશ દિવ્ય મનુષ્ય એકજ એજ અહિં પૂજાય છે. આવો.
જેને હજારો દુઃખ દેશની, અર્થે પુષ્પ સમાન તે,
એ પુષ્પના ભરગુચ્છની મૃદુમાળમાં મ્હેકાય છે. આવો.
તે વીર ધીર મહન્ત પ્રેમી આવજો અમ મંદિરે,
જ્યાં હિંદના દાદાતણું છે આદર્યું પૂજન અમે. આવો.
કુંકુમ ભર્યે પગલે પધારી આંગણું પાવન કરી,
અમ ગરીમજનના હૃદયને અભરે[2] ભરો અમીધારથી. આવો.

—મગનભાઇ પટેલ.

---

૧ અભયવર દેનાર, ૨ ટોચોટોચ.

ભક્તિ-જ્ઞાન-ધુનિ માને વ્હાલી,
એ સ્વરપક્ષ વિશે લે તાળી,
અગણિત માની સન્ત-પ્રણાલી,
જય જય મા મ્હારી !

દિવ્ય ચક્ષુ જ્યારે મા ખોલે,
જ્ઞાન-સમાધિ-પ્રકાશજ ઢોળે,
વ્યાસ પતંજલી શંકર બોલે,
જય જય મા મ્હારી !

શું શું મા તુજ સંતનું વખાણું,
યુગ યુગ રાજ રતનની ખાણું,
અશોક અકબર વિજયા રાણું,
જય જય મા મ્હારી !

—બળવંતરાય ક. ઠાકોર.

૪૬. મહજ્જનપૂજન

આવો અમારા દેશમા પૂજન તમારૂં થાય છે,
સર્વસ્વ જેના સ્વાર્થનો રસ દેશમાં વહી જાય છે. આવો.
જેણે ફકીરી આદરી પરમાર્થ જેનો સ્વાર્થ છે,
તે સત્ય વાણી અભયવરદા[1] એકયો પૂજાય છે. આવો.
જેનું હૃદય ધડકી રહ્યું નિજ દેશના ધડકારમા,
એ પુનિત સુંદર હૃદયવરનું પ્રેમ પૂજન થાય છે આવો.
જેણે ગણ્યુ આ જીવિત સઘળુ તુચ્છ પરદુ ખ આગળે,
પરમેશ દિવ્ય મનુષ્ય એકજ એજ અહિ પૂજાય છે આવો.
જેને હજારો દુ ખ દેશની, અર્ઘ પુષ્પ સમાન તે,
એ પુષ્પના ભરગુચ્છની મૃદુમાળમા મ્હેમાય છે આવો.
તે વીર ધીર મહન્ત પ્રેમી આવજો અમ મદિરે,
જ્યાં હિંદના દાદાતણું છે આદર્યું પૂજન અમે. આવો.
કુંકુમ ભર્યે પગને પધારી આગણું પાવન કરી,
અમ ગરીબજનના હૃદયને અભરે[2] ભરો અમીધારથી. આવો.

—મગનભાઇ પટેલ.

---

૧ અભયવર દેનાર, ૨ રોમરોમ.

૪૭. એ જોગીરાજ.—

(૧)

જોયા જગત્ ઘૂમિ એક જોગીરાજને,
ખુલ્લા નિજ ભારતને ચોક: અલબેલડી !
જોયા જગત્ ઘૂમી એક જોગીરાજને

જનમીએ દીધ એવા એક જોગીરાજને,
જગવ્યા જેણે ચૌદ લોક અલબેલડી !
જોયા જગત્ ઘૂમી એક જોગીરાજને.

કરણે સરયા'તા સાચા એક જોગીરાજને,
મુખડે જેને પ્રબલ બોલ અલબેલડી !
જોયા જગત્ ઘૂમી એક જોગીરાજને

હૃદયે પૂજયા'તા પૂજ્ય એક જોગીરાજને,
તપતા ત્રિખંડ રવિ તોલ અલબેલડી !
જોયા જગત્ ઘૂમી એક જોગીરાજને.

જાણ્યા'તા જીવી જીવન એક જોગીરાજને,
ભર્યાં અમૃતે જેના ઉર. અલબેલડી !
જોયા જગત્ ઘૂમી એક જોગીરાજને.

નિરખ્યા એ પરખ્યા મુજ દેશ જોગીરાજને,
નયણે જેને વીજ—નૂર[૧] : અલબેલડી !
જોયા જગત્ ઘૂમી એક જોગીરાજને.

---

૧ વિજળીનો ચમકાર.

(૨)

ગીઠા સખી! મીઠા એવા એક જોગીરાજને,
શુદ્ધ ગો વિશુદ્ધ દયા—રે'મ અલબેલડી.
જોયા જગત ઘૂમી એક જોગીરાજને.

જાણ્યા મન માન્યા તપસિદ્ધ જોગીરાજને,
જીવને જેને કૃષ્ણ—પ્રેમ: અલબેલડી!
જોયા જગત ઘૂમી એક જોગીરાજને.

રસના અખંડ રટે એક જોગીરાજને,
નીતિમાં રામના નિવાસ. અલબેલડી!
જોયા જગત ઘૂમી એક જોગીરાજને.

શ્વાસે વસાવ્યા રૂડા એક જોગીરાજને,
ઝીલ્યા જનકશા સંન્યાસ. અલબેલડી!
જોયા જગત ઘૂમી એક જોગીરાજને.

જીવને જડેલ સખી! એક જોગીરાજને,
બ્રહ્મચર્યે ભીષ્મ ભડવીર: અલબેલડી!
જોયા જગત ઘૂમી એક જોગીરાજને.

મર્ત્યપુરીના[૨] અમર એક જોગીરાજ એ,
સત્યે હરિશ્ચન્દ્ર ધીર. અલબેલડી!
જોયા જગત ઘૂમી એક જોગીરાજને.

---

૨ પૃથ્વી.

(૩)

એ ગરૂડ દેવ એક જોગીરાજ એ,
ચરિતે સુવર્ણ શા વિશુદ્ધ: અલબેલડી!
જોયા જગત્ ઘૂમી એક જોગીરાજને

ધેનુથા ધર્મી—નમ્ર એક જોગીરાજ એ,
ઓપે સિંહણ પીધ દૂધ: અલબેલડી!
જોયા જગત્ ઘૂમી એક જોગીરાજને.

શાને પૂછશુ સખી! જન્મ જોગીરાજને,
ચોળ્યાં કુંકુમ કનક થાળ: અલબેલડી!
જોયા જગત્ ઘૂમી એક જોગીરાજને.

શાને વધાવશુ એ વિશ્વ જોગીરાજને,
ગૂંથી નભ તારકની માળ: અલબેલડી!
જોયા જગત્ ઘૂમી એક જોગીરાજને.

જોગી કયમ રીઝે નર્યા ભૂષણના સાજને?
જોગીને જોઇએ જીવન-ભોગ: અલબેલડી!
જોયા જગત્ ઘૂમી એક જોગીરાજને.

જોયા બ્રહ્માન્ડ ઘૂમી એક જોગીરાજને,
ખુલ્લા મનુ મન્દિરને ચોક: અલબેલડી!
મુક્તિને પન્થ મળ્યા ધન્ય ગાંધીરાજ એ,
જોયા જગત્ ઘૂમી એક જોગીરાજને

૪૮. ગાંધીનું ગુજરાત

ગાંધીનુ ગુજરાત, ગણાયે,
ગાંધીનું ગુજરાત !
ગુર્જર દેશે વિરલ મૂર્તિ એ વિમલ સરલ સાક્ષાત,
દર્શનથી કંઇ ચેતન પ્રકટે જોતાં એની જમાત;
જેમા સાચા સાધુઓ ભ્રાત.
ગાંધીનુ ગુજરાત.

સાબરમતીના સુન્દર તટપર પ્રકટ્યુ નૂતન પ્રભાત,
મોહન તુજ સત્યાગ્રહ બંસી સુર સુણી સહુ જાત,
કરે મીઠી ઐક્યની વાત.
ગાંધીનુ ગુજરાત.

દેશ ભક્તિ ને રાજ્ય ભક્તિની સાચે સાચી વાત,
નિર્ભયતા ને સત્ય વચનની શિક્ષા દઇ રહે તાત,
બનાવ્યુ નવુ ગુજરાત,
ગાંધીનું ગુજરાત.

—ગોકુળદાસ રાયચુરા.

૪૯. એ કોણ ?

એ કોણ છે જે જાગ્યો ?
જહેણે સહુને જગાડ્યાં !
એ કોણ છે જે છૂટ્યો ?
જહેણે સહુને છોડાવ્યાં !
જે તરી શકે તે તારે,
જે જીવી શકે તે જીવાડે;
એ કોણ છે જે એવો ?
જહેણે સહુને જીવાડ્યાં !
જે હસી શકે તે હસાવે,
જે નમી શકે તે નમાવે;
એ કોણ છે જે એવો ?
જહેણે સહુને નમાડ્યાં !
જે સાધી શકે તે સધાવે,
જે જીતી શકે તે જીતાડે;
એ કોણ છે જે એવો ?
જહેણે સહુને જીતાડ્યાં !
એ કોણ છે જે જાગ્યો ?
જહેણે સહુને જગાડ્યાં !

—ગોકુળદાસ રાયચુરા.

૫૦. મનમોહન બલિહાર ગાંધીજી !

મનમોહન બલિહાર ગાંધીજી !
સૂર સૈન્ય[1] સરદાર ગાંધીજી !
નૂતન યુગ ઘડનાર ગાંધીજી !
દૈવી તેજ ચમકાર ગાંધીજી !

ગુર્જરી કુંજે ગાજે ગાંધી !
નંદનવન વન વાજે[2] ગાંધી !
રાજ બને વિણ તાજે ગાંધી !
દિલ દિલ સર્વ નવાજે ગાંધી !

જગત માત્રનું નૂર ગાંધીજી !
જ્ઞાનામૃતનું પૂર ગાંધીજી !
ભારતબસી સૂર ગાંધીજી !
દિલ દરિયે ભરપૂર ગાંધીજી !

ગાય ગોપ ગોપાલક ગાંધી !
સત્યાગ્રહ -પ્રચાલક ગાંધી !
હિંદ જનોના તારક[3] ગાંધી !
જગત સર્વ ઉદ્ધારક ગાંધી !

---

1 દેવગણ, 2 વેણૂ વાય-મધુરી મોરલી બજાવે, 3 તારનાર,

ખાદી પ્રભુતા તોલ ગાંધીજી !
આભૂષણ અણમોલ ગાંધીજી !
કુંજ કુંજ કલ્લોલ ગાંધીજી !
રાષ્ટ્ર ચેતના બોલ ગાંધીજી !

જ્ઞાન માર્ગમા બ્રાહ્મણ ગાંધી !
રણ શુરવીર રણાગણ ગાંધી !
વૈશ્ય કુળનું ભૂષણ ગાંધી !
શોભાવે સેવકગણ ગાંધી !

સાધુ જીવન સુહાણ ગાંધીજી !
સત્ય વચનની ખાણ ગાંધીજી !
રાષ્ટ્ર પ્રકાશે ભાણ ગાંધીજી !
ભારત જીવન પ્રાણ ગાંધીજી !
મનમોહન બલિહાર ગાંધીજી !"

—ગોકુળદાસ રાયચુરા.

૫૧. સાભ્રમતી

મહદ્ ગુજરાતની ગંગા નદિ તું સાભ્રમતી !
પતિતપાવની ગંગા નદિ તું પૂણ્યવતી !—મહદ્.
ભારતનો ભાણુ ઉગ્યો કાંઠે ત્હારે ભાગ્યવતી !
પ્રજાની પ્રેરણાની મહા નદિ તું સાભ્રમતી !—મહદ્.
રાષ્ટ્ર ચેતનાની બંસી સૂરે સૂરવતી !
જગાડે ભારતીય સમાજને તું સાભ્રમતી !—મહદ્.
ફકીર ઉલ્મા ને સાધુ સર્વ જોગી જતી !
સહુ તુજ પાન કરે પૂણ્યભાવે સાભ્રમતી !—મહદ્.
મથુરાં મક્કાના યાત્રી સહુ માનવતી !
ભવિષ્યે આવશે જરૂર જ્યાં તું સાભ્રમતી !—મહદ્.
નવો ઇતિહાસ ગાજે આરે ત્હારે આશાવતી !
પ્રભુ પયગામ આપે જગતને તું સાભ્રમતી !—મહદ્.
ખંડે ખંડ પ્રજા સર્વ નમે ભાવવતી !
પુકારે સર્વ શબ્દ એક ધન્ય સાભ્રમતી !—મહદ્.

—ગોકુળદાસ રાયચુરા.

૫૨. ધન્ય ભૂમિ

ધન્ય ભૂમિ ગુજરાત માત તુજ ભાગ્યલેખ કંઇ ભવ્ય દિસે,
સહુ સાધુનો સાચો સાધુ[1] સાબ્રમતી જલતીર વસે–ધન્ય ભૂમિ

રસકસ ત્હારો ફરી બતાવા દેવલોક અહિં આવ્યો છે,
ધર્મ કર્મને સતેજ કરવા ભારતદેશ જગાવ્યો છે–ધન્ય ભૂમિ.

દિવ્ય તેજ એ દિવ્ય ફકીરી દેશ પ્રેમ પ્રકટાવે છે,
પયગમ્બરીએ પ્રભા અનેરી દીવ્ય જ્યોત જગાવે છે–ધન્ય ભૂમિ

ધન્ય ભાગ્ય એ કુંજે ગુર્જરી ધન્ય ભાગ્ય એ નંદનવન,
ધન્યભાગ્ય સારાષ્ટ્ર સુજનતા જ્યાં પ્રકટે પ્રભુતાનંજન–ધન્ય૦

મોહન ત્હારૂં નામ મીઠડું રગ રગ ચેતન લાવે છે,
સેવાના હો સન્ત ગાંધીજી દર્શનથી મન ભાવે છે–ધન્ય ભૂમિ.

કાશી કે મથુરાંથી આજે રાજનગર[2] કંઇ ઓર દિસે,
સાબ્રમતો જલ લોટી લોટી[3] ગંગા યમુના આવી વસે–ધન્ય ભૂમિ.

અભિનંદન એ રાજનગરને અભિનંદન એ સરિતા તીર,
પ્રજાવર્ગને છે અભિનંદન જ્યાં રમતા પયગમ્બર વીર–ધન્ય ભૂમિ

—ગોકુળદાસ રાયચુરા.

---

૧ મહાત્મા ગાંધીજી, ૨ અમદાવાદ, ૩ શ્રી [illegible]

૫૩. ગુર્જરી-વિજય

જાગિયે દેશજન ! ઝીલિયે નવજીવન
ચેતિયે ચતુરમન ! યુગ ગાજે.
એક પ્રભુને શરણ અભયને પરિશીલન[1]
સત્યને આચરણ શાંતિ રાજે.
જ્ઞાન સેવન સતત યજ્ઞ, તપ, દાન, વ્રત,
સર્વ કાળે સુખદ એજ આજે.
પ્રભુ મતિ જગગતિ વીર ભારત કૃતિ
ગુર્જરી સંસ્કૃતિ વિજય ગાજે.
ગુર્જર સુરાષ્ટ્ર જય ! અમર ચેતન હૃદય !
સિદ્ધ સ્થિતિ સ્થળસમય યોગ રાચે !
જન્મભૂમિ ગર્વબલ બન્ધુભાવે સફલ
લલિત પ્રગતિ સરલ વિશ્વ નાચે.

—લલિત.

---

1 અભ્યાસ.

પંજાબ અને પરદેશી

૧

આંખ ઉઘાડો, ઉંઘ ઉડાડો, નિજ ભગિની જો નિરખો વ્હાલાં;
તન પર પરદેશી પહેર્યાં તે ભાંડુ તણાં શબની માળા;
પરદેશી પહેરી માતાના પુત્ર થઇ કર્યાં પ્રાણુ ચૂસો,
નમીએ માને વદતા માની છાતી પરે કેમ પગ મૂકો.
—આંખ.

૨

પરદેશી પહેરી પહેરીને દુષ્ટ દુઃશાસન સંગ મળી,
નિજ માત ચીર હરવા કરતાં ઝટ માટીમાં જાઓ મળી.
જે પરદેશી પંશુ સત્તાએ નર હણ્યું ઇસ્લામ તણું,
અત્યાચાર કરી અનહદ અપમાન કર્યું પંજાબ તણું.
—આંખ.

૩

જગ માતા ન જણાતી ભર વસ્તીમાં લાજ લૂંટી,
પ્રાણું હર્યાં નિષ્પાપ પ્રજાના જ્યાં સુધી બંદુક ફૂટી.
પેટે ચલાવી નાક ઘસાવી જેને દેશ સ્વમાન હણ્યું
જે વર્ણવતાં જીભ્હા લાજે એવું એવું પાપ કર્યું.
—આંખ.

૪

વિણુ અપરાધે દીન જનોની કોમળ પીઠ ઉઘાડી કરી,
નિર્દય હાથે ચાબૂક ચાંપ્યા પથ્થર ઉર પણ જાય ગળી;

भर ઉન્હાળે નવયુવકના ખુલ્લા મસ્તક પાય મૂકી,
સોળ સોળ માઇલની મંજલ કરાવી એ તે કેમ જવાય ચૂકી.
—આંખ.

૫

ામ ભૂમિની વૃદ્ધ માતા પર જે ખરવર થૂંક્યા ભૂંક્યા,
ીવાને પણુ ઓથ દઈને સતી ભારતને શિર મૂક્યા;
જેણે જાહેર હિન્દુ મુસલમિન કેરી ઐક્ય ફજેતી કરી,
ભાંડુ ભાંડુમાં ભેદ પડાવા ભૂલવણીથી ભૂમિ ભરી.
—આંખ.

૬

મીઠું મીઠું કહી હિન્દજનોના બત્રીસા દીધા રણુને,
અંતે એડી ખમણી લાધી ટુકડો નાંખી આપણુને;
એમનાં કપડાં પહેરી હજુ ક્યાં એ સત્તાને દૂધ ધરો,
તોડો એ પરતંત્ર દશાને નહિતર જીવતું ઝેર કરો.
—આંખ.

૭

કેમ ગળે ઉતરે છે હજુયે કેરી ગ્રામીની ગોળી,
પય બદલે આપણુને માથે ક્યાં પાયુ ન વિષ ઘોળી;
પરદેશી કાપડના કેફે આપણુને રાખી સુતા,
ભરીને લોહી પીધું ને ઉપરથી માર્યા જુતા.
—આંખ.

૮

નાડ વિશે ખખડાર હજુ છે નવચેતન ચઢીને જાગો,
— એવી જડમો છે ઝાંખી કરી જડતા ત્યાગો.
—આંખ.

—

૫૫. પંજાબના અત્યાચારો

પંજાબના ઇતિહાસને દઇ કાન સુણજો હે વીર,
એ દુ:ખથી છાતી ચીરાશે ફાટશે વ્હાલી ધરા. પંજાબ

ફાટી જશે પથ્થર અને વળી વૃક્ષ તુટશે મૂળથી,
રોશે જગતના માનવી પંજાબના દુ:ખ સૂણથી. પંજાબ.

પંજાબના પ્રેમી પનોતા પૂત કેસરી રંગમાં,
બ્રીટીશની જીત માટે જાનોને કપાવી જંગમાં. પંજાબ.

રીક્રુટને વળી લોનની વાતો દબાવી જોરથી,
લોકો દબાવ્યા બોલતા અધિકારીઓએ તોરથી. પંજાબ.

અવતાર માને લોક જેને હિંદીઓ પૂજા કરે,
જે માટ ગરદન હિંદીઓ સૌ પ્રેમથી આગળ ધરે. પંજાબ.

જેની ભૂમિ સેવા વિશે કીર્તિ ઉડી રહી આભમાં,
તે વીર ટિળક ગાંધીને બંધી કરી પંજાબમાં. પંજાબ.

જાહુ મનાવા માટ કીધો જુલમ કહું શું તે વિશે,
જોડી મુખો કઇ લોકની પિસાય પાગે ચોકીસે. પંજાબ

માર્ટલ[1] પાયાની નીચે પંજા દબાવ્યા જોરમાં,
કઇ આકને ખાટે ચઢાવ્યા જુલમ કીધો તોરમાં. પંજાબ

બીજાત દેખી સોલ્જરો નામા હતા સમજ નહીં,
બેઝ[2] કરી કઇ પાપીએ ચાડો કર્યો ક્યાં મહી. પંજાબ.

---

૧ માર્ટલૉ. ૨ કુએલ.

કમો કર્યો કાળાં કસાઇ દેવને દિલમાં ધરી,
હાથમા ખોસ્યા ખીલા દીવા[3] કર્યા ઉભા કરી. પંજાબ.

ટોપડી ચૂનો મુખે સાધુ તણે શિક્ષા કરી,
ઉભા કર્યા કઇ ધૂપમાં[4] આ જુલ્મ જોશે શ્રીહરી. પંજાબ.

કર્મો થયાં કુડા બહુ છાજે નહિ આ કાળને,
હદપાર કાઢ્યા માનીતા તે કીચલુ સત્યપાલને. પંજાબ.

હરકીશન દુનીચંદ જેવા બહુ રથી ને મહારથી,
તે ચૌધરી રામ કેસરી કેદી કીધા અધિકારથી. પંજાબ.

પેટે ચલાવ્યા લોકને દંડો ચલાવ્યો ત્યાં બહુ,
કહેતાં હૃદય કંપે ઘણુ જીભ્હા ગળે હું શું કહું. પંજાબ

નાકે લીસોટા ખેચવ્યા ભૂમિપરે લોકો થકી,
અધિકારીઓના જુલમનો તો જવાબ લેશ એ[5] નકી. પંજાબ.

માન ભરજી વિણુ સલામો લોક પાસેથી લીધી,
મારી ઉપરથી ચાબખો ને બોલીની[6] બધી કીધી. પંજાબ.

હાથ પગ બાંધ્યા જનોના સ્થળ કે કંઇ સાથમાં,
પૈસા દીધા કંઇ લોકને અમાર[7] આપ્યા હાથમાં. પંજાબ.

નાગા કરીને કંઇકની ચેષ્ટા[8] કરી છે બહુ બુરી,
કહેતાં કપાયે કાળજુ છાતી મહીં વાગે છુરી. પંજાબ.

---

૩ નરમ, ૪ તાપમાં, ૫ શ્રીહરિ. ૬ સાથ ની, ૭ [illegible] અંગારા, ૮ વસે

કેંઇક હિંદીની ગુદામાં૯ વાંસના ઠોક્યા ખુંટા,
આ જુલમના કરનાર તો જુવો ફરે છે એ છુટા. પંજાબ
મસ્જીદના ઇમામનું અપમાન ખેંચી દાઢીને,
નિજ પુત્રનુ આ દુ:ખ કેવુ કારમુ છે માડીને પંજાબ
ઇમામમાંથી કંઇકને ઉભા કર્યા પેટીપરે,[૧૦]
બહુ દુર રાખી પેટી જેથી ટાગ વચ્ચેથી ચીરે. પંજાબ.
નિ:શસ્ત્રને નિર્દોષપર ગોળી ચલાવી ડાયરે
કતલ કર્યા હિન્દી હજારો હાય ભારત હાયરે. પંજાબ.
જલીઆનવાળા બાગ આજે કાશી ને મક્કા થયું,
તે જુલ્મીઓના જુલમથી અંગ્રેજનુ પાણી ગયુ. પંજાબ.
જે માતના પુત્રે કરી સંકટ સમે સેવા ખરી,
તે હિન્દમાના જીગરમાં ખોસી અરે જુલ્મી છુરી પંજાબ.
કહેતા હતા જુલ્મી ઘણા રાજ્યો મુગલ પેશ્વાતણા,
પંજાબના ઇતિહાસમા શું જુલમની રાખી મણા પંજાબ.

—વામન મુકાદમ.

---

૯ મજારસ્થાન, ૧૦ એ પેટી પર

૫૬. રૂડો મારો રેંટીયો

રૂડો મારો રેંટીયો, એતો રણુજણુ રણુજણુ થાય. રૂડો મારો.

એનાં બત્રીશ લક્ષણો, એના ગુણ ગુરૂજન ગાય;
જગત હસ્ત કલાતણાં, રે જ્યાં દર્શ અનેરાં થાય. રૂડો મારો.

પ્રથમ પ્રભૂ જગદીશ છે, બીજો પ્રભૂ ખેડુત;
ત્રીજો મારો રેંટીઓ રે, જેને હાથ જગત સુત.[1] રૂડો મારો.

એને સુતર તાંતણે, બાંધ્યા રવી ને સોમ;[2]
એ વિભૂના વાદ્ય મારે, ઉઠે નિત્ય અનાહત ઓમ. રૂડો મારો.

હાથની કારીગીરીનુ, એ પ્રથમ એંધાણ;
એ જીવન ધનવંતરી રે,[4] એને હાથ હજારોના પ્રાણ. રૂડો મારો.

—હંસ.

---

૧ સુતર, ૨ સૂર્ય-ચન્દ્ર, ૩, ગેબી બજાવાનું યંત્ર.
૪ દેવલોકનો વેદ.

૫૭ રૂડો રંગીલો રેંટીયો

રૂડો રંગીલો મારો રેંટીયોરે બેન,
જાણે નાનીશી નાજુક મીન જો,
ગાતી પ્રભુજીના પારણારે બેન,
કાંતુ પરોણી દીન જો   રૂડો રંગીલો

ભાઈરે સુતારીએ[1] ઘડી દીધોરે બેન,
એનો એ મોટો ઉપકાર જો,
જુવાનીને એ જાગવેરે બેન,
વૃદ્ધાવસ્થાનો આધાર જો   રૂડો રંગીલો

કાંતુ ઝીણું ને ભરૂં કોકડારે બેન,
થાય સફળ નવરાશ જો
દેવે દીધોરે દી કાઢણોરે[2] બેન,
આવે હૈયામા હાસ જો   રૂડો રંગીલો

રંકને આપે રોટલોરે બેન,
ઢાંકે ઉઘાડા અંગ જો,
શ્રીમંતને પરમાર્થ શીખવેરે બેન,
વળી વધારે ઉમંગ જો   રૂડો રંગીલો

આંખને એ અતિ કેળવેરે બેન,
હાથ બને હોશિયાર જો,

---

૧ સુતારે. ૨ દિવસ ગુજારનાર.

વિધવાને એ ધન વીરડોરે[3] બેન,
સધવાને સ્વર્ગ નીસાર[4] જો. રૂડો રંગીલો.

બુદ્ધને બહુ ઝીણી કરેરે બેન,
શમ દમ શીખવનાર જો;
એવો મધુર સૂર ઉચ્ચરેરે બેન,
જાણે જગપતિનો જણકાર[5] જો. રૂડો રંગીલો.

દેશ તણોરે એ દીવડોરે બેન,
ઘર તણો શણગાર જો;
સતયુગનું સંભારણુંરે બેન,
પુણ્ય પુરાણું હથીઆર જો. રૂડો રંગીલો.

જેની દીવેટ દેવ દીવડેરે બેન,
એના કરી પટકુળ[6] જો;
પ્હેલાં પ્હેરાવું મારા દેવનેરે બેન,
વરસાવે આશીષ ફુલજો. રૂડો રંગીલો.

ઇશ્વર અમારા રેંટીયારે બેન,
મંડાવજો ઘેર ઘેર જો;
મોહન[7] મનથી નહિ મુકેરે બેન,
નાગા ઉઘાડાની મ્હેર[8] જો. રૂડો રંગીલો.

—હંસા.

---

૩ નદી કિનારે રેતમાં ખોદેલું પાણીનું ખાબોચીઉં, ૪ નિસ. ૫ મધુરું સુરીલું ગાન, ૬ વાઘા, ૭ કામ અને મોહ [illegible], ૮ દયા.

૫૮. રેંટીઓ

ભજન:

સ્વતંત્રતાની સિદ્ધિરે, સ્વદેશ કેરી રિદ્ધિરે:
વહાલો મારો રેંટીયો હોજી.
જેના ગુંજનમાં રામ કેરાં નામ:
જીવન કેરી શક્તિરે, જન્મભૂમિની ભક્તિરે;
એતો એકજ રેંટીયો હોજી.

શ્રદ્ધા ને એકાગ્રતા, સંયમશક્તિ વિશેષ;
ધૈર્ય, ચિવટને શાન્તિના, આપે જે ગુણ એશ.
જડને ચેતન કરતોરે:
વહાલો મારો રેંટીયો હોજી—સ્વતંત્રતાની

પરદેશી પરતંત્રતા, તોડે પળની માંય;
દે આર્થિક સ્વતંત્રતા, શીળી સુખની છાંય.
નિર્ધનીઆંનો બેલીરે:
એતો એકજ રેંટીયો હોજી—સ્વતંત્રતાની

સુદર્શન ચક્કર સમું, સર્વ શક્તિનું પુર,
જેમાં ગૂઢ રીતે ભર્યું, સો સુરજનું નૂર.
એવો પ્રૌઢ પ્રતાપીરે:
વહાલો મારો રેંટીયો હોજી—સ્વતંત્રતાની૦

સ્ત્રીજન કેરા શિયળની, રક્ષાનો કરનાર;
યોદ્ધાને અવકાશમા, છે શાન્ત દેનાર.
એવો અમાપ ગુણિયલરે:
એતો એકજ રેંટીયો હોજી.

સ્વતંત્રતાની સિદ્ધિરે, સ્વદેશ કેરી સિદ્ધિરે;
વહાલો મારો રેંટીયો હોજી.

—સીતારામ શર્મા.

૫૯. ચક્ર સુદર્શન

ચાક ચઢાવો ચક્ર સુદર્શન
ભુખ્યાનું ભોજન,
ગરીબોનું જીવન —ચાક.

બ્રહ્મા શંકર વિષ્ણુનું, તેમાં છે સ્થાપન,
ખાદીની ઉત્પત્તિને, દુશ્મન નિષૂદન,[1]
પ્રજાનું પોષણ,
વસુધાનુ રક્ષણ —ચાક

મુક્તિ થાશે દેશની, સ્વરાજ્યનુ દર્શન,
નર–નારી હેતે મળી, કરો ચક્ર પૂજન,
ગુલામી છેદન,
સ્વતંત્રતા સાધન —ચાક

—પ્રતાપ

---

[1] દુશ્મનનો નાશ કરનાર

૬૦. આરતી

જય જય માતૃભૂમિ, મા જય જય માતૃભૂમિ,
ગુણ તારા નિત્ય ગાઇ, નમીએ ચરણ ચૂમિ.
જય જય માતૃભૂમિ.

તુજ કિરીટ[1] સ્વરૂપ, નંદનવન રાજે—મા નંદન૦
લાક્ષ પ્રદેશે તારા, શીખ પ્રજા છાજે.
જય જય માતૃભૂમિ.

ક્ષત્રિય વીરનો વાસ, ઉભરે ઉર ક્ષેત્રે[2]—મા ઉભરે૦
સદૈવ તારે કાજે, પડતા રણક્ષેત્રે.
જય જય માતૃભૂમિ

તુજ કેશાવલિ રૂપ, હીમગિરિ શોભે—મા હીમગિરિ૦
વિશ્વે અતિ વખણાઈ, જગના મન લોભે
જય જય માતૃભૂમિ.

બંગ અને ગુજરાત, બેલડીએ તપતાં—મા બેલડીએ૦
સાહિત્યે, વિદ્યાને, સહુ પહેલાં ધપતાં.
જય જય માતૃભૂમિ.

સિંધ, કચ્છ, સૌરાષ્ટ્ર, સત્વ રૂપ તારાં—મા સત્વ૦
ઉદ્યોગે, વ્યાપારે, સૌન્દર્યે સારાં.
જય જય માતૃભૂમિ.

---

૧ તાજ, ૨ રાજપૂતાના

૫૯. ચક્ર સુદર્શન

ચાક ચઢાવો ચક્ર સુદર્શન.
ભુખ્યાંનું ભોજન,
ગરીબોનું જીવન.—ચાક.

બ્રહ્મા શંકર વિષ્ણુનું, તેમા છે સ્થાપન,
આદીની ઉત્પત્તિને, દુશ્મન નિષૂદન,[૧]
પ્રજાનું પોષણ,
વસુધાનું રક્ષણ—ચાક.

મુક્તિ થાશે દેશની, સ્વરાજ્યનું દર્શન,
નર–નારી હેતે મળી, કરો ચક્ર પૂજન,
ગુલામી છેદન,
સ્વતંત્રતા સાધન.—ચાક.

—પ્રતાપ

૧ દુશ્મનનો નાશ કરનાર.

૬૦. આરતી

જય જય માતૃભૂમિ, મા જય જય માતૃભૂમિ;
ગુણ તારા નિત્ય ગાઇ, નમીએ ચરણ ચૂમિ.
જય જય માતૃભૂમિ.

તુજ કિરીટ[1] સ્વરૂપ, નંદનવન રાજે—મા નંદન૦
ભાલ પ્રદેશે તારા, શોભ પ્રજા છાજે.
જય જય માતૃભૂમિ.

ક્ષત્રિય વીરનો વાસ, ઉભરે ઉર ક્ષેત્રે[2]—મા ઉભરે૦
સદૈવ તારે કાજે, પડતા રણક્ષેત્રે.
જય જય માતૃભૂમિ

તુજ દેશાવલિ રૂપ, હીમગિરિ શોભે—મા હીમગિરિ૦
સ્વર્ગે અતિ વખણાઇ, જનનાં મન લોભે.
જય જય માતૃભૂમિ.

બંગ અને ગુજરાત, બેવડીએ તપતાં—મા બેવડીએ૦
સાહિત્યે, વિજ્ઞાને, સહુ પહેલાં ધપતાં.
જય જય માતૃભૂમિ.

સિંધ, કચ્છ, સૌરાષ્ટ્ર સત્વ રૂપ તારાં—મા સત્વ૦
ઉદ્યોગે, વ્યાપારે, સૌન્દર્યે સારાં.
જય જય માતૃભૂમિ.

---

૧ મુગટ, ૨ ગંગાયમુના.

મહારાષ્ટ્ર, મદ્રાસ, દૃઢ[3] ઉદય ગામી[4]—મા દૃઢ૦
સબળ, શ્રેષ્ઠ બુદ્ધિયુત, સ્થંભ જોડ જામી.
જય જય માતૃભૂમિ

હૈયે હાર સ્વરૂપ, ગંગા ને યમુના—મા ગંગા૦
કટી[5] આભૂષણ જેવા, આબુ, વિંધ્ય ભલા.
જય જય માતૃભૂમિ.

અમાપ અર્ણવ નીર,[6] તુજ ચરણો ધોતા—મા તુજ૦
શુભ શિરછત્ર સ્વરૂપે, ગિરિરાજો રહેતા.
જય જય માતૃભૂમિ.

સુજલાં સુફલાં માત ! સુધર્મની ધાત્રી[7]—મા સુધર્મ૦
હજીએ તું એની એ, છે જગને ખાત્રી
જય જય માતૃભૂમિ.

ગ્રહી પ્રતિજ્ઞા આજ, તુજ મુક્તિ માટે—મા તુજ૦
સ્વરાજ્ય મંત્રો જપશું, સહુ શીરને સાટે.
જય જય માતૃભૂમિ

—સીતારામ શર્મા

---

૩ જોડ, ૪ ઉદય પંથે ગમન કરનાર, ૫ કેડના,
૬ હિન્દી મહાસાગરનાં, ૭ માતા

શુદ્ધિપત્ર

કડી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૭	વિગાલત	વિગલિત[૪]
૫	કમ	કર્મ
૧	...લ	તવ જલ
—	૧૪ દેરેતી એવી ૧૫	૧૪ દેખેલી, ૧૫ રેતી
૧૮	ગામીર	ગભીર
૧૧	કહ્દૂં	કબદૂં
૧	રેકો	ન રેકો
૨	દરડક	દણ્ડક
૭	થાની	માની
૨	મુખકર	સુખકર
૧૬	હરમ[૨૦]	હરમ[૧૪]
૧૭	ઈરમ[૨૧]	ધરમ[૨૦]
...	સારી જહાંમે	જુઓ પાનું ૧૧
૧	થરતી	ગરતી
૭	ગુશગત	ગુજરાત
૯	પૂર્વમાં કાશીમાત	પૂરવમાં કાશીમાંત
૨	વીજુતાં	વીજુતાં વીજુતાં
...	એક ઐતિહાસિક કાવ્ય	ધન્ય જ પુણ્ય મોદ!

કડી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
...	જય કીત્તન	જય કીર્ત્તન
૪	હિમદ્રિ	હિમાદ્રિ
૧૪	ઝુમી	ઝૂઝી
——	કૌતુક–કુશાળ	કૌતુક–કુતૂહળ
૧૦	ફૂટા	ફૂટો
૧૬	ઇ	કઇ
૧૭	ગમે	ક્યમ ગમે
૧૭	કંઇ કરો ..	ટુક ન જોઇએ
છેલ્લી	માન તણુ જગમાન	માત તણુ જયગાન
૧૨	ગર્દ	ગર્દ
૧૩	પુરા	પુર
૮	રણુથત્રે	રણુયત્રે
૧૧	રાધો	સાધો
૨	હીરા	હાર
——	દય્ય	હૃદય
૧૨	જાગી	જાગ્યા
૧૬	ધાડી	ધાડી
છેલ્લી	પગી	વળી
——	–ખોંખ	–ખોંખારશો,
૭	ભગ	ભર્ગ
૩	નિત્ય૧	નિત્ય
૧૪	ભારત	ઓ ભારત
૧૨	બેટાં .	એ બેટાં

હિન્દ સ્વરાજ્ય

એક સત્યવીરની આત્મકથા

અને

સર્વોદય

લેખક: મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધી

[illegible] ભેળા પુસ્તકનું મૂલ્ય આઠ આના

પ્રકાશક:

રાષ્ટ્રીય સાહિત્ય મંડળ—અમદાવાદ